

FÜZULİ DÜNYASI RƏSMLƏRDƏ

EIZHILL'S WORLD

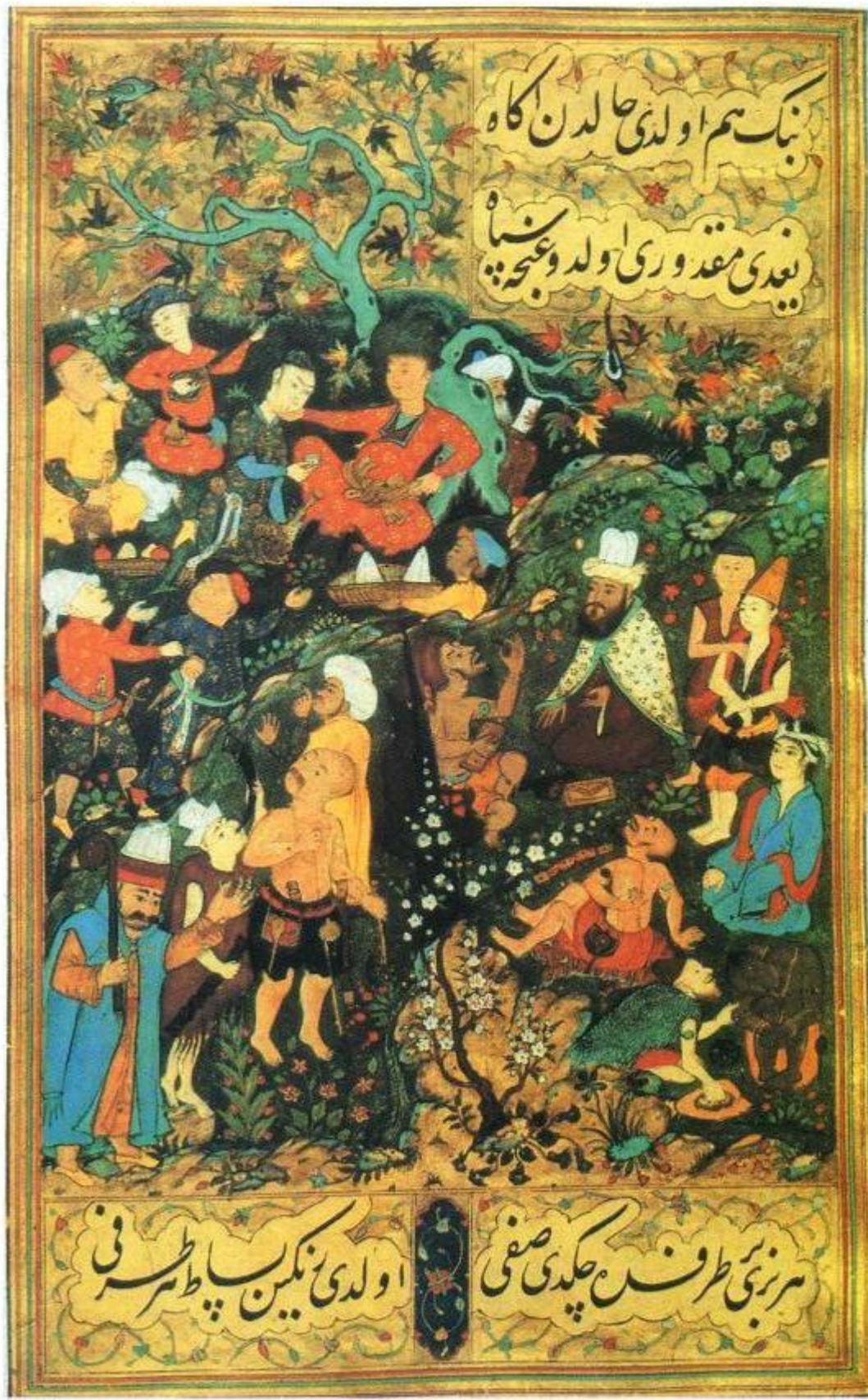
Namə'lum rəssam. Məhəmməd Füzulinin portreti. 17 əsr. Krakov Dövlət Kitabxanası.

The unknown artist. Mohammad Fizuli's portrait. XVII c. Krakow State Library.

"Məhəmməd Füzuli kimi şəxsiyyəti olan xalq fəxr edə bilər".
HEYDƏR ƏLİYEV

"People having such person as Mohammad Fizuli be very prode".
HEYDAR ALIYEV

FÜZULI DÜNYASI RƏSMLƏRDƏ

FIZULI'S WORLD IN PICTURES

"AZƏRBAYCAN ENSİKLOPEDİYASI"
NƏŞRİYYAT-POLİQRAFIYA BİRLİYİ

B a k t — 1 9 9 5

BBK Az.
F 11

"Azərbaycan Ensiklopediyası"
Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyinin
Baş direktoru
İsmayıllı VƏLİYEV.

Tərtib edənlər
və ön sözün müəllifləri:
Kərim KƏRİMÖV
Nurəddin HƏBİBOV.

Redaktoru: *İmran XƏLİLOV.*

Cildin və maketin müəllifi:
İlyas SÜLEYMANOV.

General director
of "Azerbaijan Encyclopaedia"
Publishing-Poligraphy Union
Ismail VALİYEV.

Design and the author
of prefase:
Karim KARIMOV
and Nuraddin HABİBOV.

Editor: *İmran KHALİLOV.*

Front cover and model designed by:
İlyas SULEYMANOV.

F 11 4911010000 24
M-657-95
ISBN-89600-132-0

© "Azərbaycan Ensiklopediyası" NPB
Bakı, 1995.

FÜZULİ DÜNYASI TƏSVİRİ SƏNƏTDƏ

*Heyrat, ey büt, surətin gördükdə lal eylər məni,
Surəti-halim görən surat xəyal eylər məni.*

Azərbaycanda estetik fikrin tarixini öyrənərkən biz ilk növbədə klassik poeziyamıza müraciət edir, dahi şair və mütəfəkkirlərimizin elmi və bədii ırısında estetika və etika elmlərinin köklərini, mənbələrini axtarırıq. Bu baxımdan böyük mütəfəkkir və qəlb şairi Məhəmməd Füzulinin poeziyası müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Onun ölməz poeziyasında, "Divan"ına yazdığı müqəddimədə estetikanın bir sıra mühüm problemləri, xüsusilə gözəllik, ülvilik, faciəvilik, estetik zövq, forma və məzmun kimi başlıca kateqoriyalar şərh olunur, sözün qüdrəti, tərbiyəvi rolü, şe'r ilə elmin vəhdəti həqqində misilsiz fikirlər, qiymətli nəzəri müddəələr irəli sürürlür.

Füzuli poeziyası eşq dünyasının tacidarı, "gülən və aqlayan" şairin əzəmətli, məğrur, eləcə də məhrumiyyətlərə, iztirablara sinə gərən, nacib və fəqir, təvazökar sənətkar şəxsiyyətini aşkarlayan geniş, tam və dolğun estetik konsepsiya əhəmiyyətinə malikdir.

Özünü "Mən şairi Musi kəlaməm" adlandıran Füzulinin aşağıdakı məşhur beytində nə qədər dərin fəlsəfi mə'na var:

*Elmsız şe'r əsası yox divar kimi olur
Və əsasız divar qayadə bie'libar olur.*

Füzulinin estetik baxışlarında incəsənətin müxtəlif növlərinə, o cümlədən təsviri sənətə, rəssamlığa xüsusi maraqlıq duyulur. Şairin ensiklopedik mahiyyətli "Divan"ında nəqqaş, müsəvvir, xəttat, mə'mar, rəsm, surət, timsal, büt, löhvə, qələm, tişə kimi ifadələrə, insanı məişətdə əhatə edən və mə'marlıq, təsvir, süsləmə sənətləri ilə bağlı imarət, mə'bəd, səcdəgah, saray, taxt-tac, mədrəsə, mehrab, minbər, qübbə, günbəz kimi terminlərə, yaxud həyatı zinətləndirən qumaş, atlas, zivər, inci, gövhər, la'l, firuzə, yaqut, lacivərd, mərcan, kəhrəba,

FÜZULI 500

həmçinin təbiətin gözəlliklərini canlandıran bağ, çəmən, gülüstan, gülzar, laləzar və digər ifadələrə, təşbih və rəmzi anlayışlara tez-tez təsadüf olunur.
Şair divarları rəsmilərlə bəzənmiş meyxanələrdən, bütxanələrdən bəhs edir:

*Girib bütxanəyə qısan təkəllüm can bulur şəksiz
Müsəvvirlər nə surət kim der o divarə yazmışlar...*

Yaxud:

*Çəker olsa müsəvvir surətim kuyində divarə...
Müsəvvir eylədi nəqş-səadəti əbədi...
Bəsərat əhlində zahir qılır hər nəqş nəqqasın...*

Böyük söz sərrafı bədii sözün qüdrətini ülviləşdirdiyi kimi, kitab və əlyazma səhifələrindən, lövhələrdən bəhs edir. Şirinin surəti nəqş olunan Bisütun dağı bir kitab səhifəsinə bənzədir:

*Not Fərhad-vəş üşşaqı olsa cümlə Xosrovlar
Mübarek səhifəsində surəti Şirin müsəvvərdir.*

Sənəmlər, surəti-zibalar "büti-rə'naya", "büti-nazik bədənə", "daş qəlbli gözəllərə" oxşadılır:

*Əlli haləm demə büt vəsfin manə ey bütparast
Hal bilməz dilbəri sahib cəməli neyləram.*

Bütün bu estetik kateqoriyalar, bənzətmələr gözəlliyin tərənnümü ilə bağlıdır. Eşq dünyasının mahir nəgməkarı Füzulinin nəzərincə:

*Ol pəriyəş kim, məlahət mülkünün sultamıdır,
Höküm onun hökmüdür, fərman onun fərmanıdır.*

Yə'ni "gözəllik dünyani xilas edəcək" kəlamını Füzuli 500 il bundan önce bəyan etmişdir.

Həqiqətən də Füzulinin estetik irsi çox zəngindir, genişdir, tükənməzdır. Füzuli sənəti e'cazkar gözəlliyə, bədii kamilliyyə malikdir. Bədii irsi kimi şəxsiyyəti də sənət adamlarını, xanəndə və bəstəkarları, səhnə və ekran ustalarını, rəssam və heykəltəraşları daim düşündürür, yaradıcılıq axtarışlarına sövq edir, Füzulisayağı, Füzuliyyə layiq əsərlər yaratmağa ruhlandırır.

Füzulinin şəxsiyyətini düşünərkən xəyalımızda orta əsrlərin İslam dünyası, Bağdad, Kərbəla, Nəcəf kimi müqəddəs şəhərlərin təkrarsız mədəni və mə'nəvi mühiti, dini ehkamların müdrikliyindən yoqrulmuş təhsil, əxlaq, ədəb-ərkan, estetik zövqlər, duyğular aləmi, Şərq müdrikliyi və gözəlliyi fenomeni

canlanır. Soykökü türk şairimizin şəxsiyyəti və obrazlar aləmi türklərə mənsub münəvvərlik, həssaslıq, fəzilət kimi məziyyətlərdən bəhrələnmiş, dövrünün ən yüksək elmi nailiyyətlərini təmsil edən İslam qaynaqlarından faydalanmışdır. Füzuli şəxsiyyətinə nüfuz etmək, onu tamlıqda anlayıb başa düşmək qüdrətli idrak və istə'dad sahiblərinə nəsib olur. İnsanın mə'nəvi və cismani gözəlliyini misilsiz ustalıqla tərənnüm etmiş Füzulinin gözəllik ideali rəssamlar üçün tükənməz ilham mənbəidir.

*Ey müsəvvir, yar timsalına surət vermədin,
Zülfü ruh çəkdiñ, vəli tabu tərəvət vermədin! —*

kimi beytlərin müəllifi insan gözəlliyini canlı həyatda axtarırdı. Füzulinin hər bir beysi bitmiş bədii surət, yaradıcılığı isə surətlər silsiləsidir. Bu surətlər bizdə Füzulinin gözəllik ideali haqqında tam təsəvvür yaratdığı kimi, şairin şəxsiyyəti, mə'nəvi aləmi, onun zahiri siması haqqında da ətraflı mə'lumat verir. Bir sözlə biz, Füzulinin xarici görkəmini, sıfatının cizgilərini, bənzəyişini onun poeziyasında tapırıq. Bu poeziyanın incəliklərini anlayan, şair qəlbinin çırpıntılarını duyub hiss edən, onun sevgi fəlsəfəsini dərk edən istə'dadlı rəssam şairin portretini rəsm, yaxud heykəltəraşlığın təsvir dilində canlandırməq üçün geniş imkanlara malikdir.

Hər şeydən öncə qeyd etmək istərdik ki, Füzuli klassik Azərbaycan miniatür sənətində parlaq iz qoymuşdur. Onun nəfis, miniatür və ornamentlərlə bəzənmiş türkçə, farsca, ərəbcə divanlarının əlyazmaları poeziya ilə təsviri sənətin, miniatür rəngkarlığının əlaqəsinə gözəl nümunədir. Çox təbiidir ki, şairin ən qədim portreti də məhz miniatürçü rəssamın xəyalının məhsuludur. Biz "Aşıq Çələbi təzkirəsi"ndəki rəngli miniatürü nəzərdə tuturuq. Orta əsrlərin ruhani ziyanlarına mənsub qiyafədə, başı əmmaməli, əlində kitab, çəməndə oturmuş tərzdə verilən nurani ağsaqqalın surəti nə qədər şərti olsa da, şair— mütəfəkkir mə'nəviyyatı haqqında dolğun təsəvvür verən zərif və mə'nalı sənət əsəridir.

XVI əsrin sonlarından başlayaraq Füzulinin "Divan", "Leyli və Məcnun", "Hədiqət üs-süədə", "Bəng və Badə" poemalarının çoxlu əlyazma nüsxələri yaranmağa başladı ki, bunlardan bir çoxu Azərbaycan və ümumiyyətlə Şərqi kitab sənətinin bədii estetik baxımdan dəyərli nümunələrindəndir.

Şərqi müxtəlif sənət mərkəzlərindən, tanınmış kalliqrafların—xəttatların gözəl xəttlərilə yazılmış, adları bəlli və bəlli olmayan nəqqaşlar və zərbablar

tərəfindən süsləndirilmiş, rəssamlar tərəfindən illüstrə edilmiş bu əlyazmaları hazırda dünyanın bir sıra ən böyük muzey və kitabxanalarında qiymətli sənət inciləri kimi qorunub saxlanır. Bunlardan İstanbulun Topqapı muzeyi və Londonun Britaniya muzeyində saxlanan "Leyli və Məcnun" və "Hədiqət üs-süəda" əlyazmalarını, Paris Milli kitabxanasına məxsus "Hədiqət üs-süəda" nüsxəsini, Drezden Dövlət Kitabxanasında saxlanan "Bəng və Badə" əlyazmasını XVI-XVII əsrlərdə Şərqdə kitab tərtibatı və məniatür sənətinin bədii üslub xüsusiyyətlərini özündə toplamış dəyərli əsərlər kimi ayrıca qeyd etmək lazımdır.

Drezdendə saxlanan 1599-1600 illərdə Bağdad valisi Həsən paşa üçün tərtib edilmiş "Bəng və Badə" əlyazmasında təxminən həmin dövrdə çəkilmiş 3 nəfis məniatür vardır. Bunlardan birində məscid daxilində Məhəmməd peyğəmbərin moizəsi, qalan 2 məniatürdə isə meyxanədə və açıq havada, ən ənəvi üslubda həll edilmiş təbiət mənzərəsi fonunda kef və musiqi məclisi təsvir edilir. Süjetin təsvirinə, əsərin obrazlı ifadə vasitələrinə, sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə meyxanədə kef məclisini əks etdirən məniatür daha qüvvətlidir. Süjetin təfsirinə görə əsər müəyyən qədər Sultan Məhəmmədin Hafızın "Divan"ına çəkdiyi məşhur "Meyxana" əsərini xatırladır. Lakin obrazların həlli, fiqurların çəkilişi, mütənasibliyi, etnoqrafik xüsusiyyətləri cəhətdən əsər daha çox Sultan Məhəmmədin oğlu Məhəmmədinin yaradıcılığı ilə bağlı olan Qəzvin məniatür məktəbi üslubuna yaxındır.

"Hədiqət üs-süəda"nın Paris nüsxəsinə çəkilmiş illüstrasiyalardan ən maraqlısı Şərq məniatür sənətində nadir hallarda rast gəlinən orijinal süjeti—Adəm və Həvvanın cənnətdən qovulması səhnəsini təsvir edir. Süjetin məzmunundan doğan psixoloji ovqatdan məhrum olsalar da, Adəm və Həvvanın yarım çılpaq fiqurları məharətlə işlənib. Adəm və Həvva, onları cənnətdən qovan ən ənəvi və statik həll edilmiş mələk fiqurlarına nisbətən daha canlı, real və dinamikdir. Bədiilik, estetik tə'sir baxımından məniatürdə diqqəti ən çox cəlb edən klassik biçimdə həll edilmiş mənzərə təsviridir. Qamətli sərv, yaraşıqlı çinar, çıçəklənmiş badam ağacı, əlvan gül və çıçəklərlə dolu yaşıl çəmənlilik həqiqətən cənnət təsəvvürünü oyadacaq qədər gözəldir, şairənədir.

"Hədiqət üs-süəda"nın London nüsxəsi üçün çəkilmiş məniatürlərdən biri poetik süjetin orijinal interpretasiyasına, obrazların bədii həllinə görə diqqətəlayiqdir.

Əlimizdə olan açıqcaya əsaslanaraq bu maraqlı əsərin məzmunu və bədii-estetik məziyyətləri haqqında qısa da olsa müəyyən fikir söyləmək olar. Burada qardaşlarının səhrada atıb getdikləri Yusifin Cəbrayıl tərəfindən xilas edilməsi təsvir olunur. Qızılı hava, əlvan gül-çiçəklərlə dolu yaşıl çəmənlik və çəhrayı dağlıq mənzərə fonunda rəngbərəng paltar geymiş Yusifin, onu dizləri üstə almış Cəbrayılın və arxa plandakı yaşılı və cavən seyrcilərin obrazları konkretliyi, bə'ziləri hətta fərdi ifadəliliyi ilə seçilir. Şux və əlvan rənglərin kontrast düzümü və ritmik təkrarından doğan zəngin kolorit əsərin dekorativ ifadəliyini, emosional tə'sirini daha da qüvvətləndirir, onu miniatür sənətinin klassik nümunələri səviyyəsinə yüksəldir.

Qeyd etmək lazımdır ki, başqa klassik şairlərdə olduğu kimi Füzulinin də qəzəlləri çox nadir hallarda illüstrə olunurdu. Görünür, qəzəllərin əsasən mücərrəd məzmunu, fəlsəfi mə'nası konkret obrazlı ifadə vasitələri tapmaqdə, yə'ni qəzəli təsvir dilinə çevirməkdə çətinlik yaradırdı. Buna görə şairin Dublində Çester Bitti kitabxanasında saxlanan "Divan"ındaki qəzəllərə çəkilmiş 5 miniatür xüsusiylə diqqətəlayiqdir. Bu miniatürlərdə qəzəlin məzmununa uyğun olaraq gah meyxanə, gah da şairanə təbiət qoynunda qurulan kef-musiqi məclisləri, aşiqlə zahidi, dünyəvi hissələrlə dini mistikanı qarşılaşdırın səhnələrin təsviri verilir. Rəssam da şair kimi dünyəviliyi, həyatın gözəlliklərini, eşqi, məhəbbəti, ön plana çəkir, tərənnüm edir.

Ümumi üslubu, obrazların həlli, libasların, baş geyimlərinin forması, nisbətən az, lakin isti və parlaq rənglərin kontrast düzümunə əsaslanan şux kolorit əsərlərin XVII əsrin əvvəllərində çəkildiyinə dəlalət edir. Lakin bədii üslub xüsusiyyətlərinə görə İsfahan miniatür məktəbinə aid olsa da, həmin məktəbin başçısı Rza Abbasının deyil, daha çox bu üslubun əsasını qoymuş Azərbaycan rəssamlarından Əli Rza Təbrizinin dəst- xəttini xatırladır.

Şərq əlyazmalarının ən zəngin xəzinələrindən olan Azərbaycan Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunda dahi şairin divanının və ayrı-ayrı poemalarının müxtəlif dövrlərdə və müxtəlif sənət mərkəzlərində tərtib edilmiş əlyazmaları az deyil. Bədiilik baxımından, yə'ni xəttinin səlis və gözəlliyi, ünvan, sərlövhə, bə'zən də cildi və ayrı-ayrı səhifələrinin zəngin dekorativ bəzəyinə görə kitab tərtibatı sənətinin kamil, yüksək estetik dəyərə malik nüsxələri də vardır. Lakin təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bunlardan yalnız

ikisinə — XVI əsrin sonu, XVII əsrin əvvəllərində tərtib edilmiş Füzuli divanına və "Leyli və Məcnun" poemasına miniatürlər çəkilibdir.

Köçürmə ilə və yeri dəqiq bəlli olmayan, lakin möhürlərindən birində 1628-ci il yazılmış "Divan" bədii tərtibatının zənginliyi və nəfisliyi ilə başqalarından seçilir. Bu nüsxəyə çəkilmiş 2 miniatürdən biri ənənəvi dini süjetə-Məhəmməd peyğəmbərin mə'racina həsr edilib. Kompozisiya qurumu, surətlərin həlli, koloriti və ifaçılıq dəst-xəttinə görə bu miniatür həmin süjetli klassik nümunələrə nisbatən bəsittir, emosional tə'sirdən məhrumdur.

İkinci miniatür, hər şeydən əvvəl, məzmunu, poetik süjeti təsvir dilinə çevirməkdə rəssamın tam sərbəst, orijinal yol seçməsi, klassik miniatür sənətində nadir rast gəlinən təfsir forması tapması ilə diqqəti cəlb edir. Təsvir səthi bir o qədər də böyük olmayan sadə biçimli kompozisiyada Şərq poeziyası və təsviri sənətində çox sevilən və geniş yayılmış iki süjet, iki romantik qəhrəmanın, iki aşiqin—Məcnunun və Fərhadın nakam məhəbbəti ilə bağlı olan iki dramatik süjet təsvir edilir: ön planda Məcnun vəhşi heyvanlar arasında, arxa planda isə dağlıq mənzərə fonunda Şirinin Fərhadı ziyanət etməsi təsvir olunur.

Hər iki qəhrəman miniatür sənətində çoxdan formaləşmiş, kanonə çevrilmiş ənənəvi bədii obrazda həll edilibdir. Məcnun çöldə vəhşi heyvanlarla əhatə olunmuş halda, yarım çılpaq, həddən ziyadə ariq, zəif və zərif bir gənc obrazında, Fərhad isə çapıldığı dağ fonunda, cüssəli, əzəmətli və məğrur bir pəhləvan simasında təfsir edilir.

Dağlıq mənzərənin çəkilişi, Fərhadın, Şirinin və onu müşayiət edən qadınların görkəmi, geyimi, xüsusən Fərhadın çalması, həmçinin rənglərin məhdudluğu, soyuq rənglərin üstünlüyü, vərəqin kənarlarını bəzəyən naxışlı haşiyənin bəsitliyi və sairə xüsusiyyətləri bu əsərin Təbriz miniatür məktəbinin klassik üslubuna deyil, daha çox Qəzvin miniatür məktəbi üslubuna yaxın olduğuna dəlalət edir.

Füzuli motivləri miniatür sənətinin yüksək inkişaf dövrü sayılan XVI-XVII əsrlərdə olduğu kimi, sonralar da, XVIII-XIX və XX əsrin əvvəllərində də rəssamların diqqətini cəlb etmiş, müxtəlif sənət mərkəzlərində tərtib edilən əlyazmalarına müxtəlif üslubda miniatürlər çəkilmişdir. Lakin XIX-XX əsrlərdə işlənmiş bu miniatürlər bədii formasına, obrazlı ifadə vasitələrinə görə çox

bəsif, sxematik, bəzən də primitiv xarakter daşıyır. Buna baxmayaraq onlar təsviri folklor nümunəsi kimi maraq oyadır. Belə əsərlərə misal olaraq 1918-ci ildə Kokandda rəssam Hacı Nəsir Məhəmmədin "Leyli və Məcnun" poemasına çəkdiyi illüstrasiyaları göstərmək olar.

XX yüzillikdə Füzulinin şəxsiyyətinə və poeziyasına meyl getdikcə artır. Onun obrazını yaratmaq sahəsində aparılan axtarışlar maraq doğurur.

1908-ci ildə Bakıda Azərbaycan opera sənətinin ilk nümunəsi, böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operası səhnəyə qoyulur. Əsərin muğam melodiyalarından yoğrulmuş zəngin və cazibədar musiqisi ilə Füzuli poeziyasının ritmi və ahəngi bir-birinə qovuşur. Musiqi və səhnə xadimləri ilə yanaşı rəssamlar və heykəltəraşlar da öz əsərlərində Füzuliya bəslədikləri məhəbbəti izhar etməyə çalışırlar. Bu istiqamətdə göstərilən təşəbbüs'lərdən danışarkən ilk növbədə Bakıda Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin təşkil olunmasının əhəmiyyətini xüsusi olaraq qeyd etməliyik. Muzeyin fasadını milli ədəbiyyatımızın klassiklərinin heykəlləri bəzəyir. Dahi Nizaminin ölməz varisləri sırasında Füzulinin mövqeini qəlbən duyan istə'dadlı heykəltəraş Fuad Əbdürəhmanov 1939-cu ildə muzeyin lociyasında qoyulmuş heykəlini yaratmışdır. Xalqın təsəvvüründə əbədi hakk olunmuş Füzuli surətini canlandırarkən heykəltəraş o zaman hamiya tanış, geniş şöhrət tapmış, məktəb dərsliklərində çap olunmuş şairin rəsminə müraciət edir. Şairi müdrik mütəfəkkir, lirik sənətkar kimi sadə geyimdə, başında araqçın təsvir edən həmin rəsm hələ əsrimizin 20-ci illərində türkiyəli rəssam-müəllim Səadətdin tərəfindən yaradılmışdır. Yeri gəlmışkən onu da qeyd edək ki, hələ 1914-cü ildə görkəmli rəssamımız Əzim Əzizzadə də Füzulinin müəyyən mə'nada şərti xarakter daşıyan obrazını akvarel boyalarla işləmişdir.

Fuad Əbdürəhmanov Səadətdinin rəsminə əsaslanır, lakin boy-a-boy kompozisiyada yaradığı heykəlində Füzulinin fərdi xarakteristikasını daha da təkmilləşdirir, onun nurani sıfətində zəka, düşüncə və xəyal kimi incə psixoloji ovqatı aşkarlayır. Heykəltəraşın gənclik dövründə yaradıldığı bu əsər məzmunca dolğun, tə'sirli və möhtəşəmdir. Heykəl muzey binasının dekorativ tərtibinə xidmət edir, binanın fasadı və yanında sıralanmış digər 5 heykəl ilə vəhdətdə, yəni sintetik baxılır. Həmin heykəllər heykəltəraşlıq və mə'marlıq sənətlərinin

bədii sintezini, yəni qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə çatdırın parlaq nümunələrdəndir. Özünün bədii funksiyasına görə dekorativ səciyyə daşıyan həmin heykəl gələcəkdə Füzulinin monumental abidəsinin yaradılması üçün əlverişli zəmin olur.

1958-ci ildə Bakıda qoyulacaq Füzulinin abidəsi üçün qapalı müsabiqə keçirilir. Heykəltəraşlarımız arasında əsil yaradıcılıq yarışı başlanır. İste'dadlı heykəltəraşlarımızdan Tokay Məmmədov və Ömər Eldarovun birgə işlədikləri layihə birinci mükafata layiq görüldü. Onların beş illik əlbir əməyi fərəhli nəticə verir. 1962-ci ilin iyun ayında Bakının mərkəzində—şairin adını daşıyan meydanda Milli Dram Teatri binası qarşısında Füzuli abidəsinin açılışı əsil bayram təntənəsinə çevrilir. Uca və möhtəşəm abidənin üstündən ağ örtük götürüldükdə ətrafi gurultulu alqış sədaları bürüyür. Sanki əsrlərin zülmətini yararaq, daim insan səadətini arzulayan, bəşəriyyətin intellektual-bədii xəzinəsinə zənginləşdirmiş canlı Füzulinin özü doğma xəlqina təşrif gətirdi...

Müəlliflər şairin zəngin yaradıcılığı, xüsusən onun şah əsəri "Leyli və Məcnun" poeması ilə hərtərəfli tanış olmuş, şairin poetik dünyasının təkrar edilməz vüs'ətini dərk edib, şəxsiyyətini səciyyələndirən zərif və mə'nali cizgilər, plastik formalar tapmağa müvəffəq olmuşlar.

6 metr hündürlüyündəki boz qranit postament üzərində bərqərar olan 6 metrlik tunc heykəl həqiqətən də gözəl, mütənasib, ahəngdar ölçülərə, canlı plastik formalara, ifadəli siluetə malikdir. Şair başını bir qədər əyib xəyalala dalmış, sükutla qərq olmuş görünür. Bir əlində qalın kitab—məşhur "Divan", ilə verilən ustاد sənətkar sanki daxili dialoq əsnasında əbədiyyətə qovuşub. Füzulinin sıfətində bütün varlığı ilə elinə-torpağına, ana yurduna, insanlara bağlı olan müdrik və nəcib bir qocanın mə'nəviyyəti oxunur. Sıfətin cizgilərində sadəlik, təmkinlik, təvazökarlıq, mə'nəvi saflıq kimi xüsusiyyətlər üstündür.

Bə'zən sənətdə xəlqiliyin, milli koloritin mahiyyətini, ifadəsini sırf zahiri əlamətlərdə, libas və etnoqrafik elementlərdə görürələr. Əlbəttə, heykəl, yaxud rəssamlıq tablosu üçün bunların da mühüm əhəmiyyəti var. Füzulinin heykəlində də şairin zahiri görkəmi, başındaki araqçını, əbəsi bütün reallığı ilə baxımlı və mə'nalıdır. Lakin bununla yanaşı heykəl ilk növbədə surətin mə'nəvi keyfiyyətlərinə, psixoloji ifadəsinə görə sözün əsil mənasında xəlqilik və

FÜZULI 500

millilik ruhundadır. Burada biz saraylara, kübar ən'ənələrə, sün'i təmtərağa və dəbdəbəyə nifrət edən, mədhiyyəçiliyi sənətkar üçün qəbahət sayan əsil xalq şairinin mə'nəviyyətini görürük. Məhz buna görə də obrazə sün'i pafos, təkəbbürlü poza, nümayişkar duruş və hərəkət kökündən ziddir. Heykəl ilə onun ətrafındakı mühit və tamaşaçı, seyrçi ilə daxili bir ünsiyyət yaranır. Surətin mühüm ifadə vasitələrindən biri də əlləridir. Bu əllər yaradan və yaşadan sənətkara mənsubdur.

Füzuli surətində lirik əhvali-ruhiyyə əsil bəşəri kədər kimi təcəssüm olunmuşdur. Geniş alnı, düşüncəli gözləri, çatılmış qaşları şairin simasına nəcib və ciddi bir ifadə verir. Bu ciddiyət mütəfəkkir — filosof və qəlb şairi üçün çox səciyyəvidir, eyni zamanda "Oyadar xəlqi əfqanım, qara bəxtim oymazm!" söyləyib şikayət edən şairin dünyəvi kədəri ilə əlaqədardır.

*Məndə Məcnundan füzün aşığılık istə'dadi var,
Aşıql-sadiq mənəm, Məcnunun ancaq adı var.*

yaxud,

*Məhəbbət ləzzatindən bixəbərdir zahidi-qafit,
Füzuli, eşq zövgün zövgi-esqi var olandan sor.—*

söyləyən böyük Füzuli məhəbbət şairidir. Onun lirik qəhrəmanları da məhəbbət yolunda hər şeyi qurban verən, məhəbbəti ən ülvi və saf bir ne'mət sayan faciəvi qəhrəmanlardır. Füzuli yaradıcılığına xas bu keyfiyyət abidənin oturacağında həkk edilmiş qorelyeſdə də canlı və mə'nali şəkildə oxunur. Məzmunu "Leyli və Məcnun" poemasından götürülmüşdür. Mə'mar Hacıbaba Muxtarov ilə əlbir işləyərək heykəltəraşlar postamenti bədii cəhətdən çox maraqlı həlli etmişlər. Miqyas e'tibarilə oturacaq ilə heykəlin tənasübü abidənin kompoziyasına bütövlük verir. Oturacağın ön tərəfində həkk edilmiş Məcnunun və Leylinin təsvirləri abidəyə xüsusi gözəllik və plastik kamilllik gətirir.

Füzuli abidəsi onu əhatə edən meydanın mə'marlıq ansamblında mərkəzi rol oynayır, onu daha da zənginləşdirir, ona estetik əhəng gətirir. Əsər ictimaiyyətimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndirilib, müəllifləri sabiq SSRİ Rəssamlıq Akademiyasının gümüş medalı ilə mükafatlandırılıb.

Füzuliya həsr olunmuş heykəllər arasında heykəltəraş Elcan Şamilovun 1958-ci ildə mərmərdən hazırladığı kompozisiya uğurludur. Şairi oturmuş tərzdə dərin düşüncələr əsnasında canlandırıran bu zahirən təbii və real üslubda işlənmiş əsər Nizami ad. Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin Füzuli salonunu

bəzəyir. Bu məziyyətlər heykəltəraş Nicat Məmmədovun yaratdığı Füzulinin büst-heykəlində də nəzərə çarpir. Azərb. Dövlət İncəsənət Muzeyində saxlanılan bu portret dərin psixoloji ovqata malikdir. Böyük şairin adını daşıyan Füzuli şəhərində qoyulmuş abidə görkəmli heykəltəraş Cəlal Qaryağdı tərəfindən yaradılmışdır.

1940-ci ildə rəssamlardan Sadıq Şərifzadə və Salam Salamzadə Nizami muzeyinin təntənəli iclas salonu üçün iri həcmdə "Azərbaycan poeziyasının panteonu" adlı monumental-dekorativ panno hazırlamışdır. Bu "şairlər məclisində" Füzulini müasirlərinin əhatəsində göstərən qrup kompozisiyada mərkəzi mövqə tuturdu. Həmin obrazı təkrarlayıb S.Şərifzadə sonralar şairi təsvir edən portret və süjetli tablolar üzərində çalışmışdır.

1958-ci ildə Füzulinin vəfatının 400 illiyi ilə əlaqədar şairin obrazını yaratmaq üçün keçirilən müsabiqədə 16 rəssam iştirak etmişdir. Müsabiqənin yüksək mükafatına layiq əsər aşkara çıxarılmadığı üçün rəssam Sadıq Şərifzadənin yaratdığı portret ikinci mükafata layiq görülür. Şairin məşhur portret etalonundan kənara çıxmaga səy göstərən müəllif Füzulini təmtəraqlı, başında əmmamə, zəngin qiyafədə firçaya alır. O, qaranlıq səma fonunda sayışan ulduzlar qoynunda təsvir olunmuşdur. Geniş alni, kədərli gözləri, çatılmış qaşları "Şəbi-Hicran" təsəvvürü ruhunda mənalandırılmışdır. Üzündəki ifadə şairin dünyəvi kədəri ilə əlaqədardır. Bu kədər duyusu tünd və açıq rənglərin təzadlı koloritinə də aiddir. Lakin bununla belə əsərdə

*Dost bipərvə, fələk birəhm. dövran bisükün
Dərd çox, hamdərd yox, düşmən qəvi, tale zəbun.*

deyən Füzulidən daha ziyadə, müəyyən mənada saray şairlərinə məxsus, təmtəraqlı zəngin libası, zahiri pafos və nümayışkar ovqatlı surət görürük.

Füzuli poeziyasına, onun lirik obrazlar ələminə dərindən aşına olub, şairin söz xəzinəsində qəlb ələminin müdrikliyini, portret cizgilərinin nəcibliyini ifadə etməyə müvəffəq olmuş Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayevin əməyi xüsusiylə qeyd olunmalıdır. Rəssam Füzuliyyə həsr etdiyi portretlərində dahi mütafakkir-şairin şəxsiyyətinə, qəlb ələminə dərindən nüfuz etməyə müvəffəq olmuşdur. Onun "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür ruhunda çəkdiyi illüstrasiyaları Füzuliyyə həsr olunmuş əsərlər arasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

1958-ci ildə M. Abdullayevin rəsmləri ilə nəşr olunmuş "Leyli və Məcnun" poeması kitab tərtibatı sahəsindəki uğurlarımızdır. 20 ildən sonra 1977-ci

ildə kitabı suvenir nəşri üçün rəssam tərtibata yenidən əl gəzdirmiş, obrazların təsnifini daha da təkmilləşdirmiştir. Həmin nəşr artıq nadir bibliografiq nümunələr sırasındadır. Yeni illüstrasiyalar ipək üzərində tempera texnikasında işlənmiş, obrazların estetik tə'siri, ifanın faktura baxımından orijinallığı və bədii yozum—interpretasiya üslubunun kamilliyi ilə nəzəri cəlb edir.

"Leyli və Məcnun" poemasının tərtibi əsil Füzuli ruhunda, deməli əsil milli ruhda ifa olunmuşdur. Tərtibat 200-ə qədər titul, başlıq, sonluq, haşıya kimi elementlərdən və rəngli illüstrasiyalardan ibarətdir. Şairin portreti — frontispis rəsmi, supercild, önlük və sonluq, ünvan rəsmləri, naxış və hərflər küll halında təsvirin kompleks vəhdətini təşkil edir.

Kitabı vəraqləyirsən... "Müqəddimə"nin zər pərdəsi qaldırılır, aşiqanə hekaya başlanır. Poemanın facianə məzmunu şairin əvvəlinci və sonuncu çizgi portretlərində aydın oxunur. Hekayəni nəql edib başa vurmuş şairin kədərlə surəti cazibədardır. İstər başlıq və sonluq rəsmlərində, istərsə də rəngli şəkillərdə hadisələr üzvi vəhdətdə, inkişafda göstərilmişdir. Budur, rəsmləri seyr etdikcə gah qızlar çəmənlikdə gəzişir, Məcnun Leyliyə aşiq olur, gah Leyli tənha otaqda qəmli qəzəllər oxuyub ah-zar edir, Məcnun Kə'bədə tanrıya yalvarır; gah İbn Səlam dəbdəbəli saray önündə görünür, gah nakam Leylinin fəryad edən anasını, yaxud Leylinin qəbri üstündə fəğan edib həlak olan Məcnunu görürük.

Rəngli şəkillər içərisində "Sevgililər" rəsmini xüsusiylə qeyd etmək istərdik. Əsər lirikdir, şairanədir, nəcib və mə'sum duyğularla aşilanmışdır. Zərif libaslari, görkəmləri ilə sevgililər ağuşuna oturduqları gül-çiçəkli ağacın, bahar əyyamının nəfəsinə qərq olmuşlar.

*Ey xoş ol günlər ki, mən hamraz idim canan ilə,
Ne'məti-yəslin görüb, nazın çəkərdim can ilə.*

Sanki məhəbbətin taxtında əyləşən bu iki gənc eşq və səadət sorağında-dırlar. Lakin sonraki rəsmləri seyr etdikcə hadisələrin gərginliyi, faciəvi aqibətin intim çalarları duyulur, tamaşaçını mütəəssir edir.

Abdullayev öz rəsmlərində sərt, nəzəri qıcıqlandıran, kəskin çizgilərə deyil, yumşaq, baxımlı, cazibədar plastik formalara müraciət edir. Hər bir rəsmdə kompozisiyanın ritmik ahəngi, fiqurların rəngarəng görkəmi, hərəkəti, pozası və sairə zərif baxılır, hadisələrin cərəyanı, axını ardıcılıqla izlənir, qəhrəman-

lərin psixoloji həyacanları, qəlb çırpıntıları gərginləşir, həyatın axını sanki işıqdan zülmətə, sevincdən kədərə, səadətdən qəmə, fəlakətə doğru yön alır. Poemanın məzmunu ilə həmahəng olaraq rəsmlər facianə motivlərin labüdüyü təsəvvürünü aşkarlayır.

M. Abdullayevin "Leyli və Məcnun" poemasına verdiyi tərtibat, xüsusilə tərtibatın 1977-ci ilə aid ikinci variansi Qara Qarayevin eyni adlı məşhur simfonik poeması ilə müqayisə oluna bilər.

Musiqi avazında və boyalarında "Şərq koloriti"nə, milli ənənələrə əsaslanan hər iki sənətkara xalq sənətini sadəcə köçürmək, muğamatañan, yaxud miniatürdən sitat gətirmək yabançıdır. Hər iki sənətkar "Şərq üslubu"nu müasir sənətin peşəkar imkanları, zamanın estetik چalarları ilə zənginləşdirirlər.

Q.Qarayevin simfonik poemasından bəhs edən M.Abdullayev qeyd edir ki, buradakı "həzin səslər, yumşaq və isti, həm də bir-birinə yaxın, yəni eyni təbiətli rəngləri xatırladır".

Lakin bununla yanaşı digər bir inadlı rəng "intonasiyası" adamı narahat edir. "Faciəli, sarsıcı" tonlarla sona çatır, "Poemanın büllur cingiltili boyaları getdikcə solur və nəhayət qara bir rəng zərbəsinin gücü ilə axıra yetir".

Bu mə'ziyyətlər tam mə'nası ilə M.Abdullayevin illüstrasiyalarına aid oluna bilər. Bu barədə o yazmışdır: "Füzuli poemasını XVI əsrda yaratmışdır. Məhz buna görə də mən illüstrasiyalarımда miniatür sənətinə əsaslanıb müəyyən stilizasiyaya yol verməklə bərabər, onları XX əsrin rəssaminın yaratdığını aşkarlamağa, onları müasirliyimizin ruhu ilə aşılamağa çalışmışam."

M.Abdullayevin "Leyli və Məcnun" poemasına verdiyi tərtibat oxucuların böyük rəğbətini qazanmaqla yanaşı, xaricdə də əks-səda oyatmışdır. Türkiyədə nəşr olunan "Türk dili" dərgisinin 1975-ci il avqust sayında Cahid Özyellinin məqaləsində "Füzulinin "Leyli və Məcnun"" məsnəvisinin tərtibi "şimdiyədək yapılan basmaların ən gözəllərindən" olduğu qeyd edilir.

Mikayıl Abdullayevin illüstrasiyaları əlvan, dekorativ rəng quruluşu, cizgilərin plastikiyi, axıcılığı ilə seçilir. Zümrüdü, füruzəyi, mavi, narıncı, al-qırmızı rənglərin təzadlı və ahəngdar uyarlığı illüstrasiyalara miniatür üslubuna bənzər zəriflik, emosionallıq bəxş edir. Bu cəhətlər sonralar rəssamin səhnə tərtibati sahəsindəki axtarışlarında özünü göstərir. Üzeyir Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operası üçün hazırladığı dekor və əlbəsə eskizlərində də o,

FÜZULI 500

miniatür ən ənələrindən faydalananmış, Füzuli poeziyasının və Üzeyir musiqisinin ruhuna uyğun tərtibat yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Bunu əsərin 1994-cü ildə hazırlanmış yübiley tamaşasının dekor və geyimlərində daha aydın görmək mümkündür.

Füzuli mövzuları Azərbaycan təsviri sənətində geniş mövqə tutur. Həmin mövzularda portret və tablolar yaratmış Səttar Bəhlulzadə, Nəcəfqulu İsmayılov, Asəf Cəfərov, Qafar Seyfullayev, kitab tərtibatı və illüstrasiya ustaları Altay Hacıyev, Rasim Babayev, Elmira Şahtaxtinskaya, Elbəy Rzaquliyev, Maral Rəhmanzadə, Oqtay Sadıqzadə, Əli Minayı, səhnə və kino tərtibatı sahəsində çalışmış İzzət Seyidova, Bəduriə Əfəqanlı, Cəbrayıł Əzimov, Elçin Aslanov, dekorativ-tətbiqi sənət ustaları Lətif Kərimov, Kamil Əliyev, Eldar Mikayılov, Rasim Xələfov, Səkinə Şahsuvarova kimi istə'dadlı rəssamlarımızın müxtəlif rəngarəng silsilə əsərlərində böyük şairin şəxsiyyətinə və irlsinə dərin maraq və məhəbbət duyulur. Onların tablo, rəsm, illüstrasiya, dekor və geyim eskizləri, xalça, dekorativ vaza və başqa əsərlərində, milli sənət qaynaqlarına əsaslanan, fərdi yaradıcılıq təxəyyülü və axtarışlarının bəhrəsi olan psixoloji incəliklərə, ahəngdar cizgilərə, əlvan və cazibədar boyalara müraciət olunmuş, məhz buna görə də muzeý ekspozisiyalarında layiqli yer tutmuşdur.

Füzuli poeziyasını özünə bədii me'yar seçib, həmişə ondan ilham almış məşhur mənzərə ustası Səttar Bəhlulzadəni xatırlayaq. O, Füzuli şə'riyyətinin incəliklərini, zərifliyini, saflığını, bəşəri mahiyyətini qəlbən duyub öz varlığında və əsərlərində yaşatmağa can atırdı. Sağlığında dönə-dönə söyləyirdi ki, qədim miniatür, xalça sənəti və tarixi abidələrlə yanaşı onun bir rəssam kimi yetişməsində böyük Füzulinin lirikası əsas rol oynayıb. Bəhlulzadə rəsmlərində Füzulinin portretini yaratmağa, qəzəllərini cizgilərlə improvizə etməyə, Məcnun iztirablarını göstərməyə çalışmışdır. Lakin əslində Füzuli ruhu onun ən yaxşı lirik və şairanə mənzərələrinə hopmuşdur — söyləsək səhv etmərik.

İlhəminə Füzulidən alıb əsil milli ruhlu əsərlər bəstələmiş Üzeyir Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operası, Cahangir Cahangirovun "Füzuli" kantatası, "Məhəbbət dastanı" kinofilm, Bəxtiyar Vahabzadənin "Şəbihicran" poeması kimi əsərlərlə yanaşı istə'dadlı rəssam və heykəltəraşlarımızın ən uğurlu illüstrasiyaları, tabloları, portretləri, heykəlləri milli mədəniyyətimizin qızıl fonduna daxil olmuşdur.

Təsviri sənətimizdə Füzuli mövzuları olduqca geniş və tükənməz əhəmiyyətə malikdir. Bu elə bir dəryadır ki, onun nə'mətləri sənətin hər bir sahəsində gözəl əsərlər yaratmağa geniş imkanlar yaradır. Füzuli dühası rəssamlıq və heykəltəraşlıq nümunələrində həmişə qüvvətlə səslənəcəkdir.

Füzuli rəssamlarımıza, sənət adamlarına doğma yurdunu, xalqını, insanın qüdrətini, təbiətin gözəlliklərini sevib, sözün, səsin, boyaların e'cazkar dilini daha kamil öyrənməyi, həyat həqiqətinə məftun olmayı təlqin edir.

Füzulinin Azərbaycan incəsənətinə faydalı tə'siri təkcə mövzu və süjetlərin, obrazların müştərək əmsali ilə ölçülüdür. Füzuli sənətçilərimizi əsil bədiyyat, gözəllik aləminə, zəka və fəlsəfi müdriklik dünyasına qovuşmağa ruhlandırır. Füzuli sənəti yaradıcılıq mühitində estetik me'yarların müqəddəsliyini dərk etmək meylləri üçün şəksiz və mütləq örnək olmuş və olmaqdadır.

Ulu şair iftixarla demişkən:

*Məndən, Füzuli, istəmə aş'art-mədhülli zəmim,
Mən aşiqəm, həmişə sözüm aşiqanədir.*

FÜZULI 500

FIZULI'S POETIC WORLD IN FINE ARTS

ABSTRACT

In studying the historical roots and sources of the ethic and aesthetic thought of Azerbaijan we, first of all, appeal to national classic poetry, scientific and poetic heritage of the well-known thinkers and poets. In this respect the poetry of Mohammad Fizuli, a celebrated master of word and thinker, is of great interest. In his immortal poetry, in the introduction of his "Divan" we meet the analysis of a number of aesthetic problems, the interpretation of the main aesthetic categories such as the category of beauty, higher, tragic, aesthetic necessity and taste, form and content, etc.

In the aesthetic view of Fizuli a particular interest to different kinds of art, especially to fine arts and painting makes itself fell. In his "Divan", which differs, with its deepness and the encyclopaedic broadness, we often can meet the terms and definitions, related with the specificity of the figurative art and architecture, such as "naggash" (ornamentalist), "mussavir" (painter), "khattat" (calligraph), "memar" (architect), "painting", "portrayal", "symbols", "picture", "tisha" (chisel), as well as symbolic and metaphorical notions expressing the beauty of the reality and nature, its coloristic richness. The poet narrates about the wall-paintings decorating the palaces, temples, meykana (house of entertainment), about the beautiful specimens of calligraphy. All these categories and comparisons are related with glorifying of beauty. The aphorism "Beauty will save the universe" has been proclaimed by Fizuli 500 years ago.

Not only the incomparable poetic heritage of Fizuli, but also his personality is unique. Masters of art, poets, singers, composers, painters, all the time have roused an interest in manner and human qualities of the poet.

Fizuli retained a bright trace in Azerbaijanian classic miniature-painting. The manuscripts of his Turkic, Persian and Arabic divans being decorated with the refined miniatures and ornaments are among the beautiful models of the synthesis of the poetry and fine arts and miniature-painting.

The manuscripts of Fizuli's works were decorated with the uncommon miniatures. The miniatures, pertaining to the XVI-XVII centuries, created by the unknown painters (e.g. Poet's Portrait ("Divan", Warsaw), "Majnun in the desert", "Leyli and Majnun" ("Divan", Baku), "The Life-saving of Yusif" ("Hadigat us-suada", London)), etc. are to be noted among them. These illustrations, performed in the traditions of Azerbaijanian classic miniature, are in harmony with the lyric and romantic poetic specimens of Fizuli's poetry.

In 1962 an excellent monument to Fizuli was erected in Baku, in the square which bears the poet's name. The authors of the monument, a bronze sculpture of 6 metres, standing on the granite pedestal (6m), are sculptors Tokai Mammadov and Omar Eldarov (the architect is H. Mukhtarov). They created a brilliant work of art expressing general love for great Fizuli.

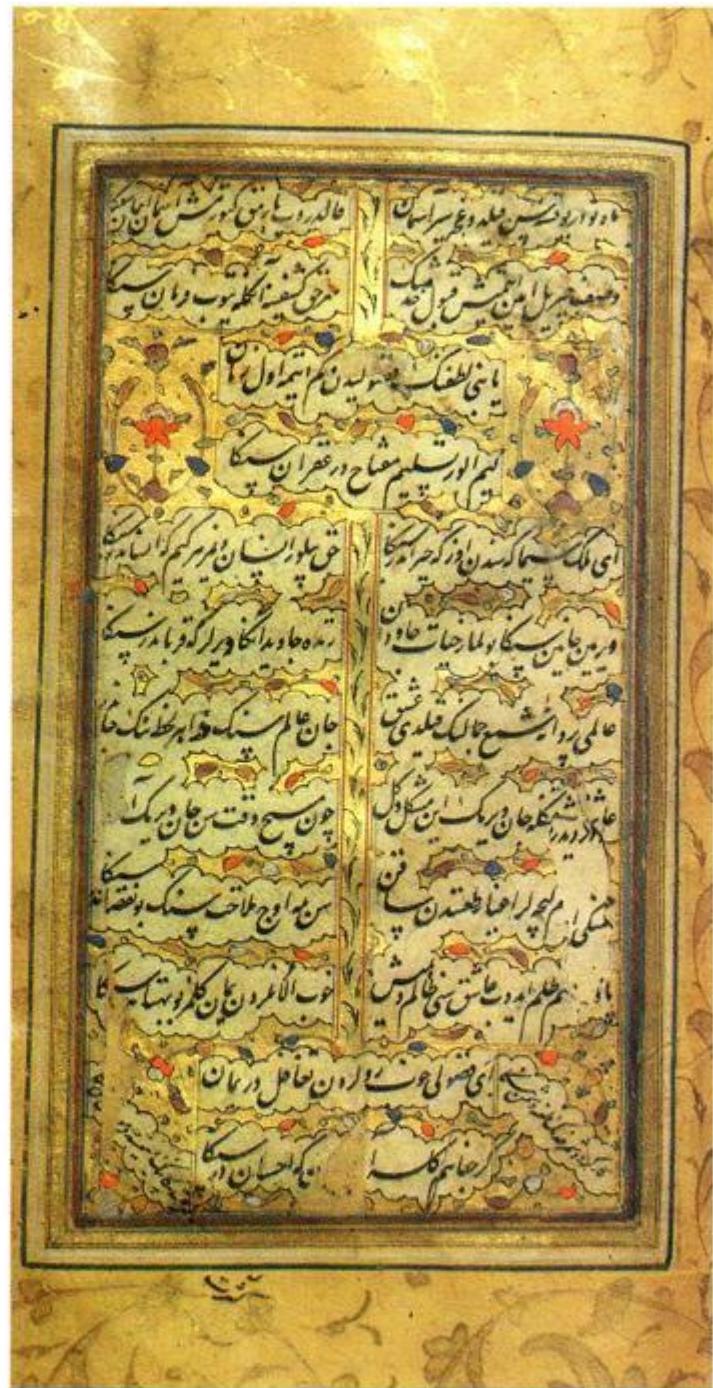
Azerbaijanian painters such as Azim Azimzade, Mikael Abdullaev, Sadikh Sharifzade, Najafgulu Ismailov, Elmira Shahtakhtinskaya, masters of book-designing-Gazanfar Khalilov, Altay Hajiев, Maral Rahmazade, Elbek Rzaguliyev, masters of carpet-making and decorative art-Kamil Aliyev, Eldar Mikailov, Rasim Khalafov and others created a number of portraits and compositions, pictures and illustrations, carpets and vases, sketches of scene costumes and decorations.

In all these different, beautiful works which differs from one another by the genre-painting and stylistic peculiarities, deep interest and love for the personality and literary heritage of the great poet makes itself felt.

Səadətdin. Füzulinin portreti. 1926.

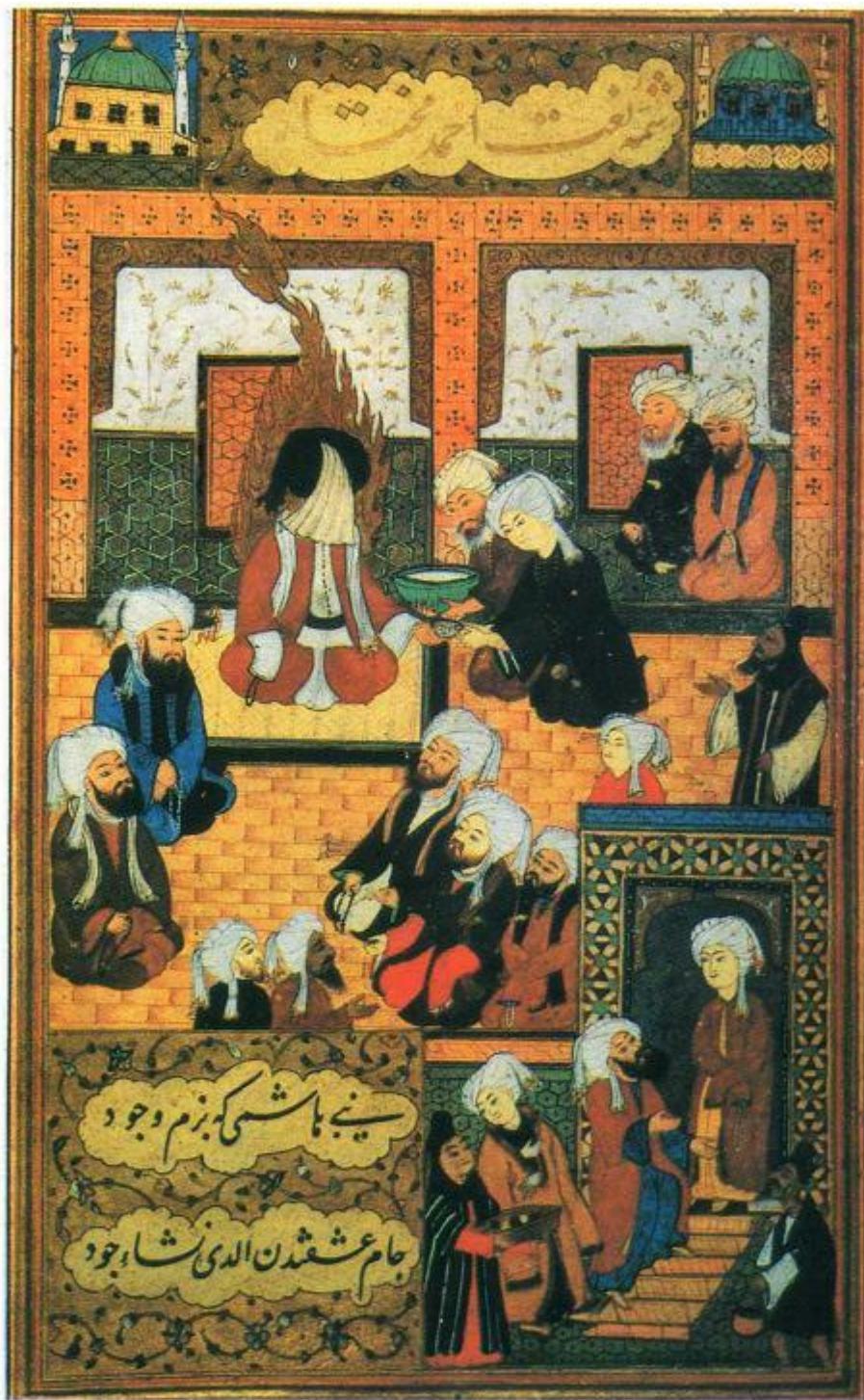
Saadatdin. Fizuli's portrait. 1926.

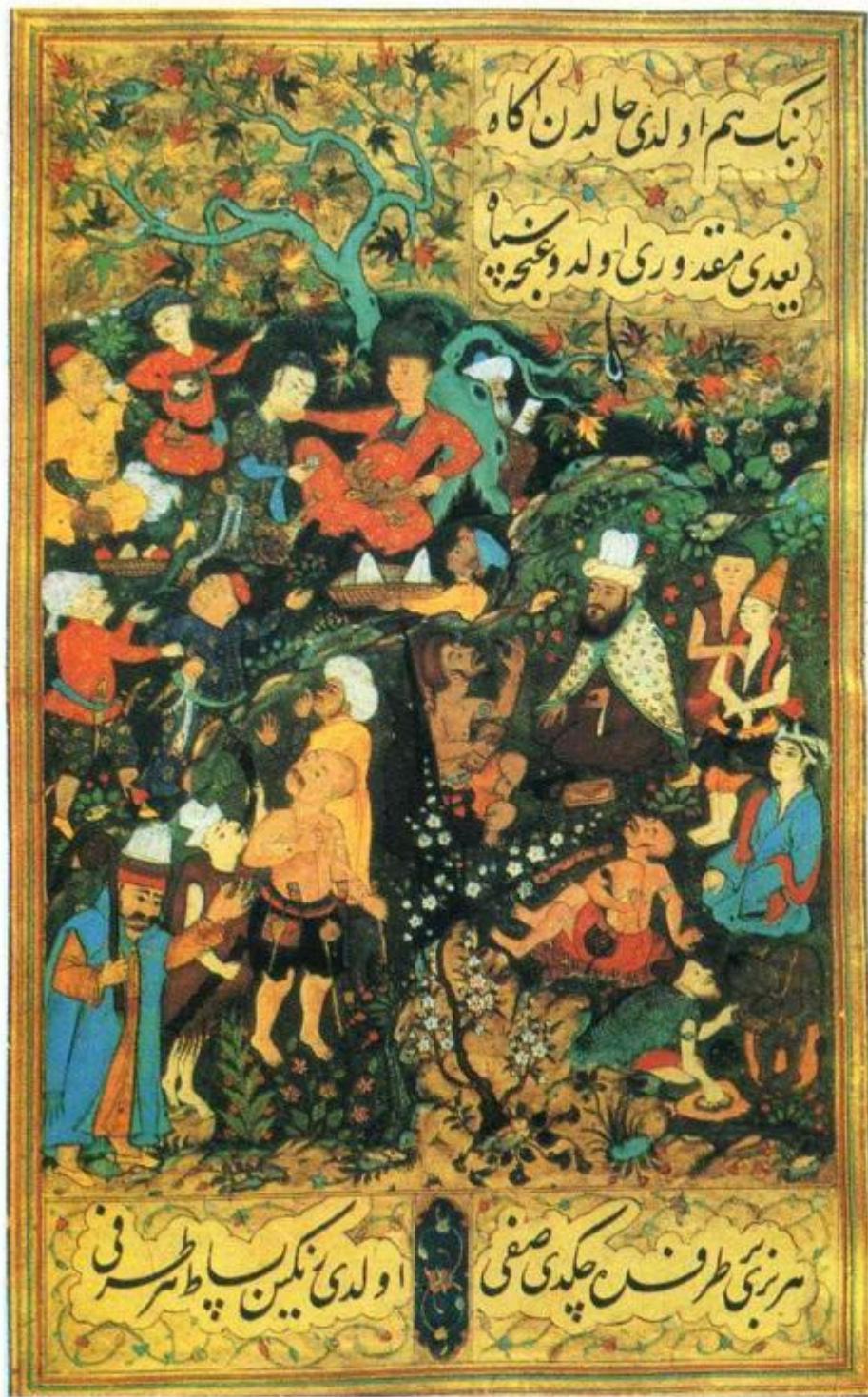
"Peygəmbərin me'raci". Füzuli. "Divan". Azərbaycan EA Əlyazmalar İnstitutu. Bakı.

"Prophet's me'raj". Fizuli. "Divan". Azerbaijan Academy of Sciences. Institute of Manuscripts. Baku.

"Məhəmməd peyğəmbərin moizəsi". "Bəng və Badə" əlyas
masına miniatür. 1599—1600. Drezden Dövlət Kitabxanası.

Mohammad's sermon. Miniature on the manuscript "Bang and Bada". 1599–1600. Dresden State Library.

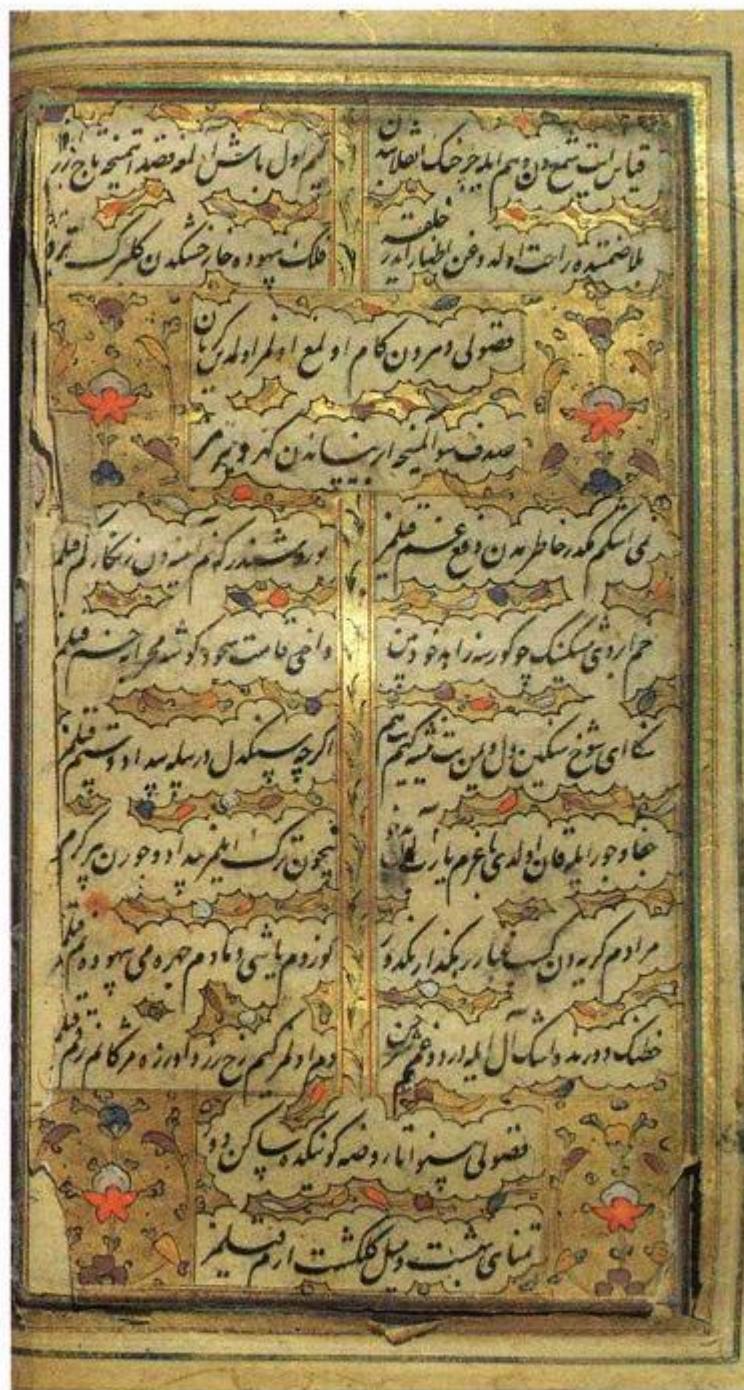
"Çöldə kef məclisi". "Bəng və Bada" əlyazmasına mini-
atür. 1599—1600. Dresden Dövlət Kitabxanası.

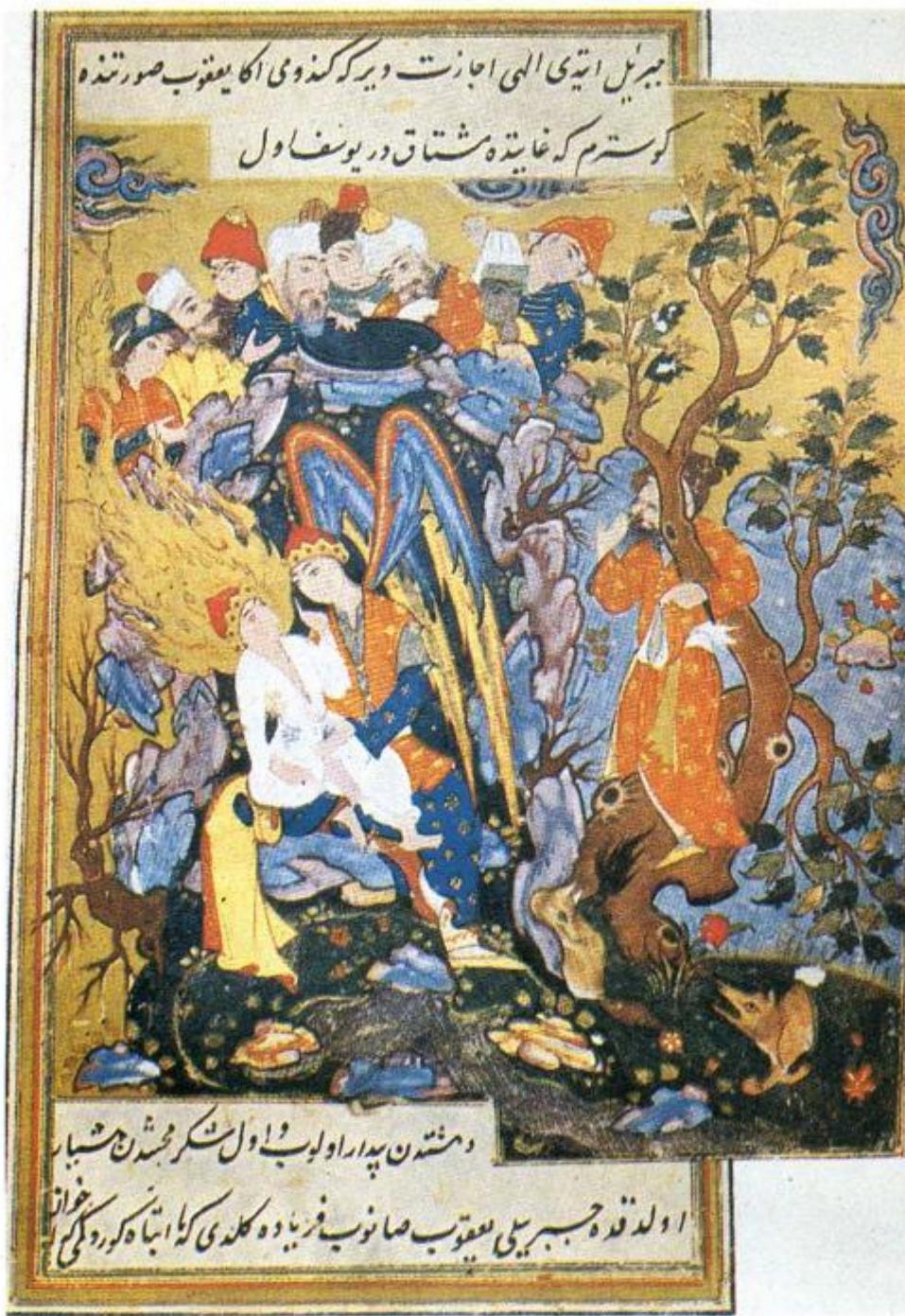
"Fun in the steppe". Miniature on the manuscript "Bang and Bada".
1599—1600. Dresden State Library.

"Məcnun səhrada". Füzuli. "Divan". Azərbaycan EA Əlyazmalar
Institutu. Bakı.

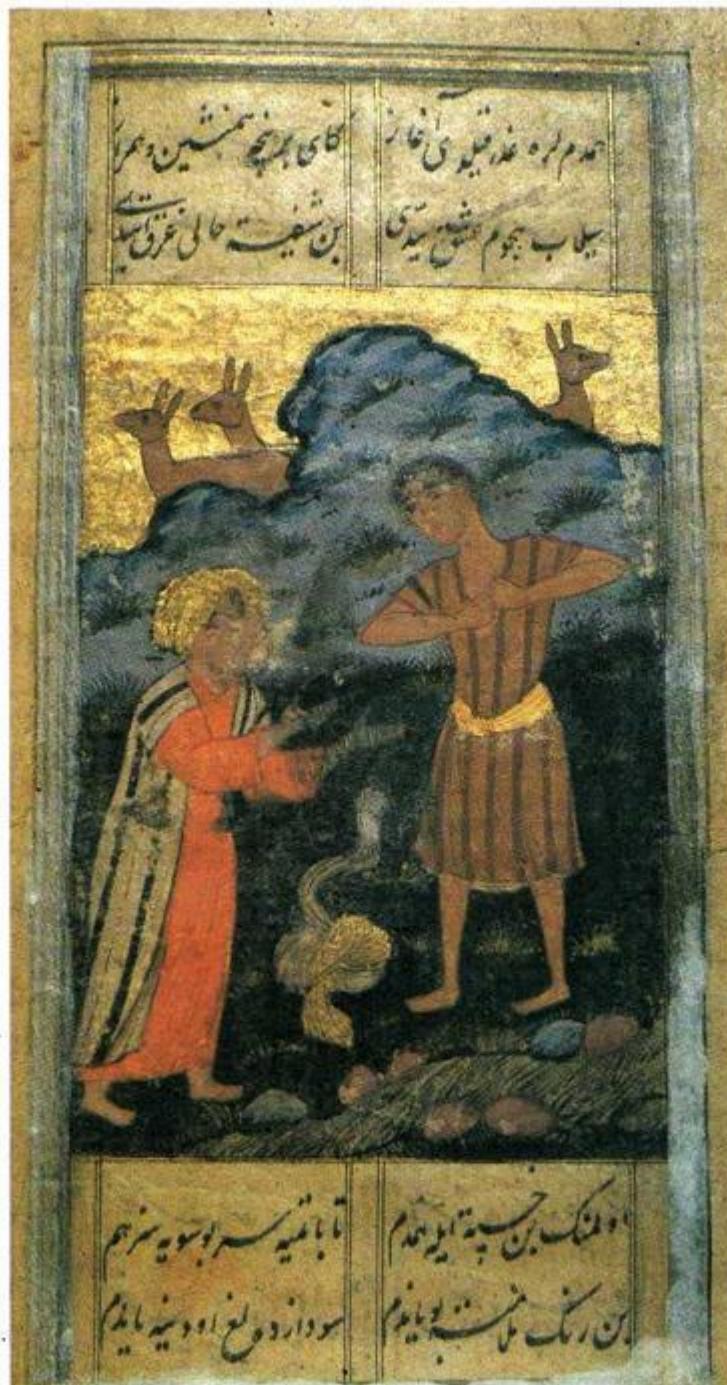
"Majnun in the steppe". Fizuli. "Divan". Azerbaijan Academy of
Sciences. Institute of Manuscripts. Baku.

"Yusifin xilas edilməsi". "Hədiqət üs-süəda" əsərinə mini-atür. XVI əsr. Britaniya muzeyi. London.

"Yusif's rescue". Miniature on "Hadigat us-suada". XVI c. British Museum. London.

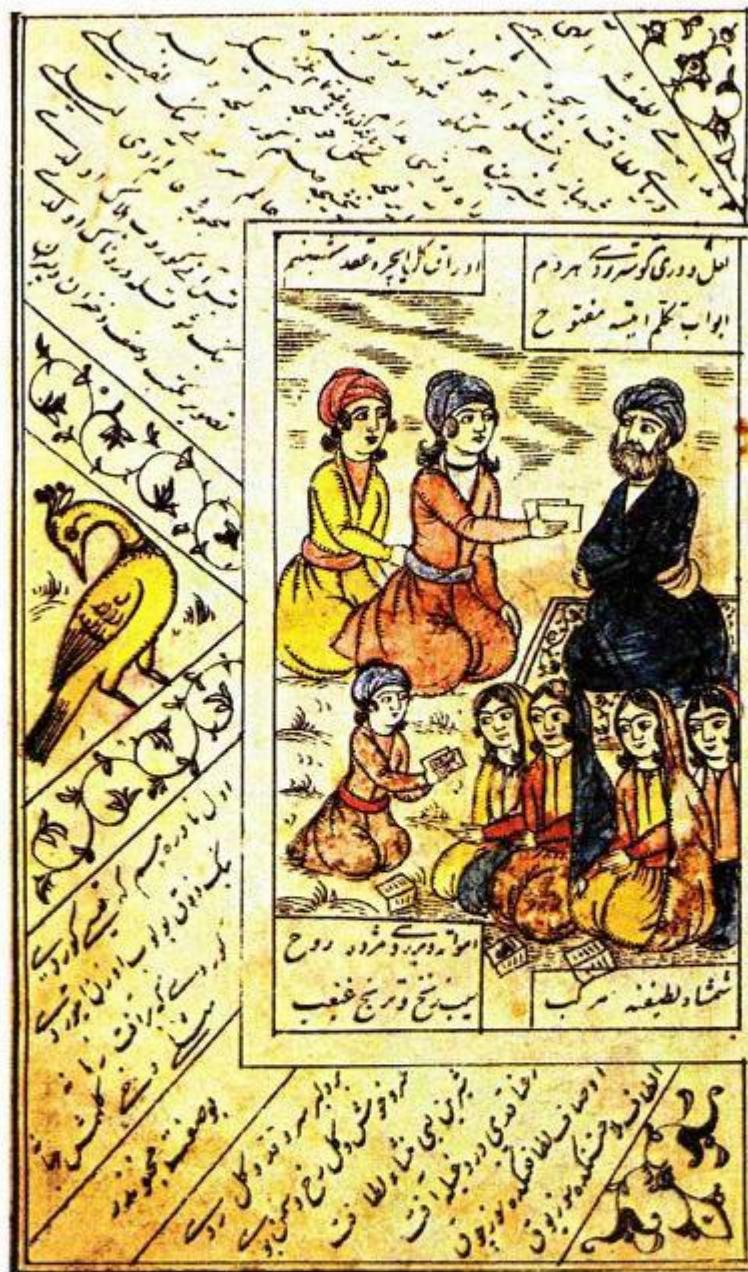
"Məcnunun atası ilə görüşü". "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür. Bakı.

"Majnun's meeting with his father". Miniature on the poem "Leyli and Majnun". Azerbaijan Academy of Sciences. Institute of Manuscripts. Baku.

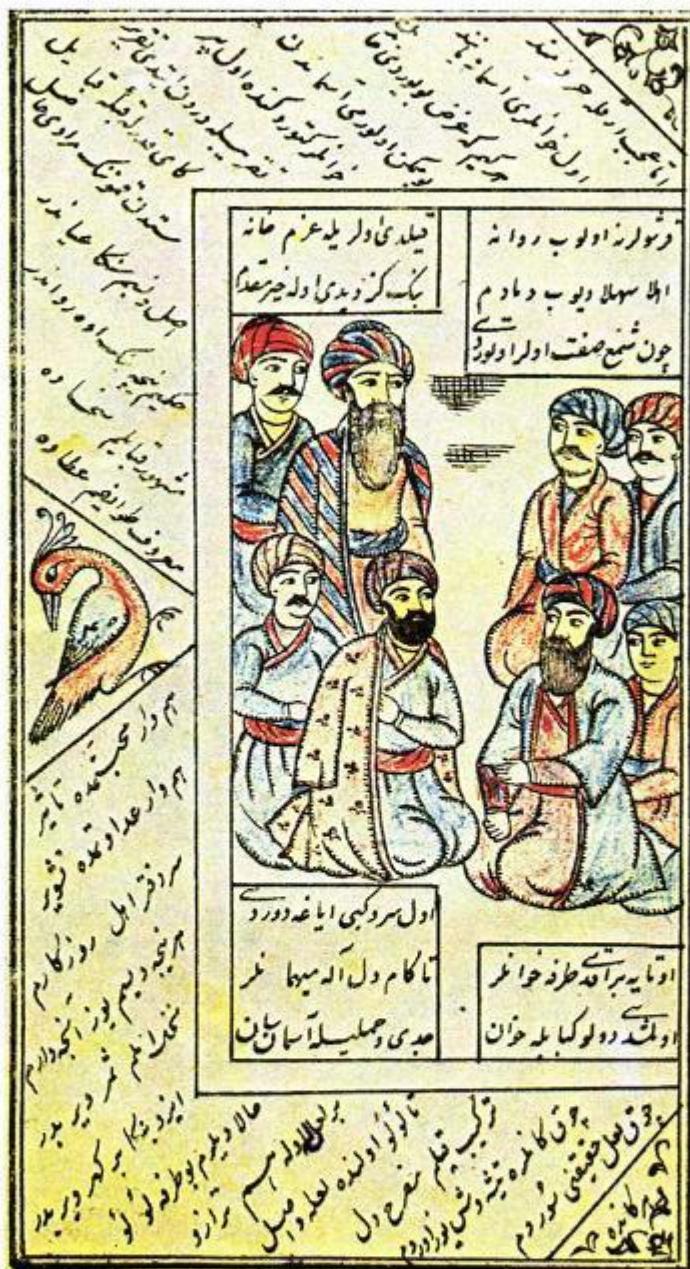
"Məcnunun Nofal ilə görüşü". "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür. Bakı.

"Majnun's meeting with Nofal". Miniature on the poem "Leyli and Majnun". Azerbaijan Academy of Sciences. Institute of Manuscripts. Baku.

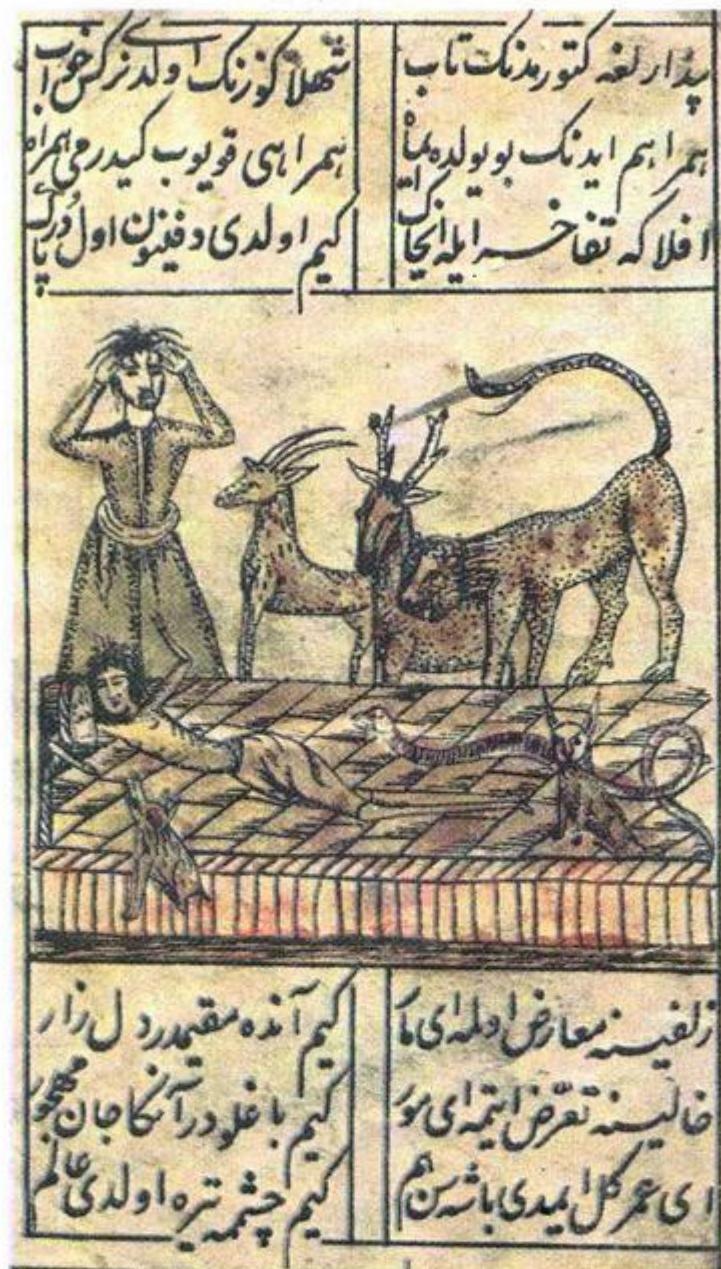
"Mədrəsə". "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür. 1819.

"Madrasa". Miniature to the poem "Leyli and Majnun". 1819.

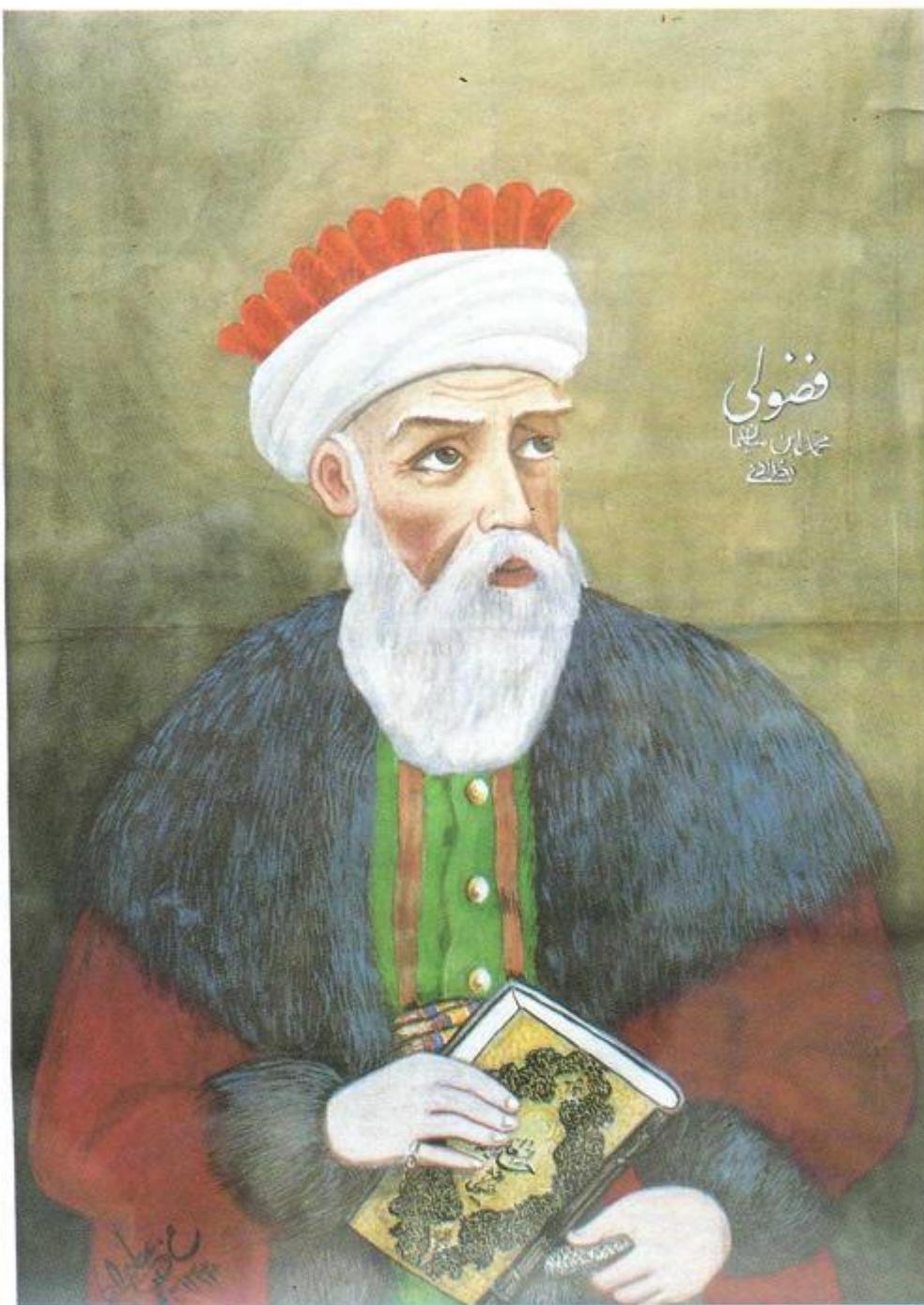
"Elçilik", "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür. 1819.

"Match making". Miniature to the poem "Leyli and Majnun". 1819.

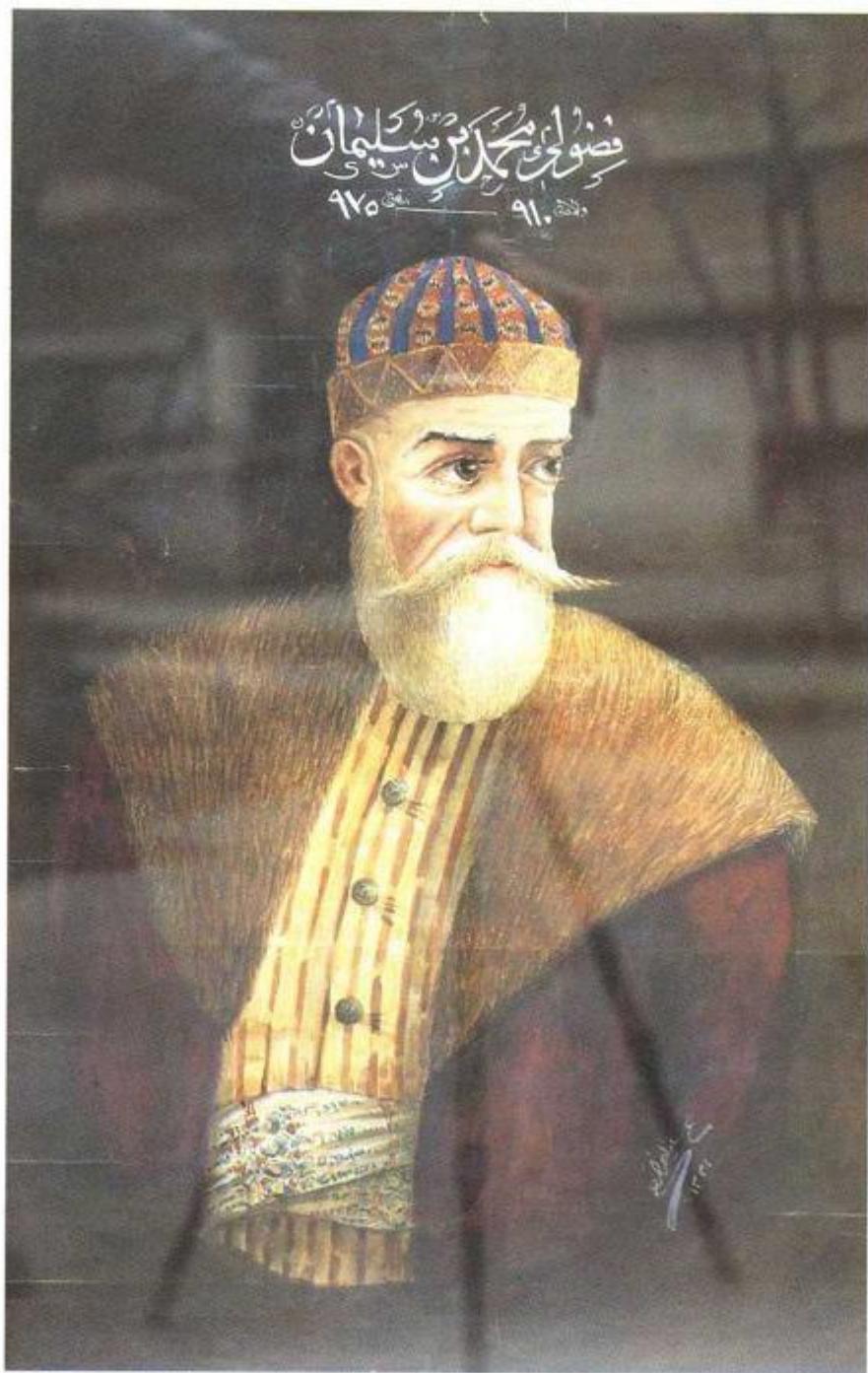
"Məcnun Leylinin qəbri üstündə". "Leyli və Məcnun" poemasına miniatür. 1856/57.

"The death of Majnun on Leyli's grate". Miniature to the poem "Leyli and Majnun". 1856/57.

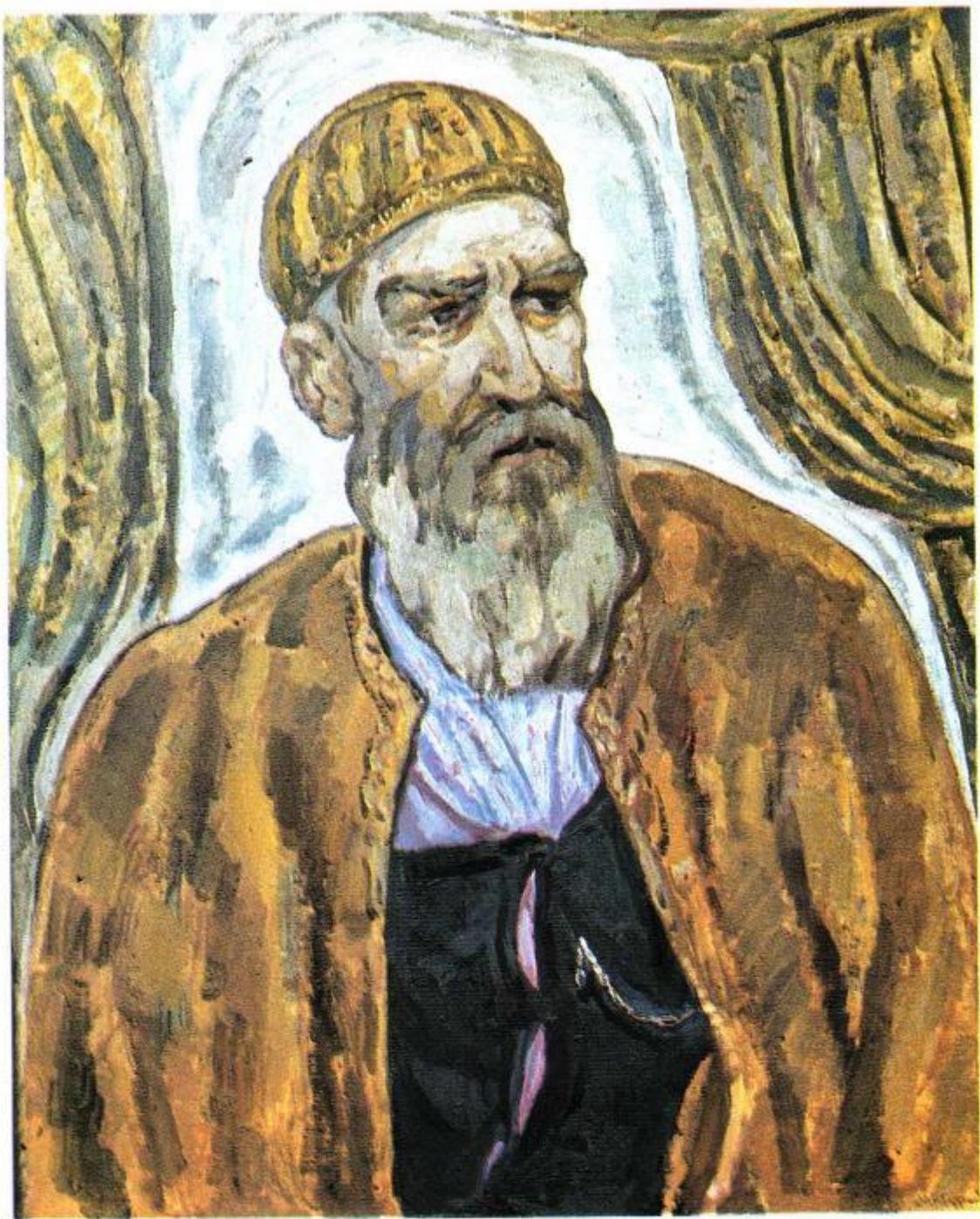
Ə.A.Əzimzadə. "Füzuli". 1912. Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi, Bakı.

Azimzade A. A., "Fizuli". 1912. Azerbaijan State Art Museum. Baku.

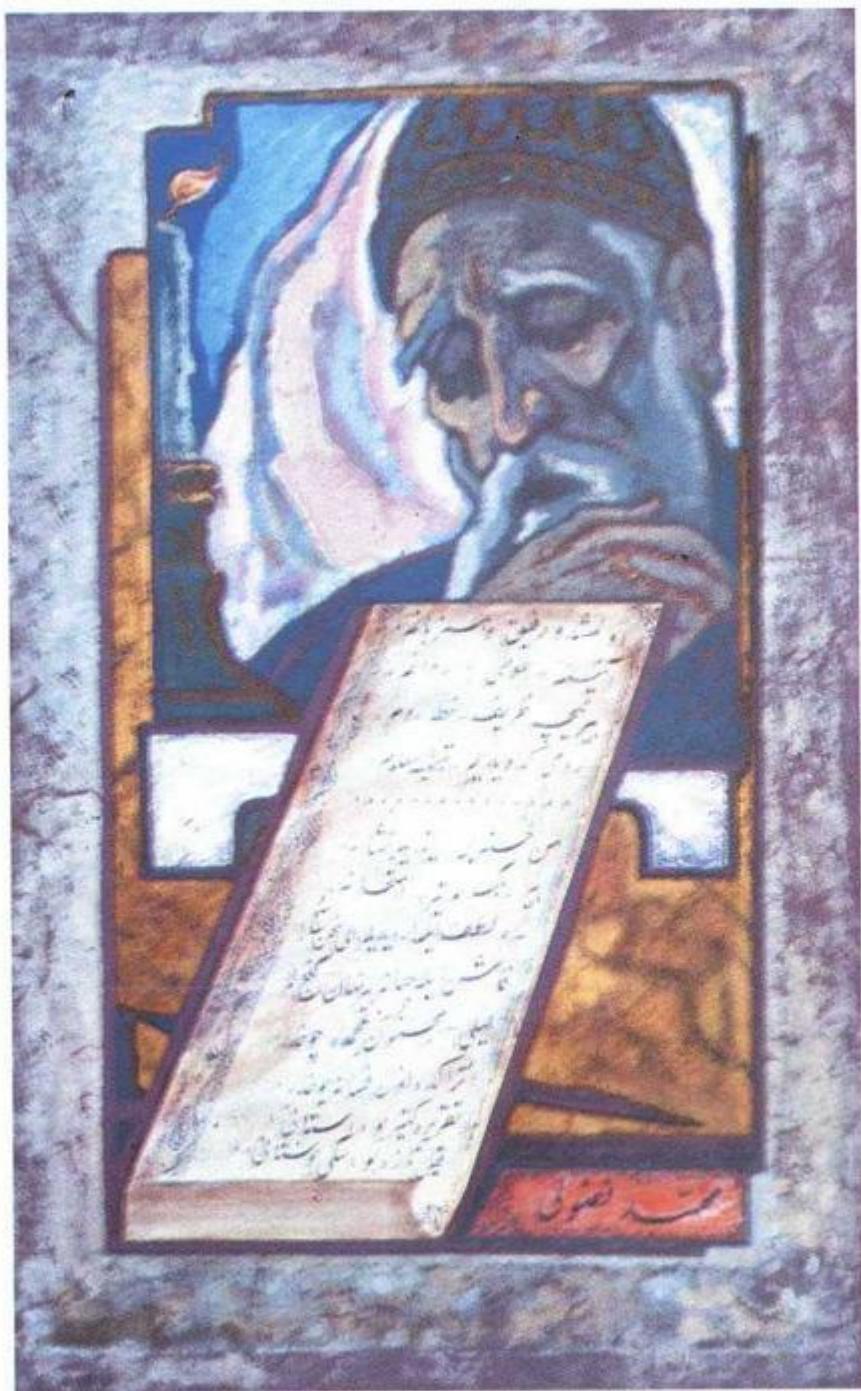
Ə.A.Əzimzadə. "Füzuli". 1914. Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi. Bakı.

Azimzade A.A., "Fizuli". 1914. Azerbaijan State Art Museum. Baku.

M.H.Abdullayev. "Füzuli". 1984.

Abdullayev M. H., "Fizuli". 1984.

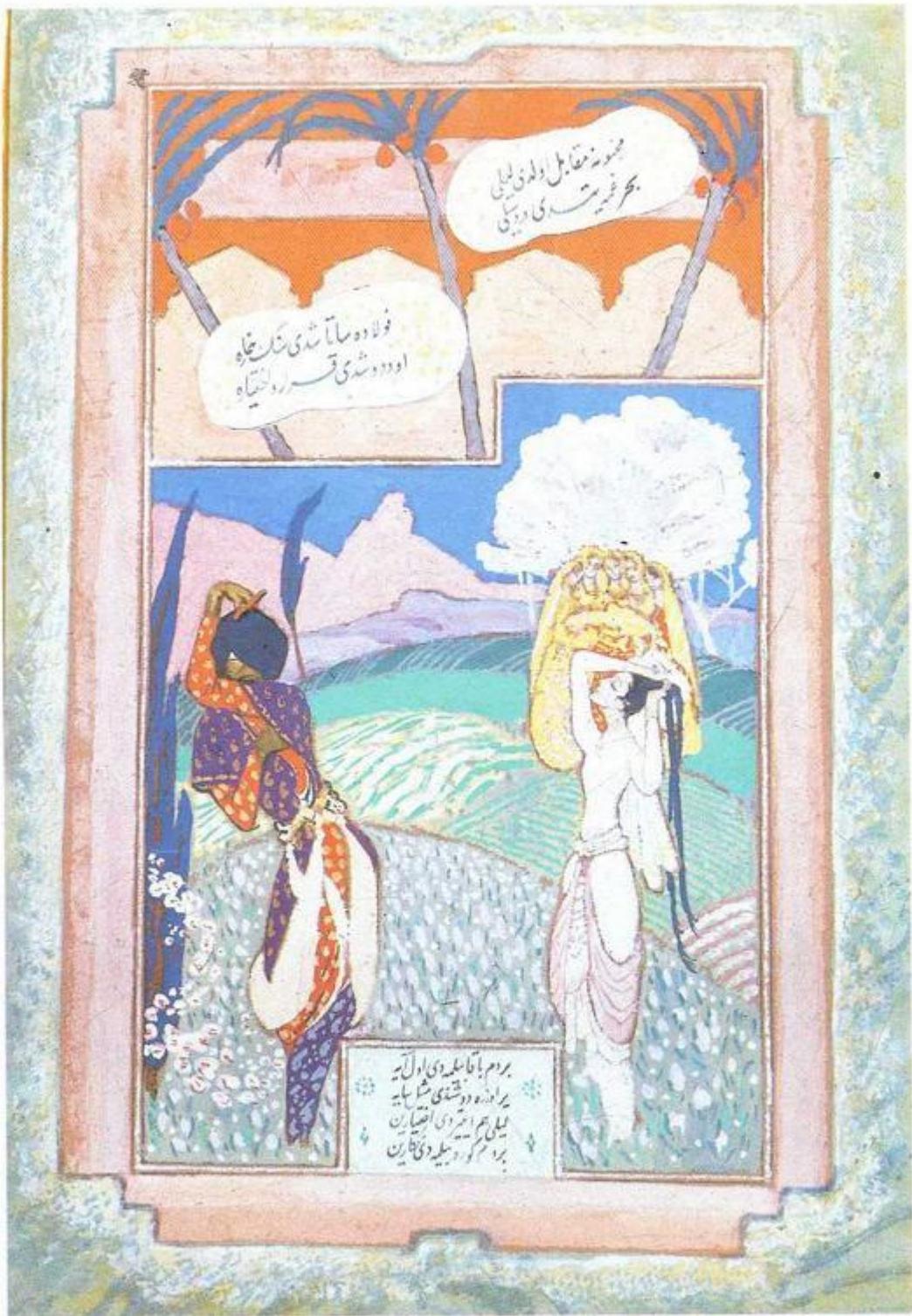
M.H.Abdullayev. Füzulinin "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. Frontispis. 1977. Bakı.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". Frontispece. 1977. Baku.

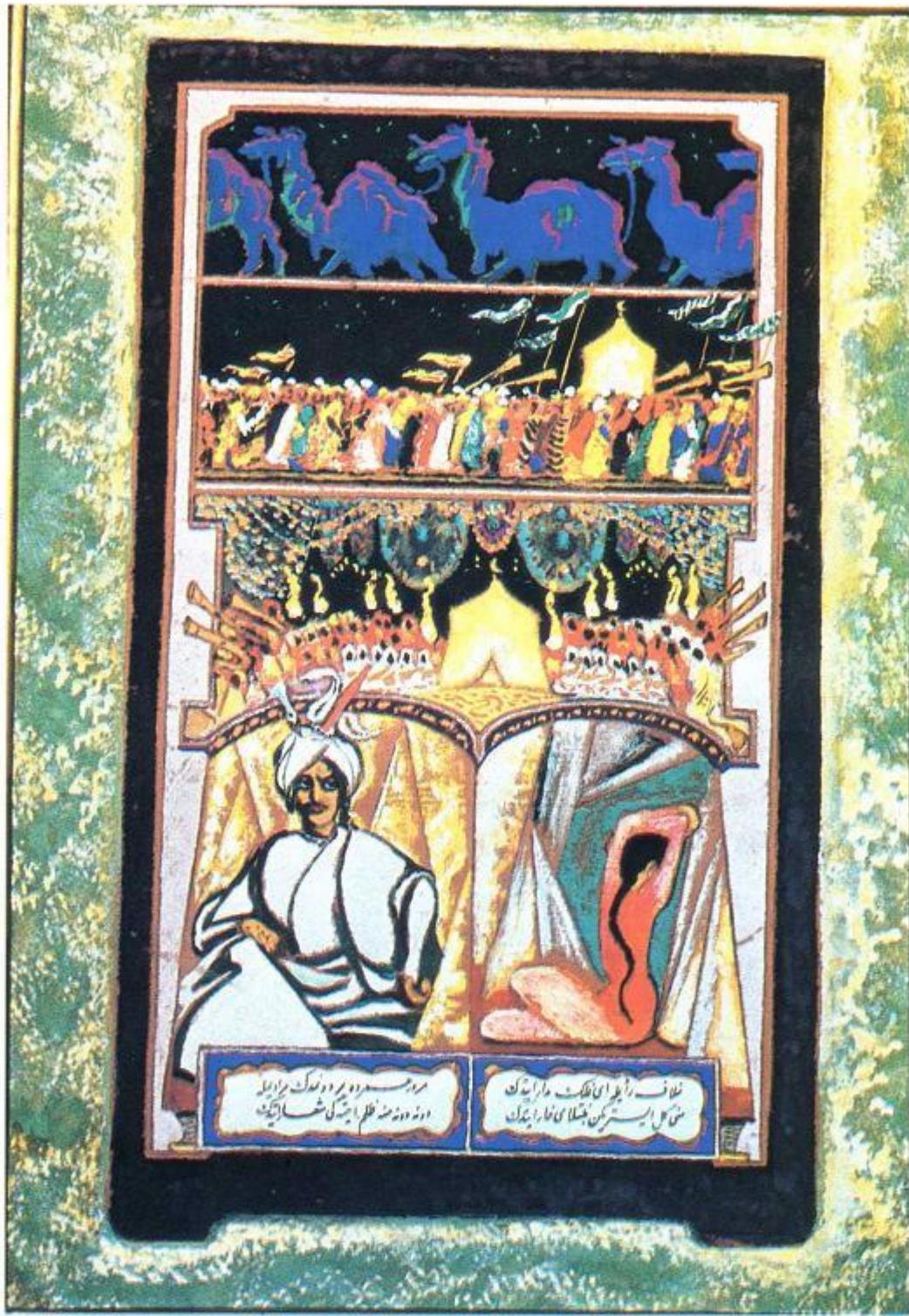
M.H. Abdullayev. "Məhəmməd Füzuli". 1994.

Abdullayev M. H., "Mohammad Fizuli". 1994.

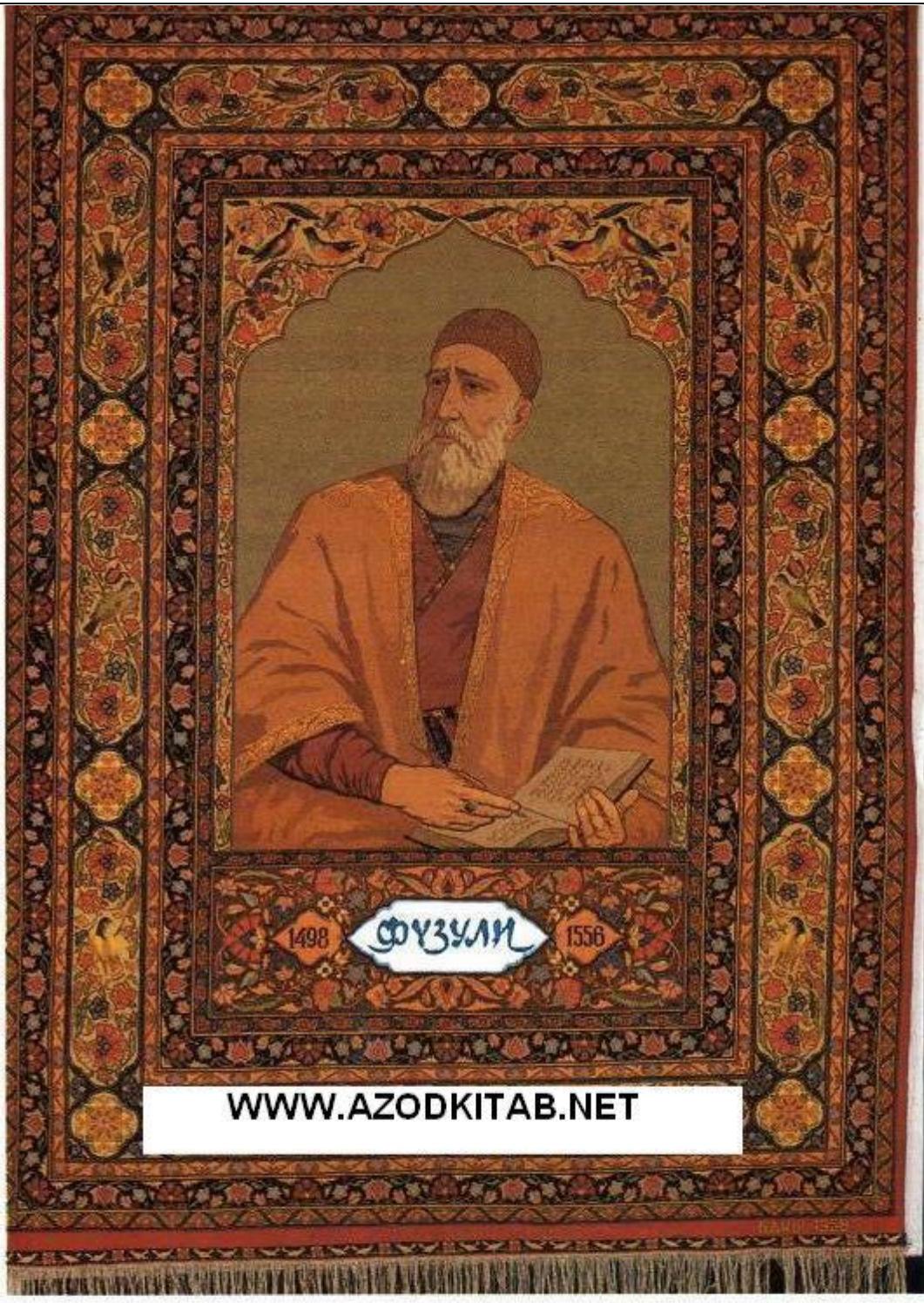
M.H.Abdullayev. "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1977.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1977.

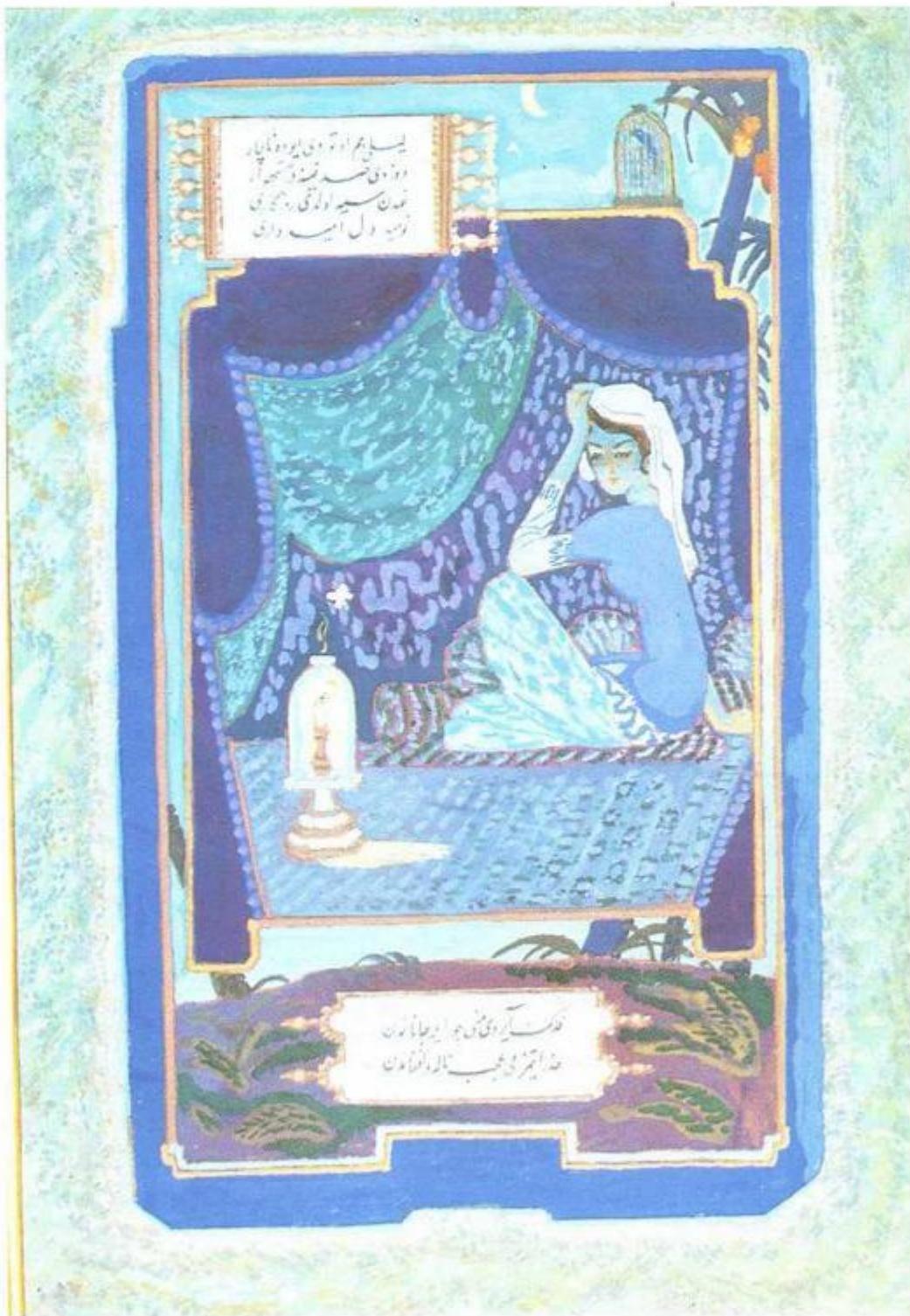
M.H.Abdullayev. "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1977.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1977.

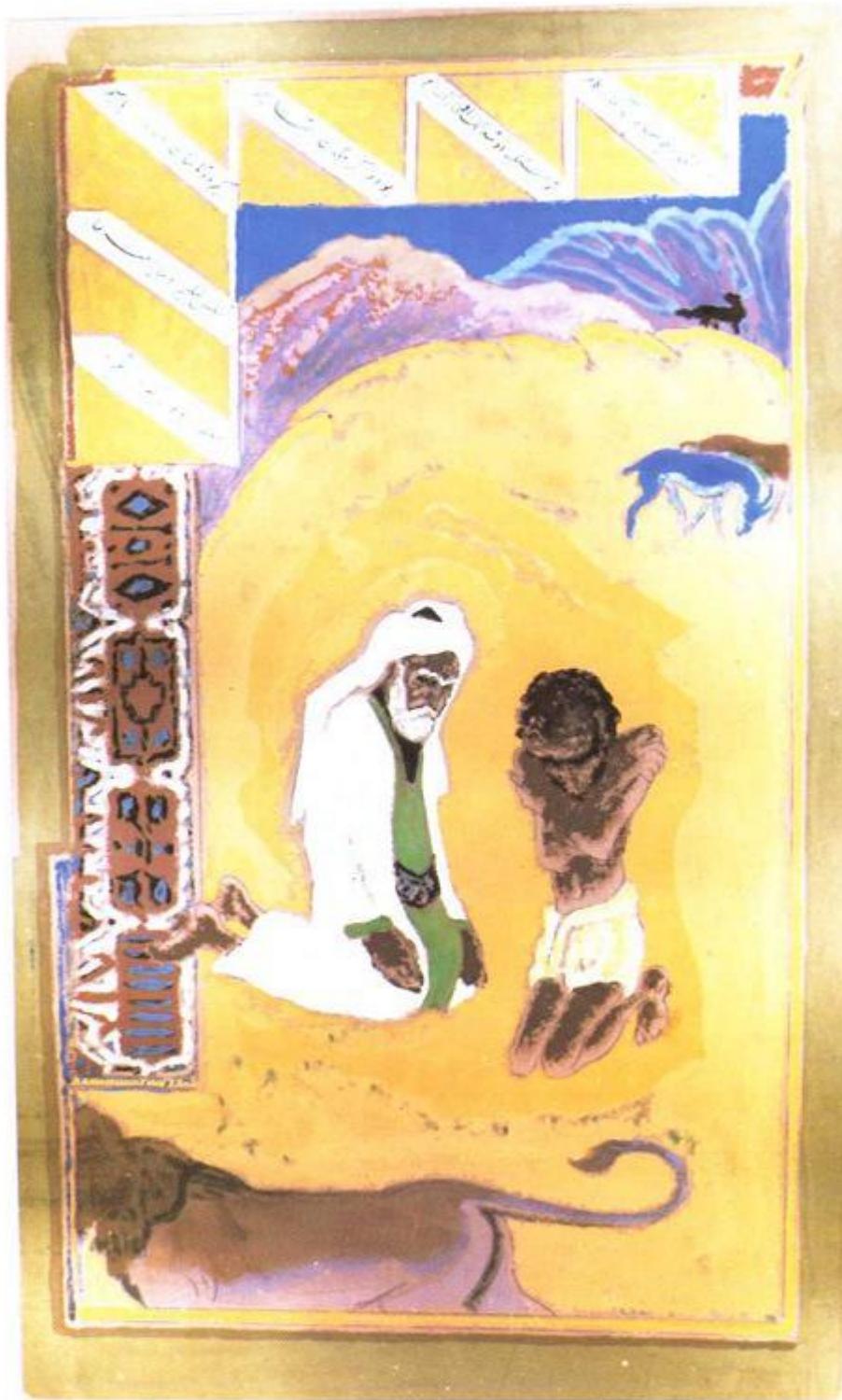
FÜZULİ DÜNYASI RƏSMLƏRDƏ

EIZHILL'S WORLD

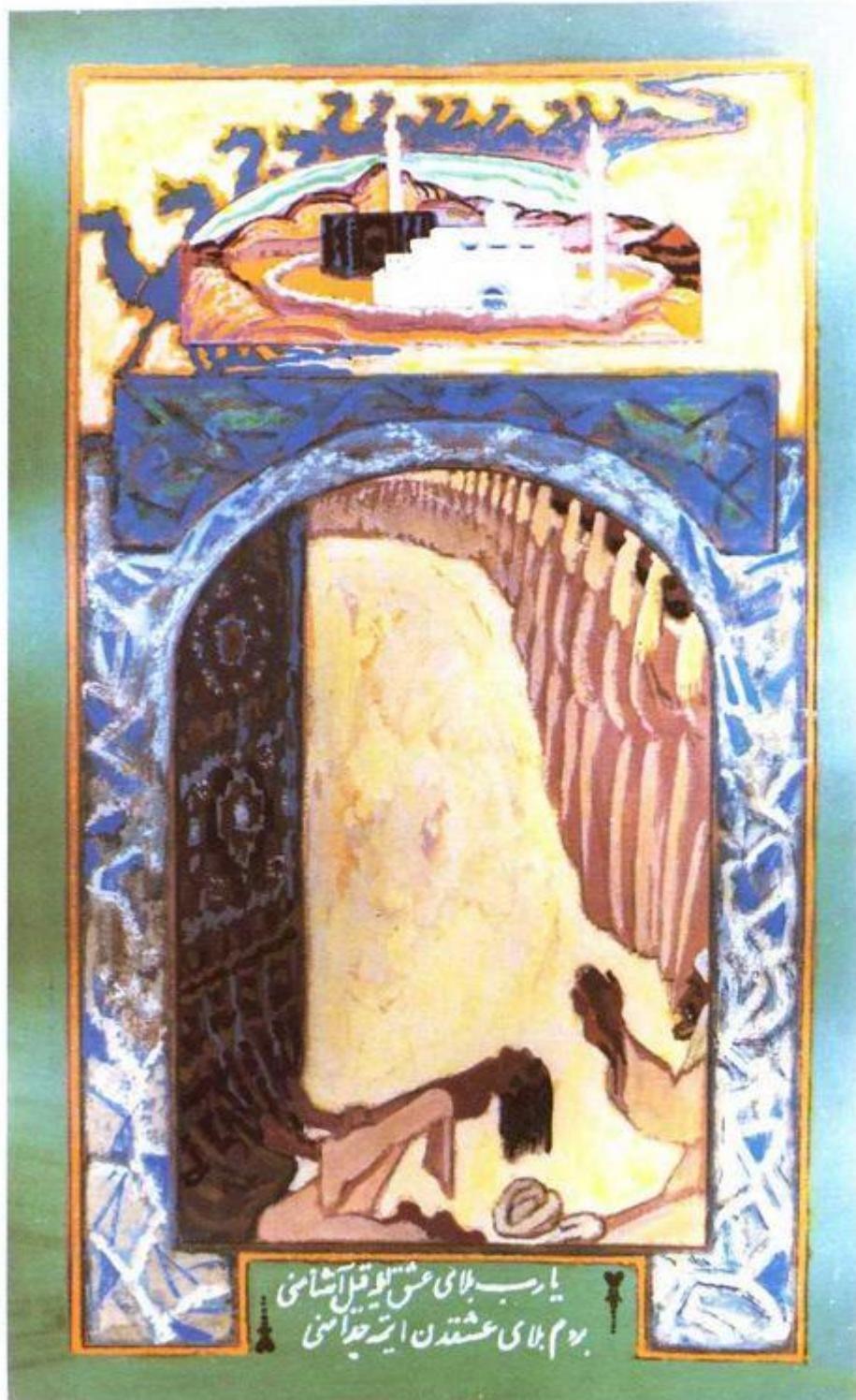
M.H.Abdullayev. "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1977.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1977.

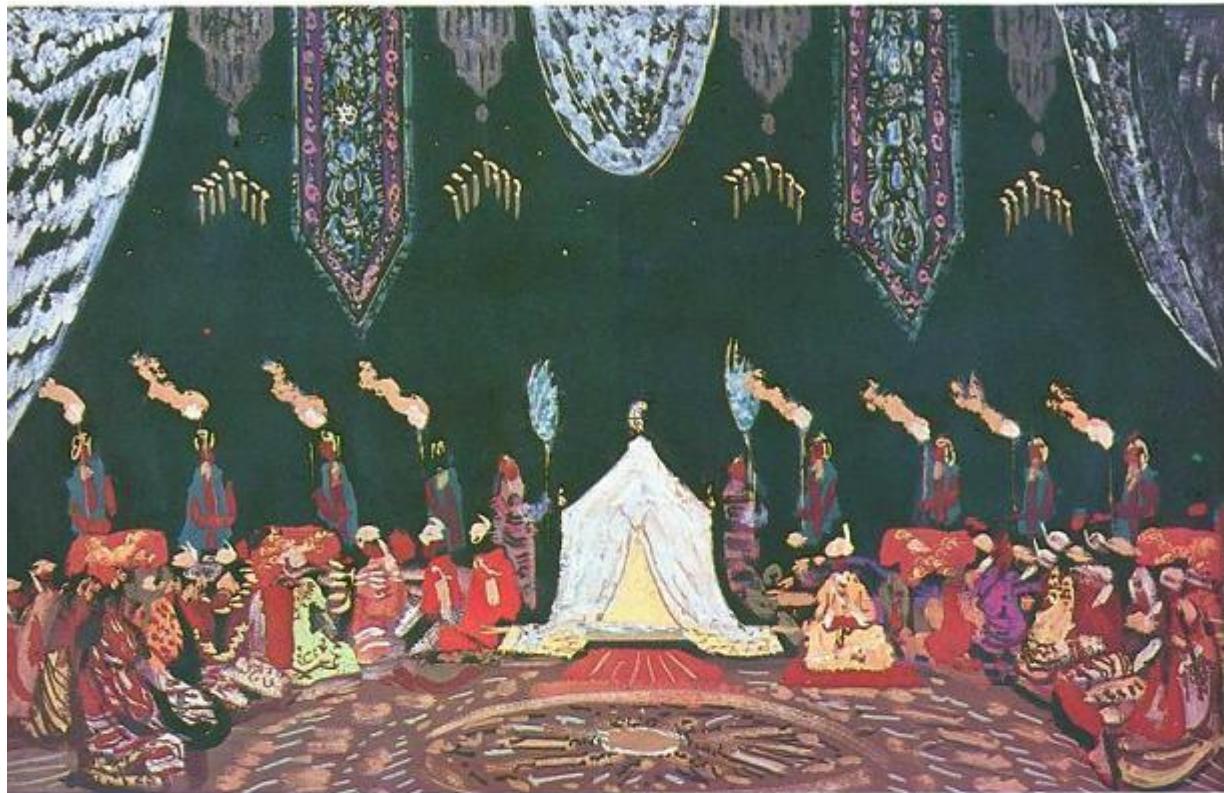
M.H.Abdullayev. "Leyli və Məcnun" poemsına illüstrasiya. 1977.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1977.

M.H.Abdullayev. "Leyli və Məcnun" poemsına illüstrasiya. 1977.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1977.

M.H.Abdullayev. Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasına dekorasiya eskizi. 1965.

Abdullayev M. H., Decoration draft to the opera "Leyli and Majnun" by U. Hajibayli. 1965.

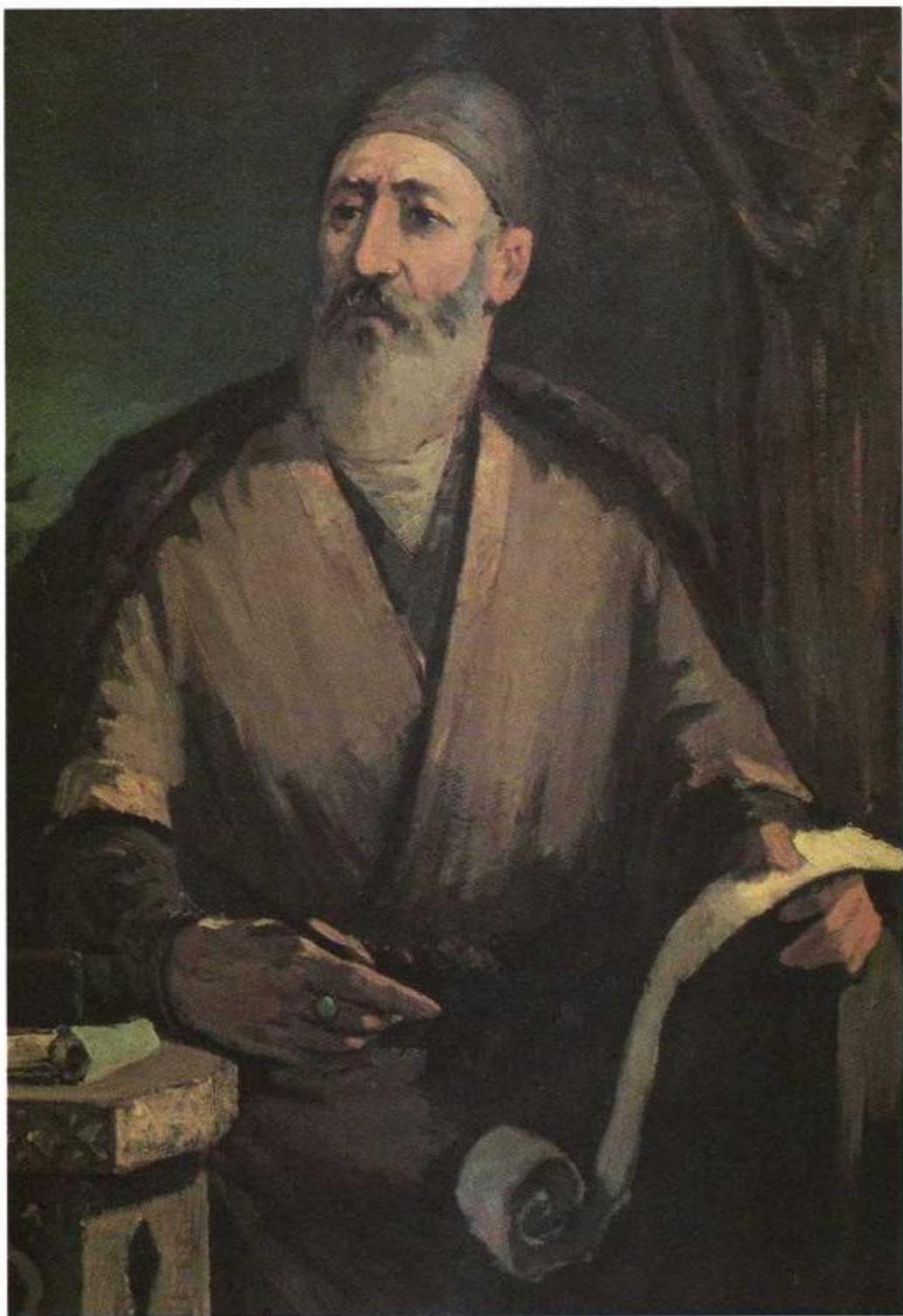
M.H.Abdullayev. B.Vahabzadənin "Şəbi-hicran" poemasına illüstrasiya. 1965.

Abdullayev M. H., Illustration to the poem "Shabi-hijran" by
B. Vahabzade, 1965. Art Museum

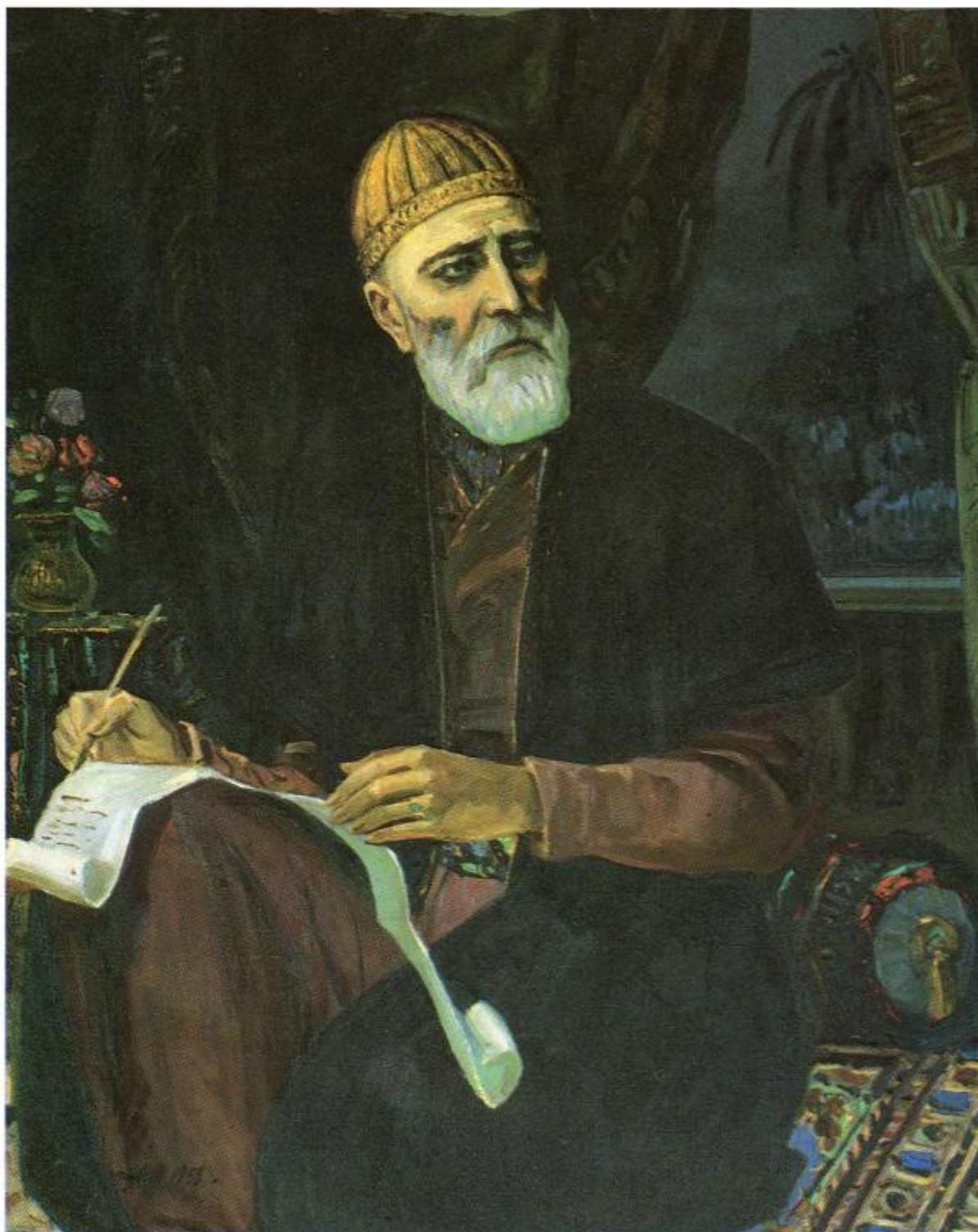
S.H.Şərifzadə. "Füzulinin portreti". 1948.

Sharifzade S. H., Fizuli's portrait. 1948.

S.H.Şərifzadə. "Füzulinin portreti". 1958. Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi.

Sharifzade S. H., Fizuli's portrait. 1958. Azerbaijan State Art Museum

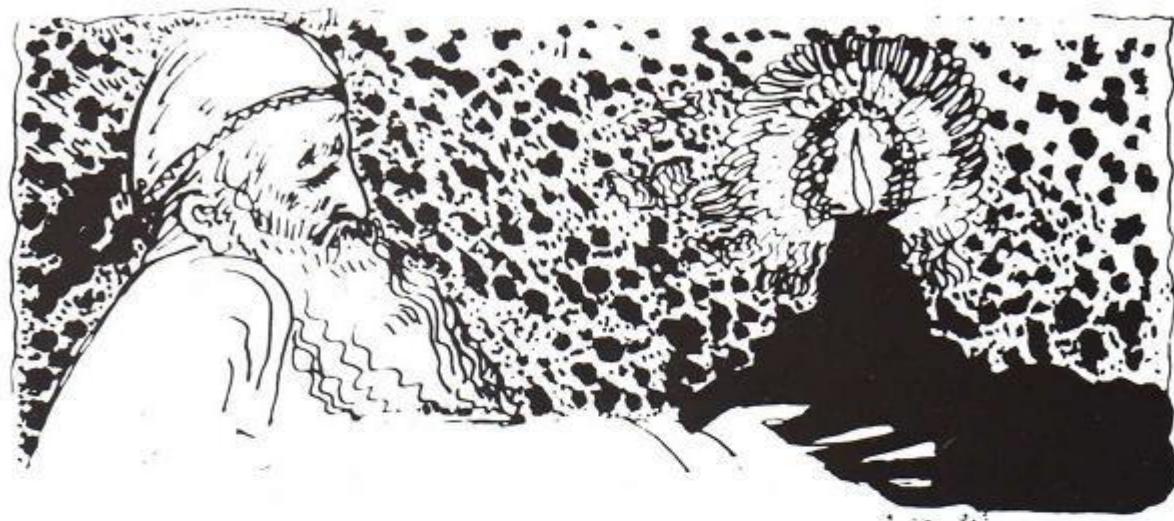
İ.Ə.Nəcəfqulu. "Füzulinin portreti" .1958.

Najafgulu İ.A., *Fizuli's portrait*. 1958.

Q.Ə.Xalıqov. "Məhəmməd Füzuli". 1958.

Khaligov G. A., "Mohammad Fizuli". 1958.

S.B. Bəhlulzadə. "Füzuli". 1969.

Bahlulzade S. B., "Fizuli". 1969.

S.B. Bəhlulzadə. "Leyli". 1969.

Bahlulzade S. B., "Leyli". 1969.

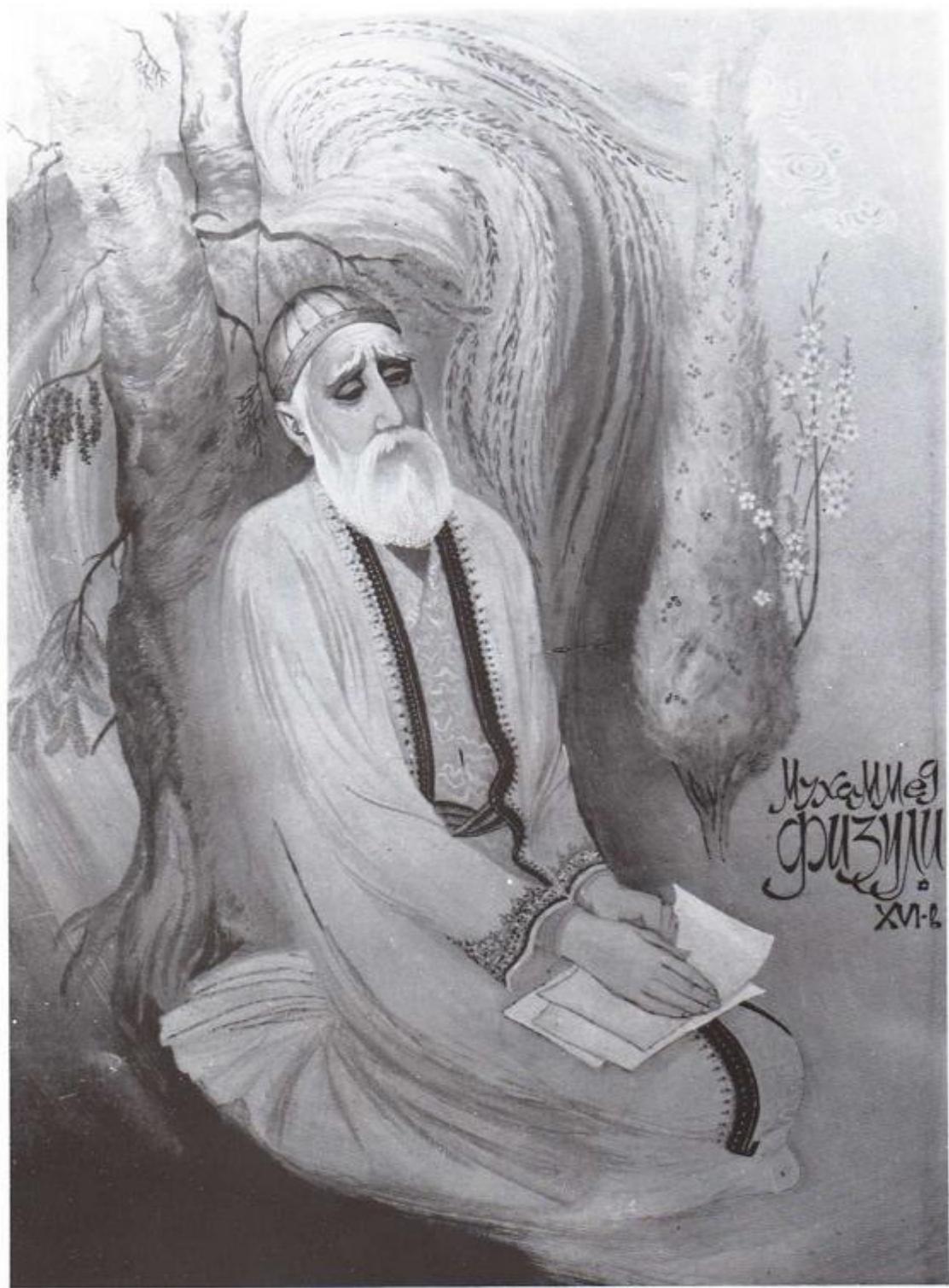

S.B. Bəhlulzadə. "Füzuli". 1969.

Bahlulzade S. B., "Fizuli". 1969.

S.B. Bəhlulzadə. "Məşəlli". 1969.

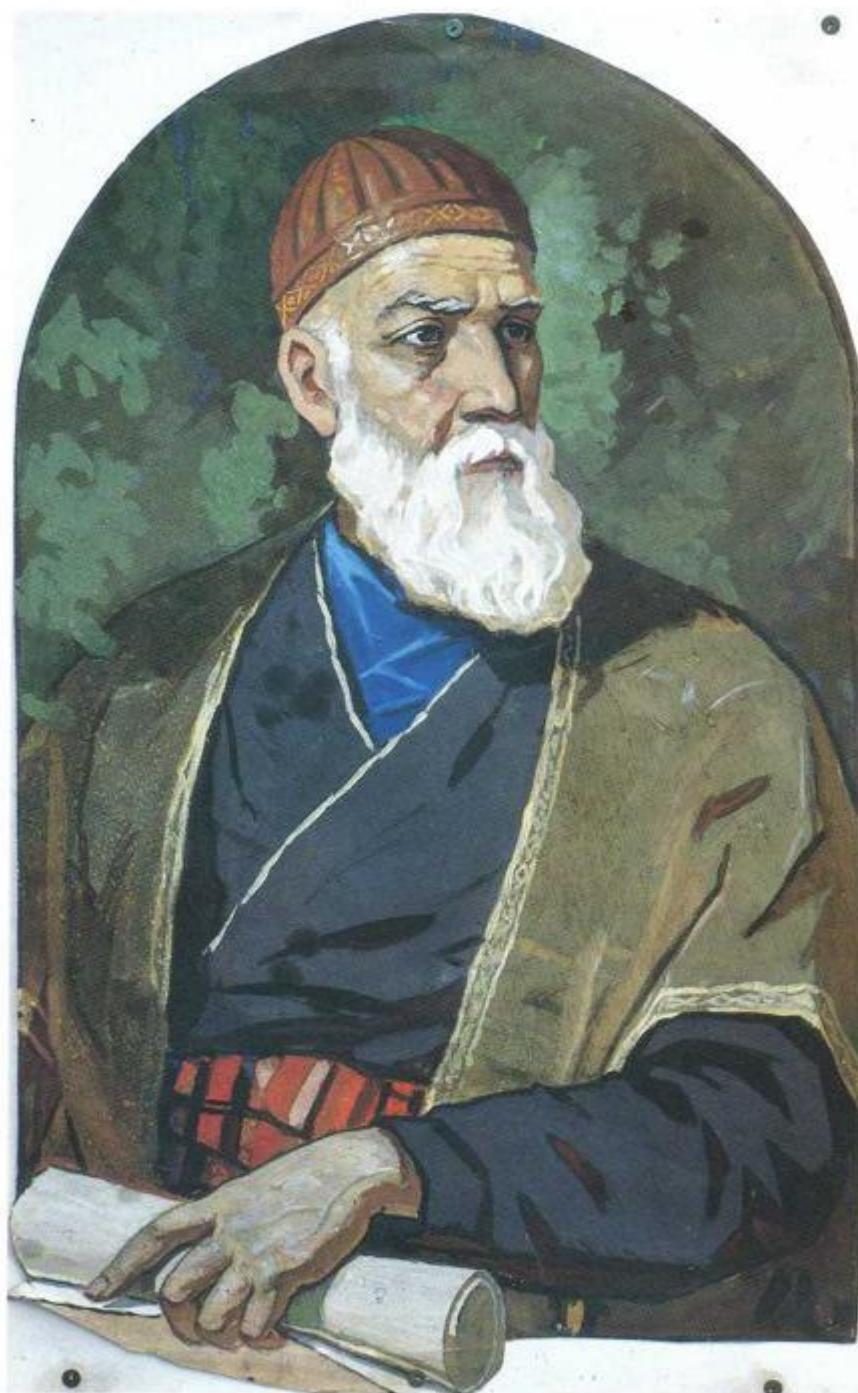
E.H.Şahtaxtinskaya. "Məhəmməd Füzuli". 1984. Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi.

Shahtakhtinskaya E. H., "Mohammad Fizuli". 1984. Azerbaijan State Art Museum.

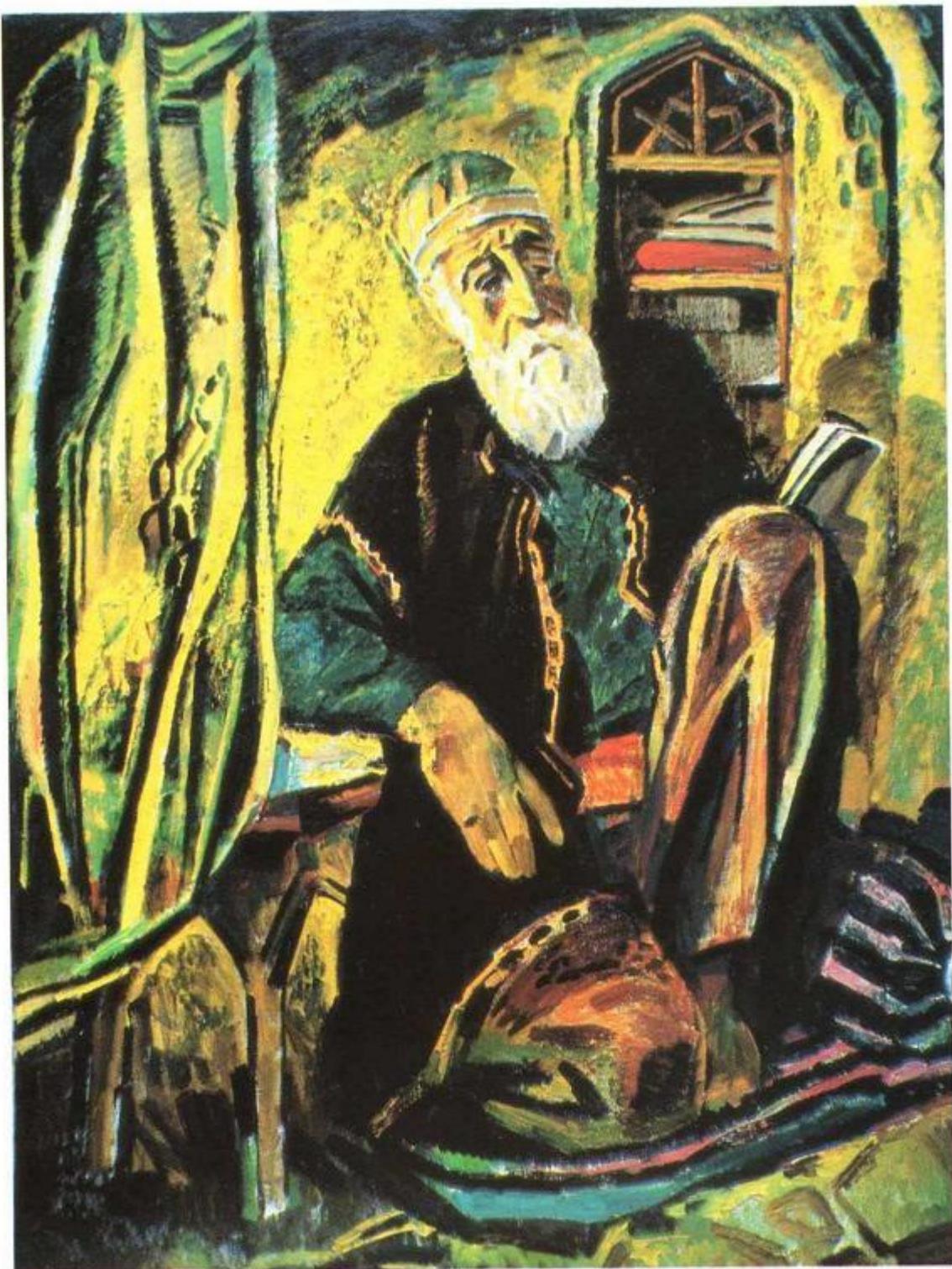
E.H.Şahtaxtinskaya. "Füzuli—500". 1994.

Shahtakhtinskaya E. H., "Fizuli—500". 1994.

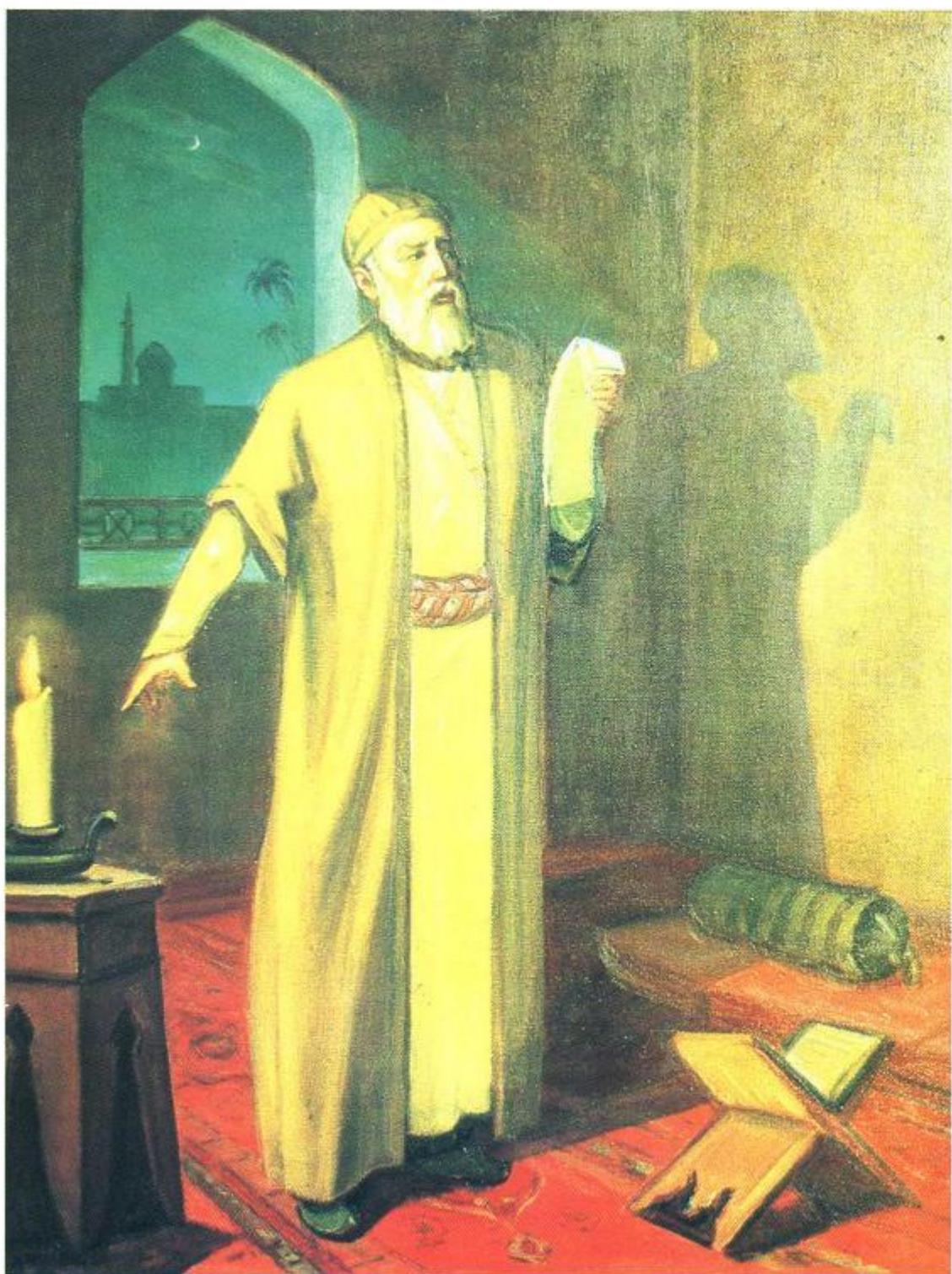
O.S.Sadiqzadə. "Füzuli". 1958.

Sadiqzade O. S., "Fizuli". 1958.

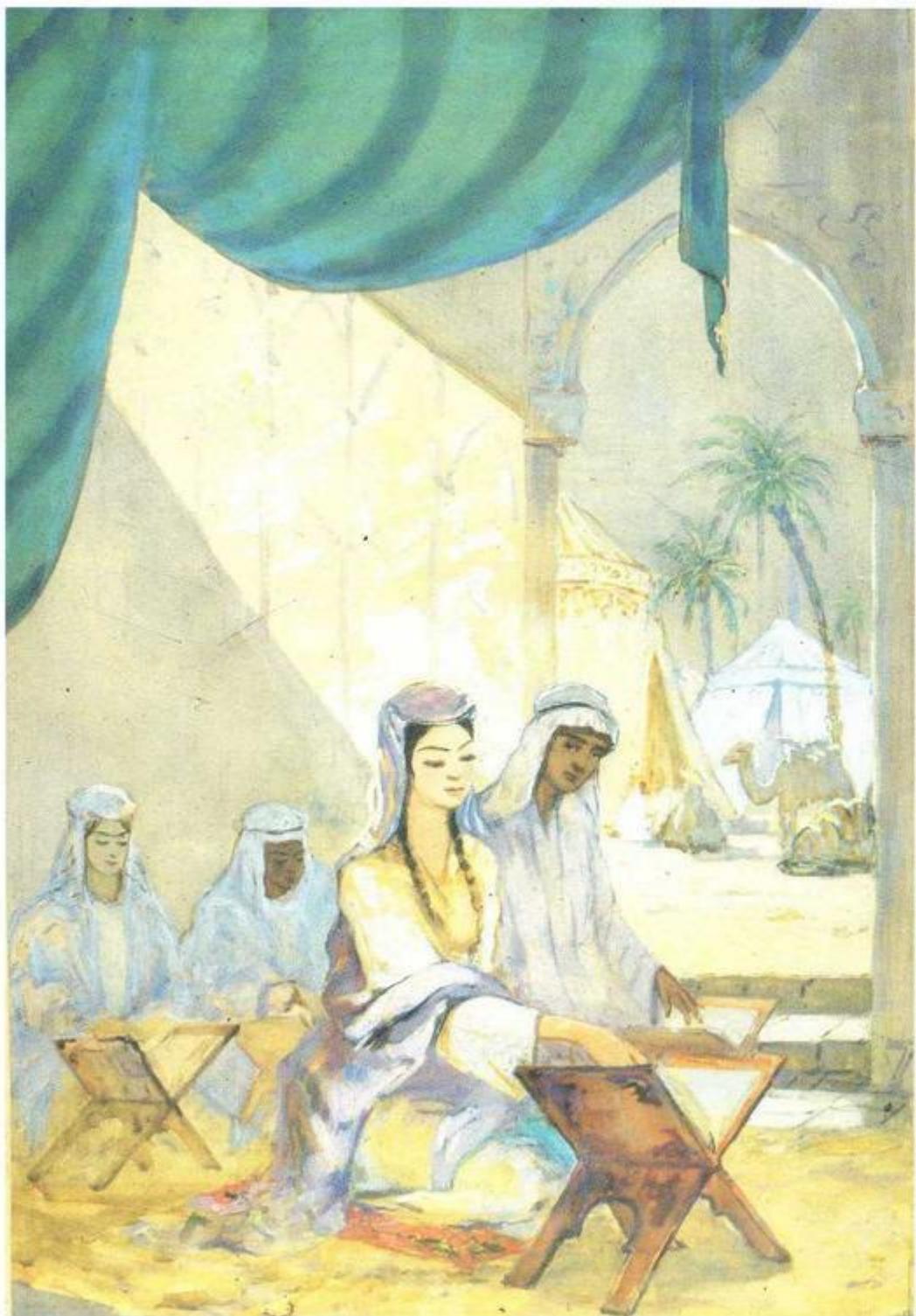
A.Ə.Cəfərov. "Şəbi-hicran". 1994.

Jafarov A. A., "Shabi-hijran". 1994.

K.Ə.Xanlarov. "Füzuli". 1995.

Khanlarov K.A., "Fizuli". 1995.

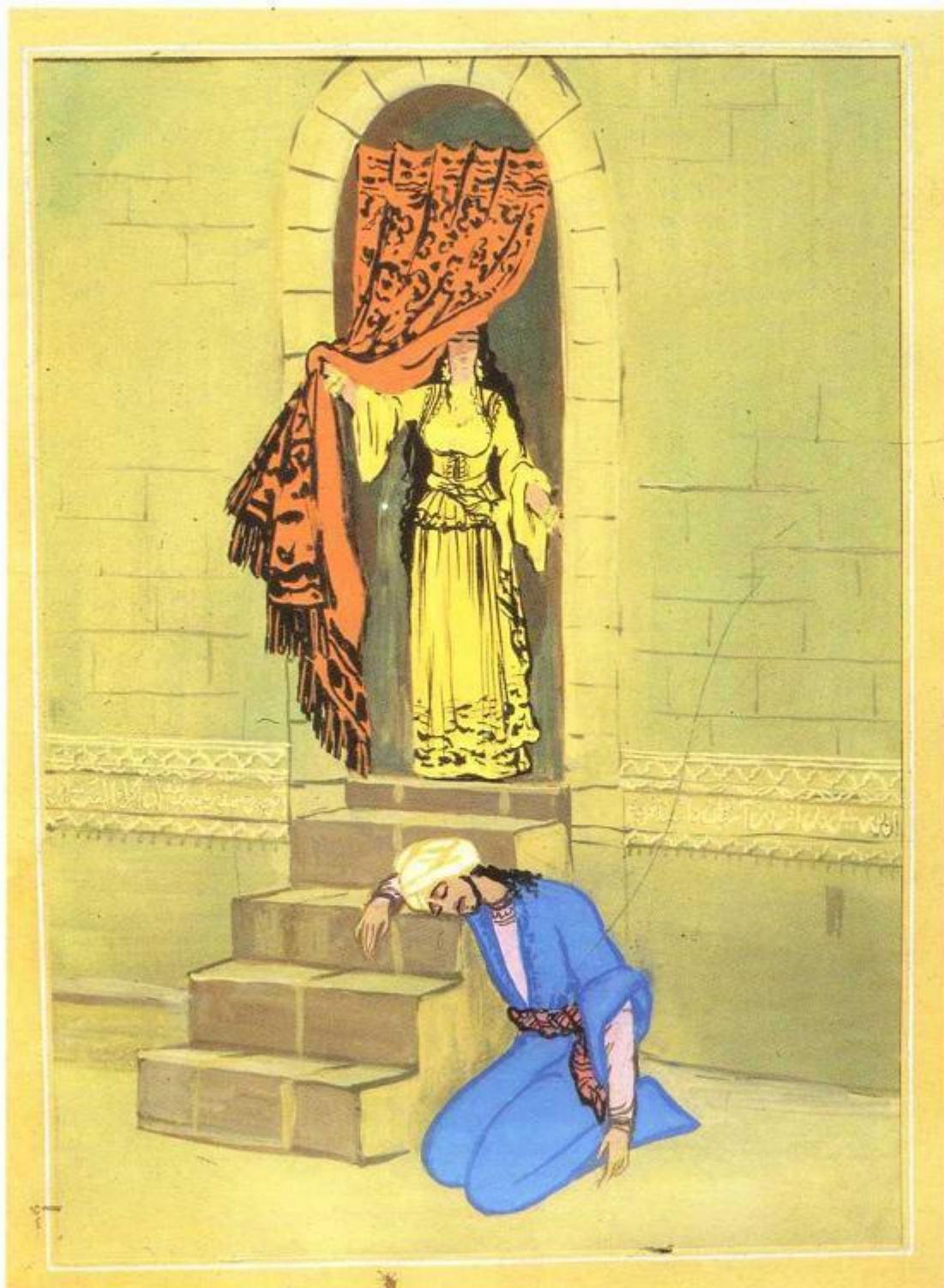
E.M.Rzaquliyev. "Leyli və Qeys mədrəsədə". "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1958.

Rzaguliyev E. M., "Leyli and Geis in madrassa". Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1958.

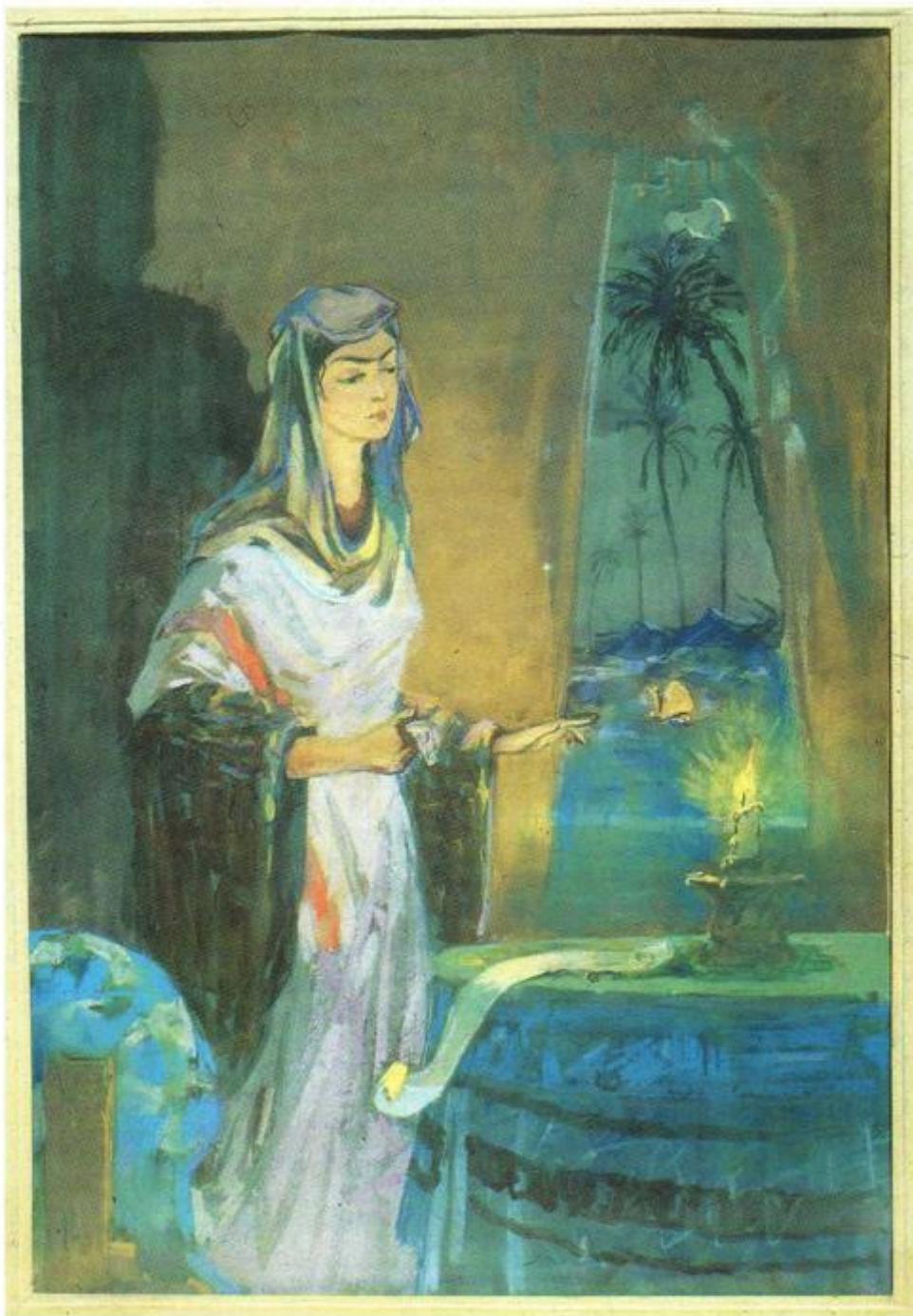
M.Y.Rəhmanzadə. "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1958.

Rahmanzade M. Y., Illustration to the poem "Leyli and Majnun", 1958.

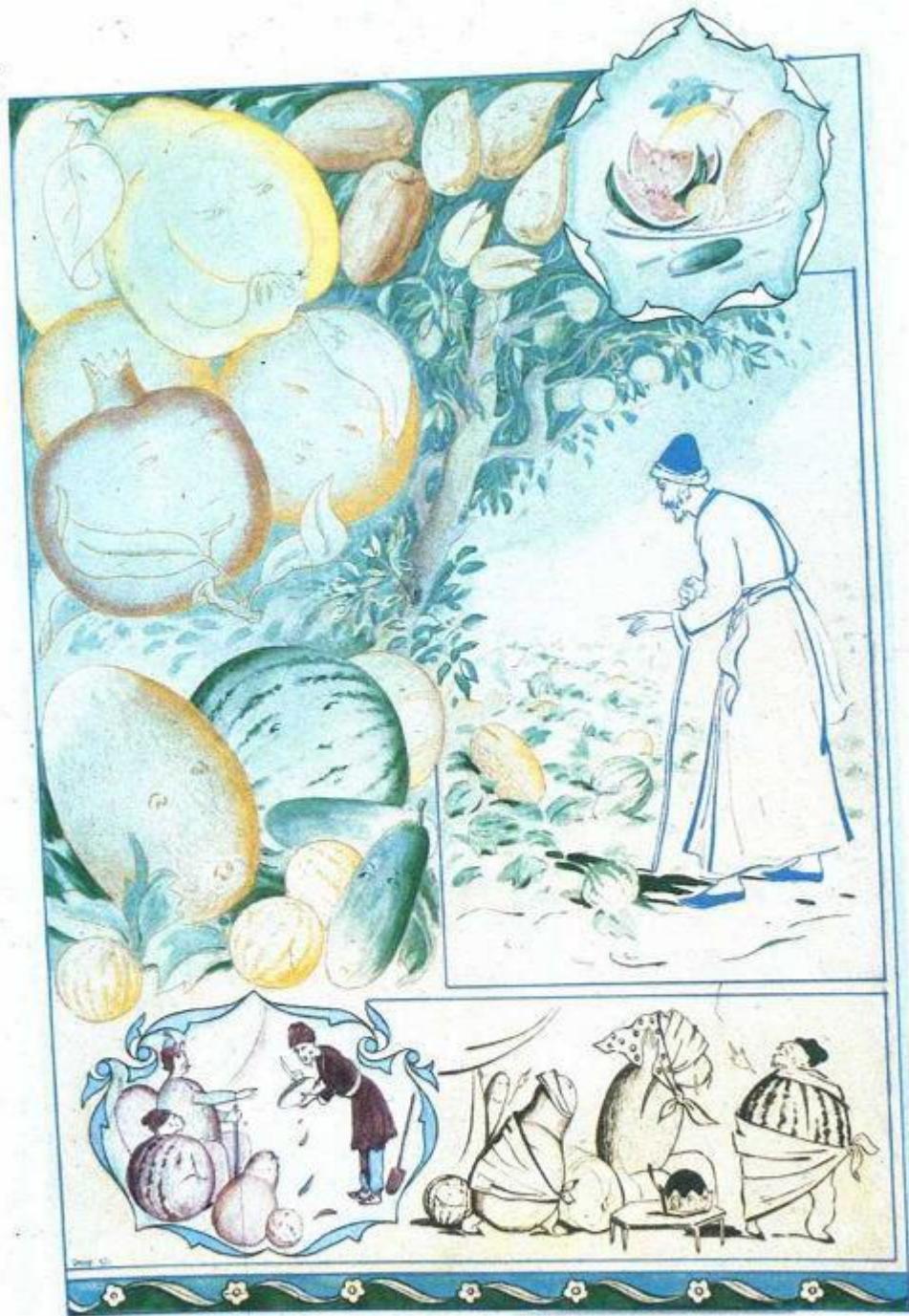
M.Y.Rəhmanzadə. "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1958.

Rahmanzade M. Y., Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1958.

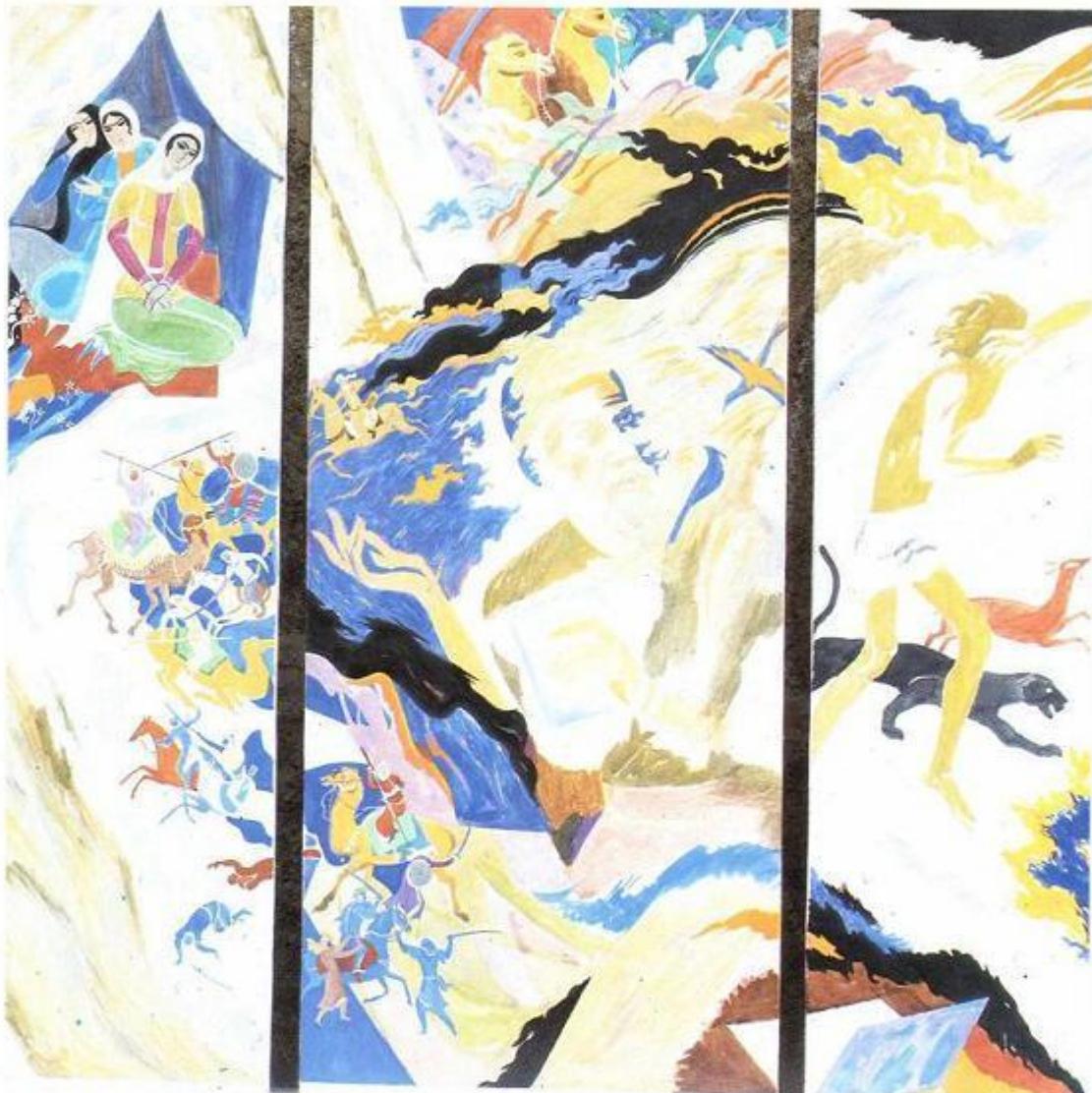
E.M.Rzaquliyev. "Leyli". "Leyli və Məcnun" poemasına illüstrasiya. 1958.

Rzaguliyev E. M., "Leyli". Illustration to the poem "Leyli and Majnun". 1958.

Ə.S.Hacıyev. "Söhbət ül-əsmar" poemasına illüstrasiya. 1958.

Hajiyev A. S., Illustration to the poem of "Sohbat-ul Asmar". 1958.

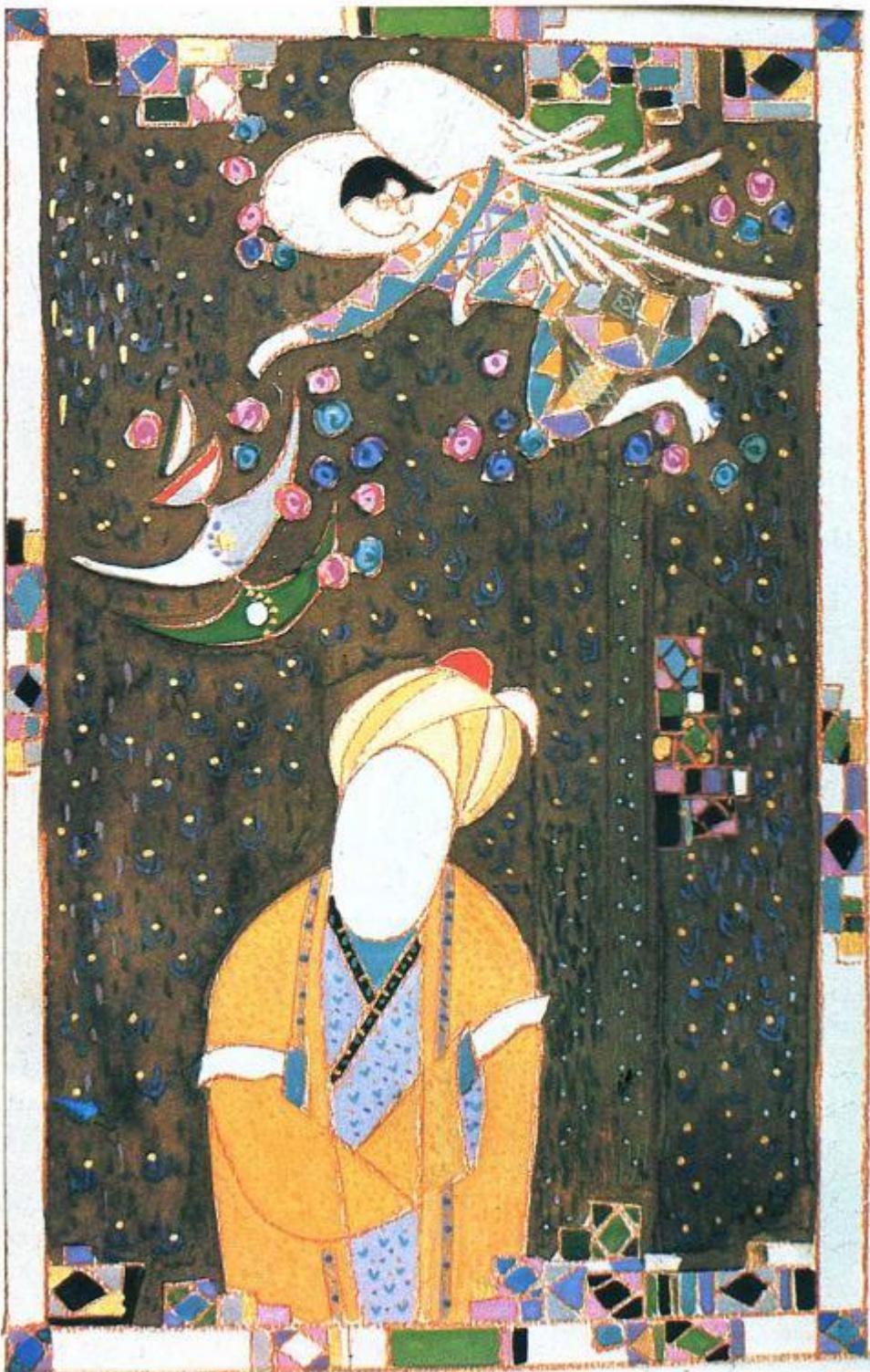
A.Ə.Hacıyev. "Füzuli dünyası". 1994.

Hajiyev A. A., "Fizuli's world", 1994

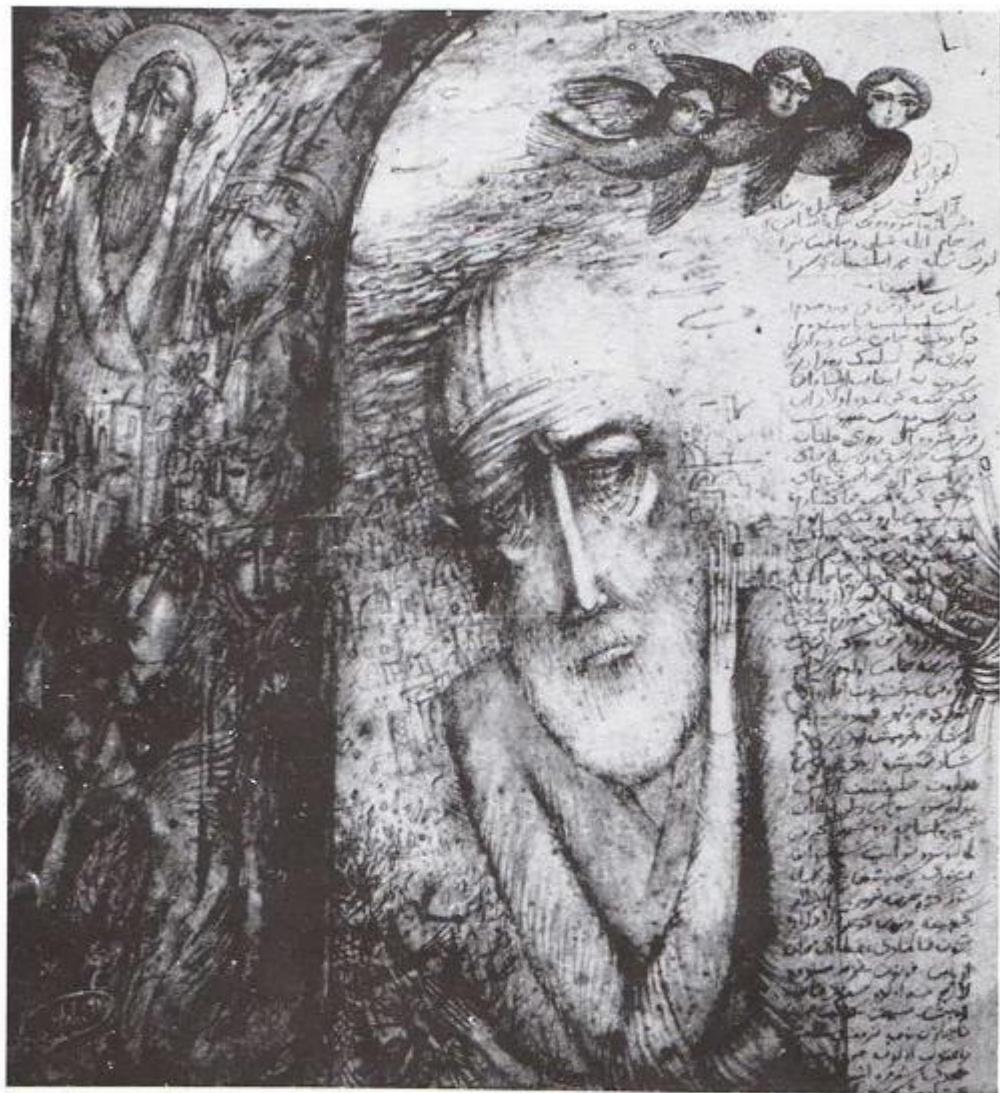
Ә.М. Verdiyev. "Füzuli mədrəsədə". 1994.

Verdiyev A. M., "Fizuli in madrassa". 1994.

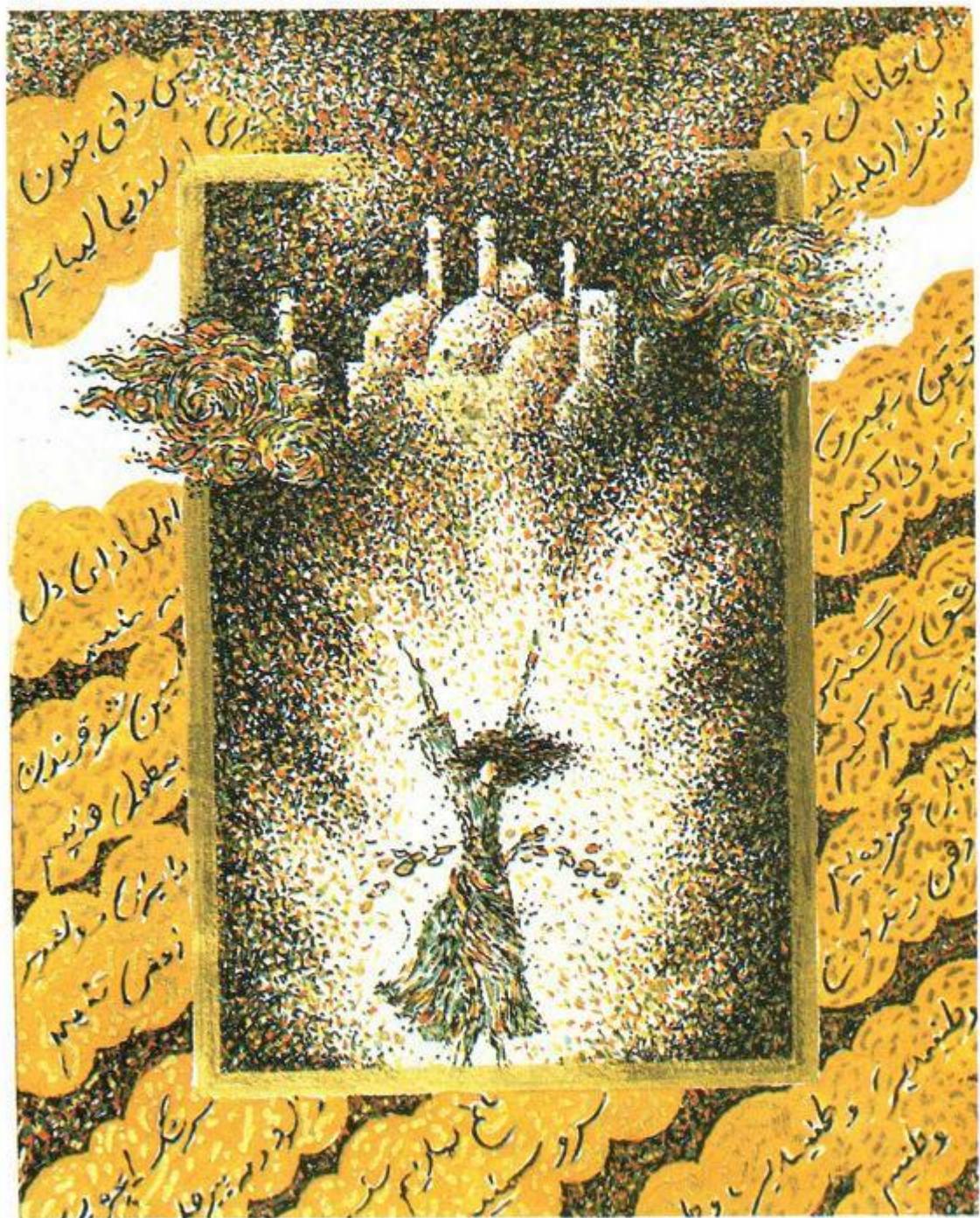
S.Y.Mirzəzadə. Füzuli qəzəlinə illüstrasiya. 1995.

Mirza-zade S. Y., Illustration to gazel of Fizuli. 1995.

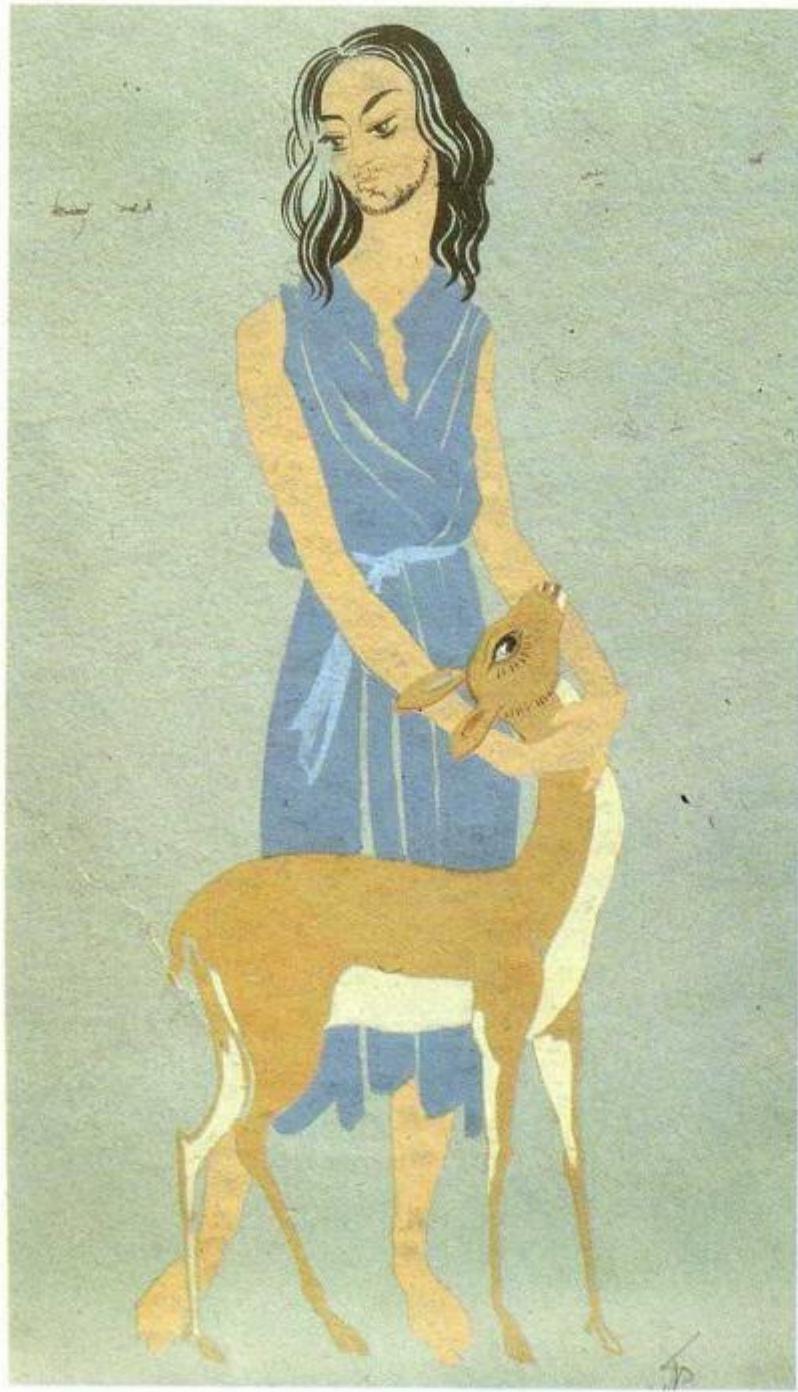
A.Ə.Rüstəmov. Füzuli qəzəlinə illüstrasiya. 1994.

Rustamov A. A., Illustration to gazel of Fizuli. 1994.

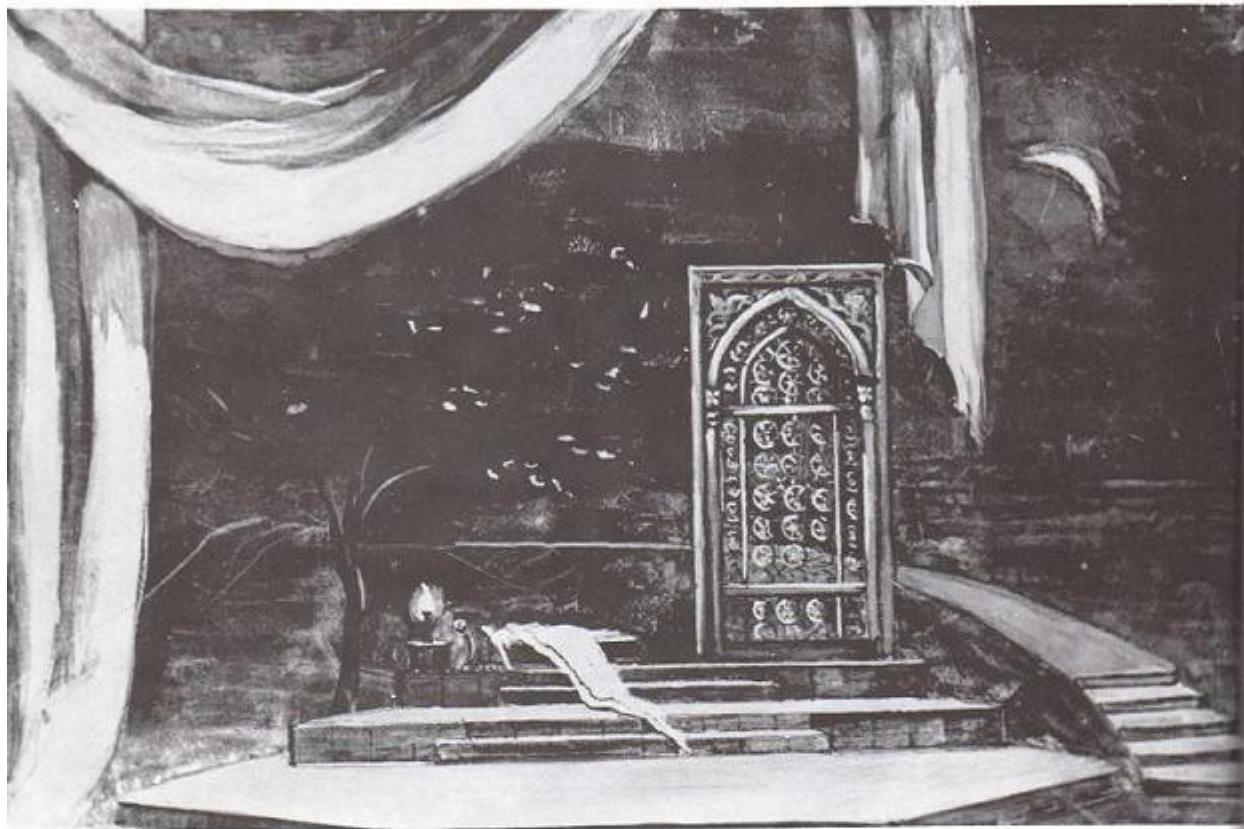
A.Ş.Hüseynov. Füzuli qəzəlinə illüstrasiya. 1995.

Huseynov A. Sh., Illustration to gazel of Fizuli. 1995.

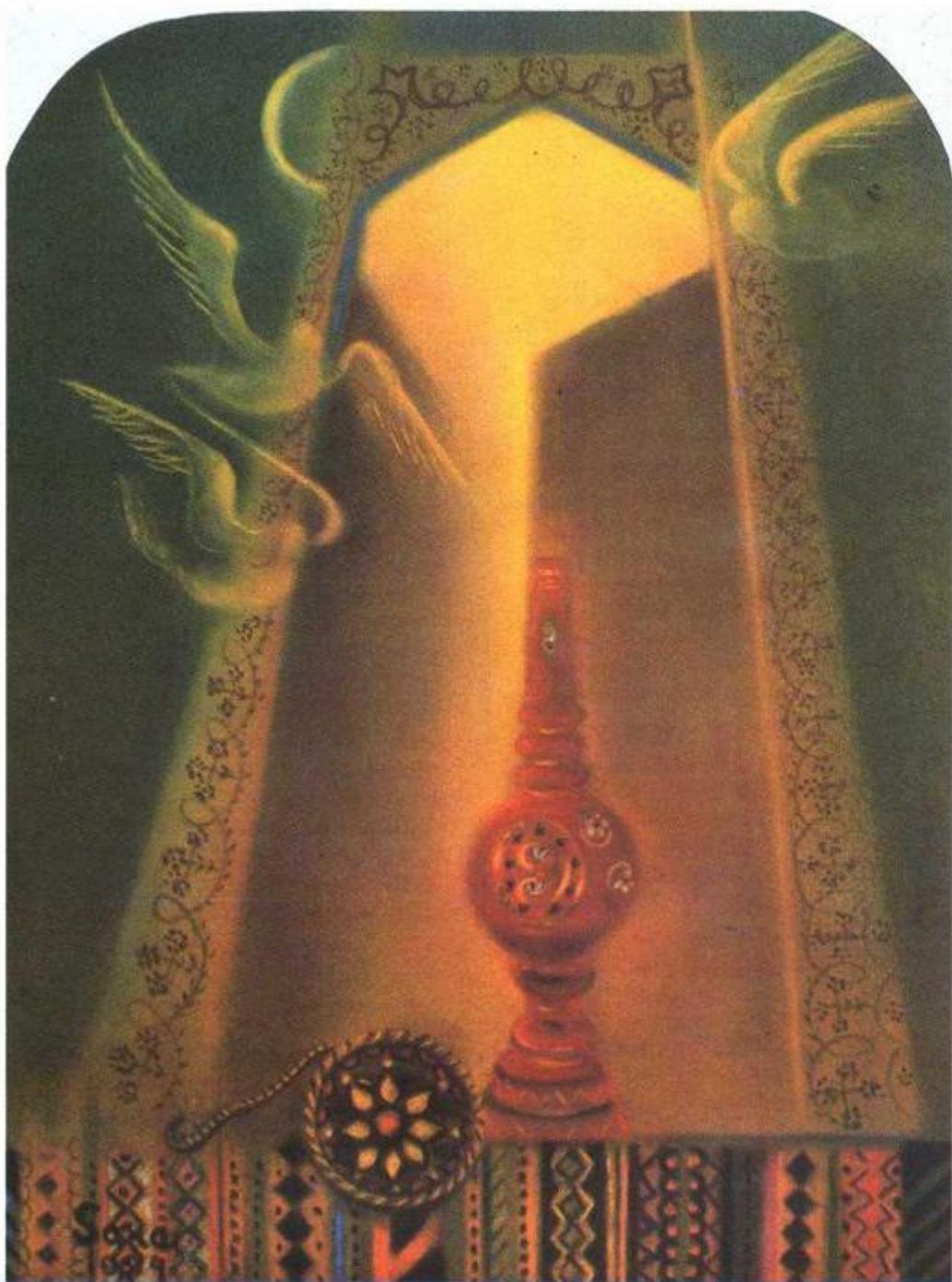
B.M.Əfqanlı. Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasına
geyim eskizi. 1958. Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyi. Bakı.

Afganly B. M., Clothes draft to the opera "Leyli and Majnun"
by U. Hajibayli. 1958. Azerbaijan State Theatre Museum. Baku.

İ.Ə Seyidova. Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasına dekorasiya eskizi. 1958.

Seyidova I.A. Decoration draft to the opera "Leyli and Majnun"
by U. Hajibayli. 1958.

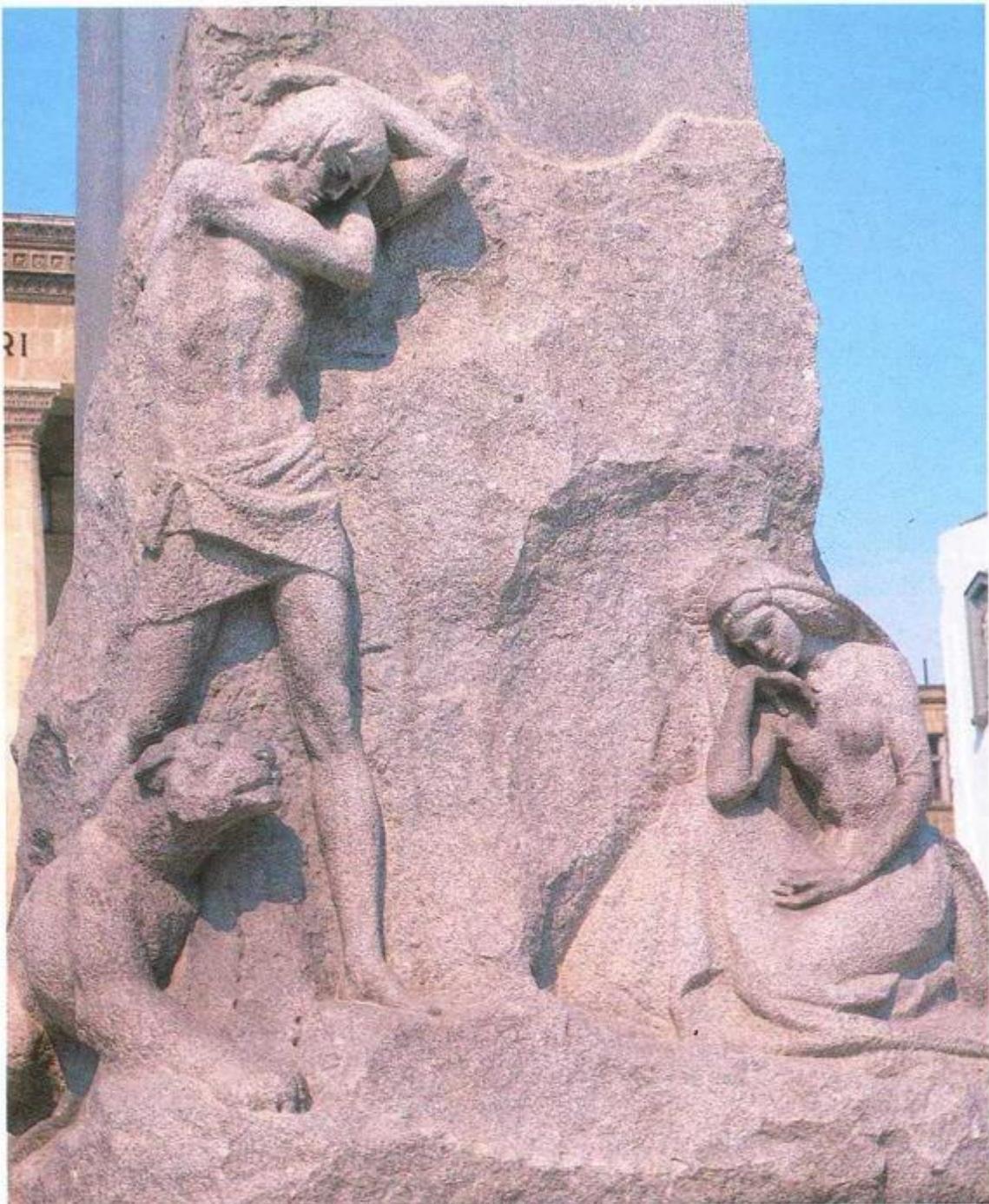
S.M. Manafova. Füzuli qəzəlinə illüstrasiya. 1995.

Manafova S. M., Illustration to gazel of Fizuli. 1995.

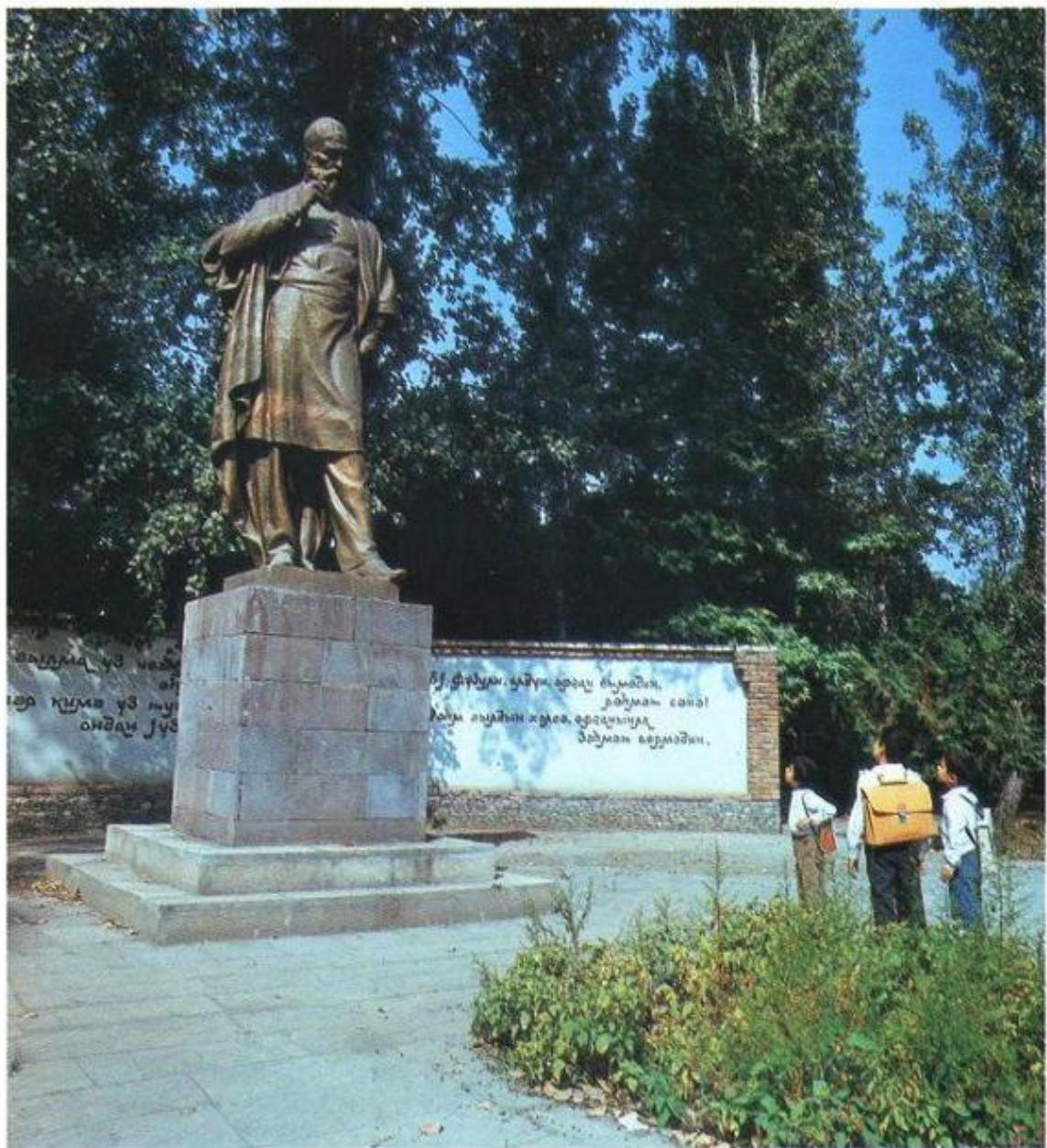
T.H.Məmmədov, Ö.H.Eldarov. Füzulinin abidəsi. 1962. Bakı.

Mammadov T. H., Eldarov O. H., Monument to Fizuli. 1962. Baku.

T.H.Məmmədov, Ö.H.Eldarov. Abidənin kürsülüyü.

Mammadov T. H., Eldarov O. H., Plinth of the monument.

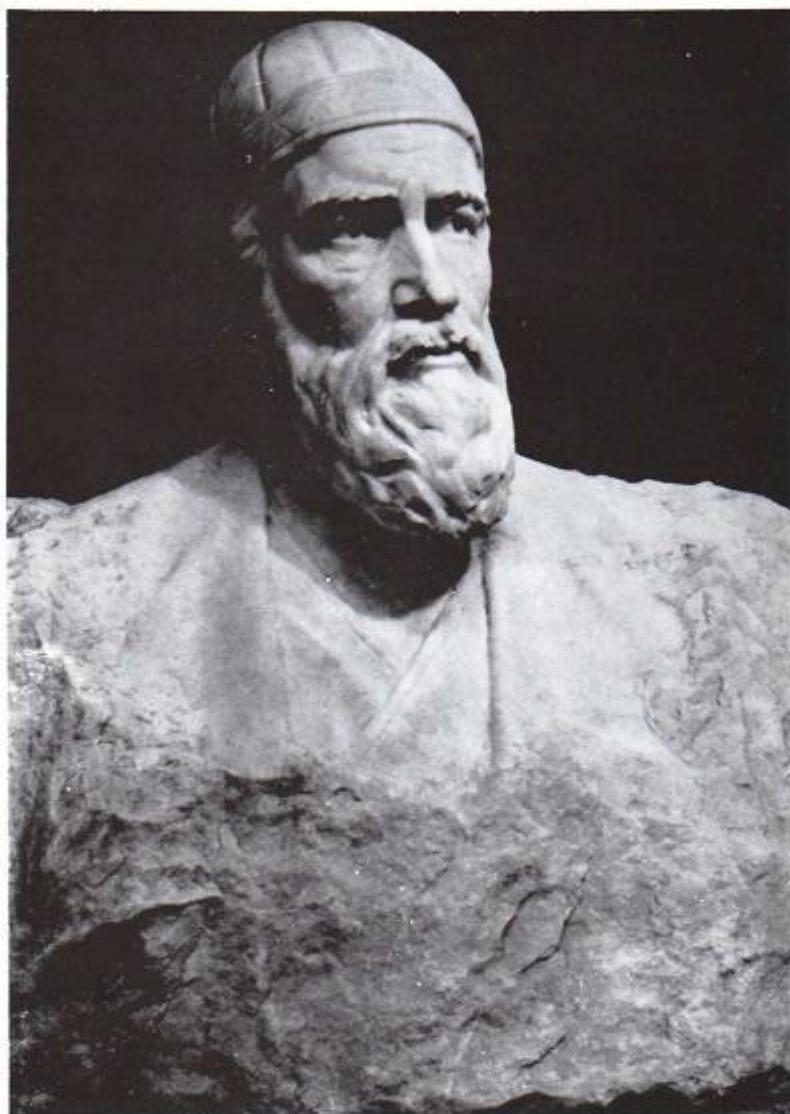
C.M.Qaryağdı. Şairin Füzuli şəhərində abidəsi. 1982.

Garyaghdy J. M., The poet's monument in the town of Fizuli. 1982.

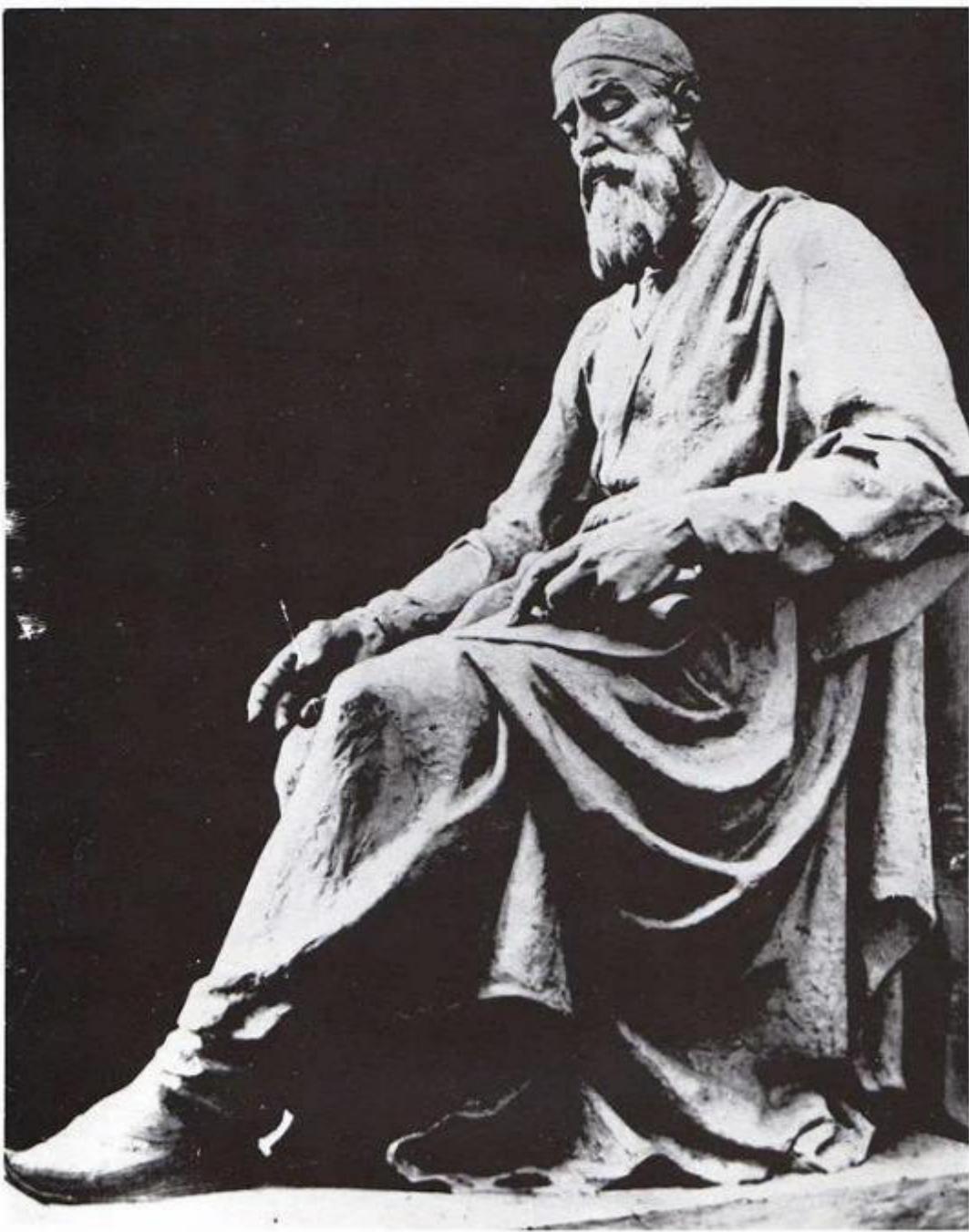
Bakıda Nizami muzeyinin fasadı.

Facade of Nizami Museum in Baku.

N.M. Məmmədov. Füzulinin büstü. 1957. Azərbaycan
Dövlət İncəsənət Muzeyi.

Mammadov N. M., Fizuli's bust. 1957. Azerbaijan
State Art Museum.

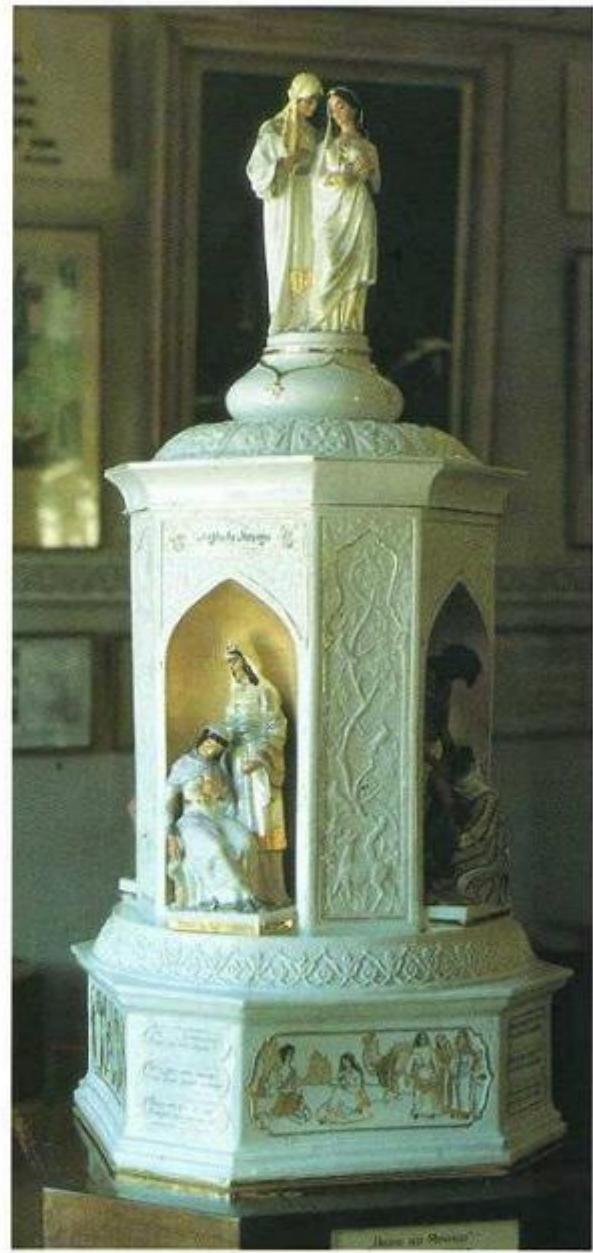
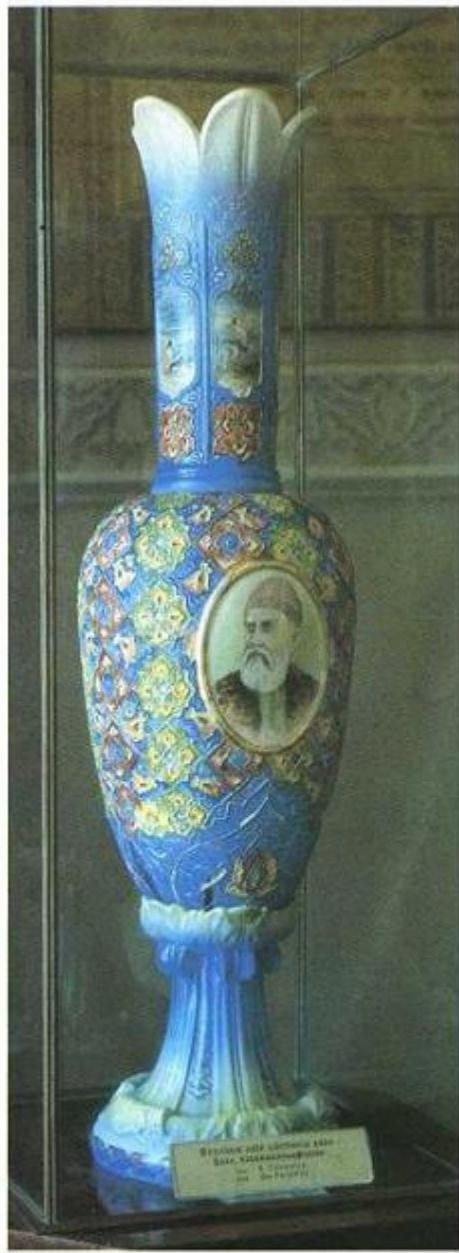
E.S.Şamilov. Füzulinin heykəli. 1959. Nizami ad. Azərbaycan
Ədəbiyyatı Muzeyi.

Shamilov E. S., Sculpture to Fizuli. 1959. Azerbaijan Museum of
Literature after Nizami.

Nizami ad. Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində Füzuli salonunun görünüşü.

Fuzuli's salon in Azerbaijan Museum of Literature after Nizami.

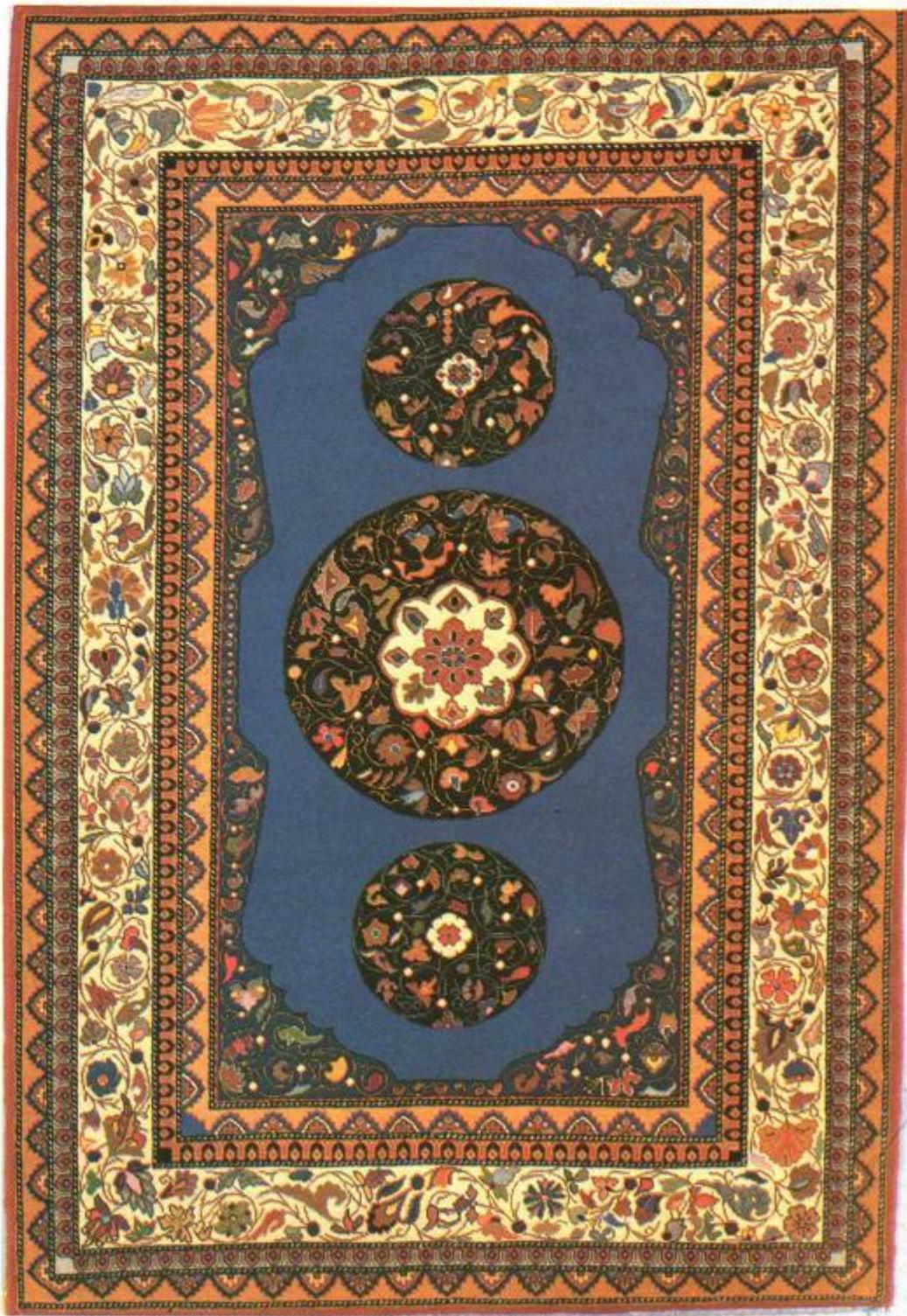

C.S.Rəhimov. "Füzuli". Vaza. 1958.

Rahimov G. S., "Fizuli". Vaze. 1958. Azerbaijan Museum of Literature after Nizami.

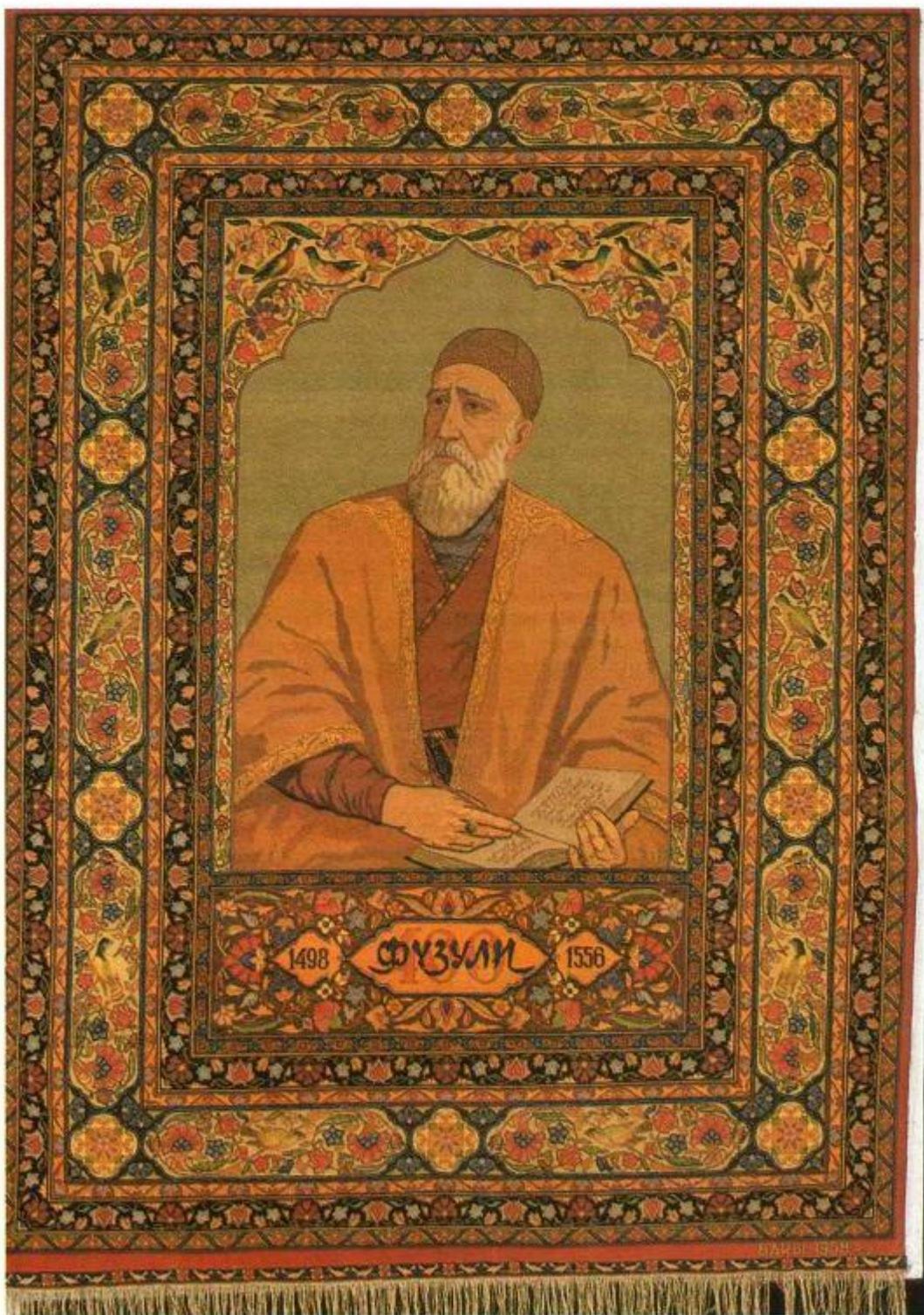
R.H.Xələfov. "Leyli və Məcnun" poeması mövzusunda dekorativ kompozisiya. 1958. Nizami ad. Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi.

Khalafov R. H., Decorative Composition on the theme of the poem "Leyli and Majnun". 1958. Azerbaijan Museum of Literature after Nizami.

L.H.Kərimov. "Şəbi-hicran" xalçası. 1975. Azərbaycan Xalçası
və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyi. Bakı.

Kerimov L. H., The carpet "Shabi-hijran". 1975. Azerbaijan
State Museum of Carpet and Folk Decorative-Applied Art.

K.M.Əliyev. "Füzuli" xalçası. 1958. Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyi. Bakı.

Aliyev K. M., The carpet "Fizuli". Azerbaijan State Museum of Carpet and Folk Decorative-Applied Art. 1958. Baku.

F 11 Füzuli dünyası rəsmılarda. Tərtib edənlər və ön sözün müəllifləri Kərim Kərimov, Nurəddin Həbibov. Şəkilli. Səh. 80. "Azərbaycan Ensiklopediyası" NPB, B., 1995.

FÜZULİ DÜNYASI RƏSMLƏRDƏ

(azərbaycan və ingilis dillərində)

Bədii redaktor *Tatyana BAĞIROVA*
Texniki redaktor *Səlim ƏHMƏDOV*

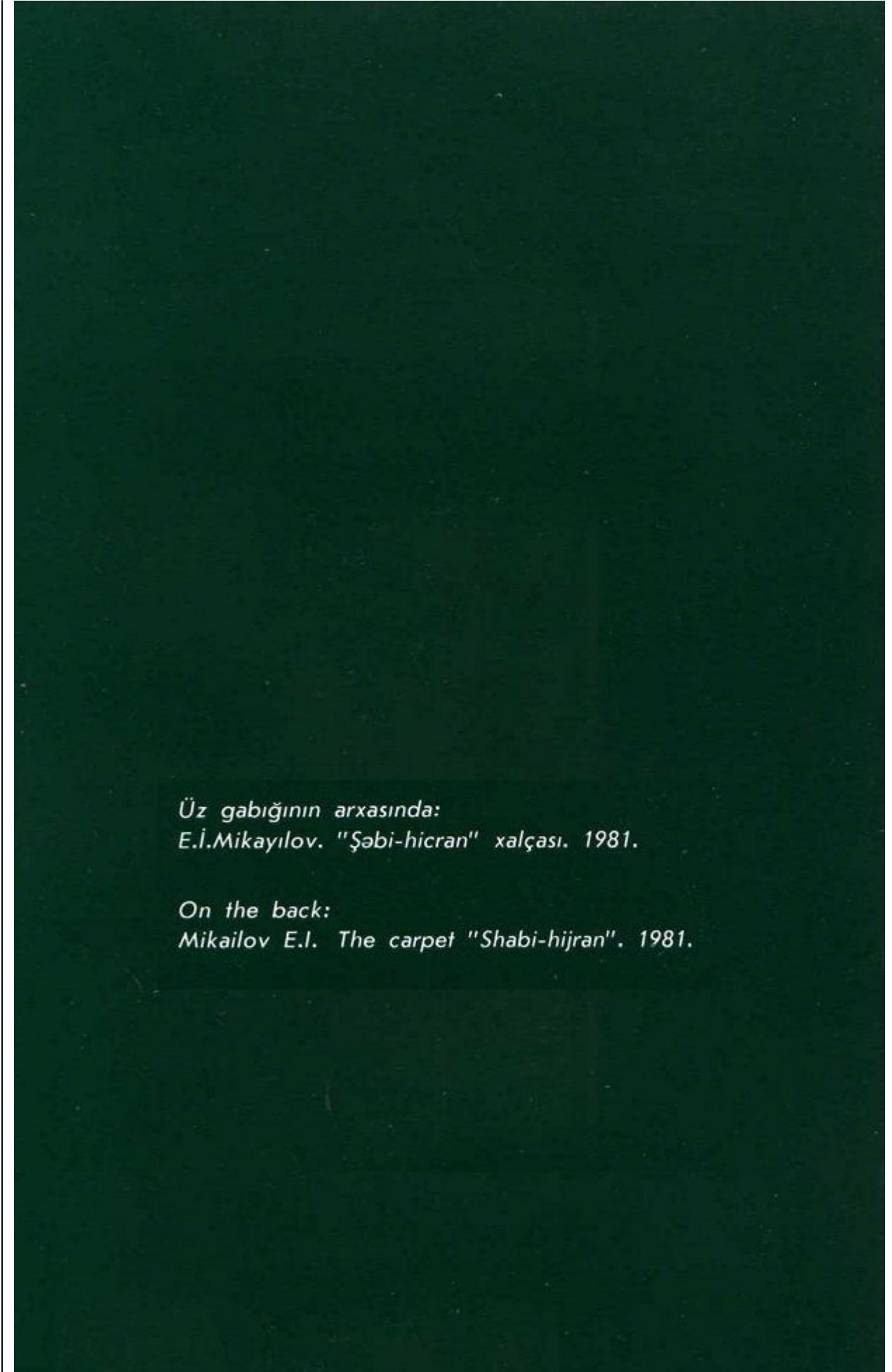
"Azərbaycan Ensiklopediyası" NPB-nin
kompüter mərkəzində yığılıb, çapa hazırlanmışdır.
Mərkəzin müdürü *Gülbeniz QOCAYEVA*
Kompüter tərtibatı *Bəxtiyar ƏLİYEV*
Səhifələyici *Esmira CABAROVA*

Yığılmağa verilmiş 2.IX.94. Çapa imzalanmış 11.XII.95. Kağız formatı 60x8418.
Fiziki çap vəraqi 10. Rəngli şərti surəti 39,98. Hesab-naşr vəraqi 11,5.
Tirajı 2500. Sifariş 11. Qiyməti müqavila ilə.

Azərbaycan Respublikası Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi.

NƏŞRİYYAT: "AZƏRBAYCAN ENSİKLOPEDİYASI"
NƏŞRİYYAT - POLİQRAFIYA BİRLİYİ
Bakı-370004, Böyük Qala küçəsi, 41
Tel.: 920086, faks.: 927783

MƏTBƏƏ: "GÖYTÜRK"
İÇƏRİ ŞƏHİR, BÖYÜK QALA KÜÇƏSİ, 41
370004 BAKI / AZƏRBAYCAN
TEL: (99412) 928901. FAKS: 924474

Üz gabığının arkasında:
E.I.Mikayilov. "Şəbi-hicran" xalçası. 1981.

On the back:
Mikailov E.I. The carpet "Shabi-hijran". 1981.

